

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

**Libštejnští z Kolovrat a jejich fideikomisní sídlo.
Zámek Rychnov nad Kněžnou ve světle inventářů v 18. století**

Diplomová práce

2022

Autor: Bc. Veronika Pchálková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Praze dne 28. 4. 2022

Veronika Pchálková

Největší dík náleží vedoucímu mé práce doc. Mgr. Jirímu Kubešovi, Ph.D., za jeho ochotu, rady, a hlavně neutuchající trpělivost ve vedení. Poděkování také náleží 4. oddělení SOA Praha a jejich pomoci při hledání dalších archiválií.

Anotace

Práce si klade za cíl přiblížit skladbu reprezentativních, obytných a dalších prostorů zámku Rychnova nad Kněžnou v 18. století, kdy byl ve vlastnictví rodu Libštejnských z Kolovrat, a to zejména Norberta Leopolda a Františka Karla II. Pramennou základnu jsou inventáře z let 1716, 1753 a 1758. Výzkum těchto inventářů odhalil, že jádrem zámku bylo první patro vybavené kaplí, jídelnou a dvěma apartmány, jež byly zařízeny bohatou obrazovou výbavou i hodnotným nábytkem.

Klíčová slova

zámek, Rychnov nad Kněžnou, Libštejnští z Kolovrat, zámecké interiéry, inventář

Title

Libštejnští z Kolovrat and thier residence. Chateau Rychnov nad Kněžnou in the light of furniture inventories in 18. century

Annotation

The goal of this thesis is to describe and analyze the representative, living and other interiors of Chateau Rychnov nad Kněžnou, which was owned by Libštejnští z Kolovrat with special attention to Norbert Leopold and František Karel II. Sources for this are inventories form years 1716, 1753 and 1758. This research showed that the core of the Chateau consisted of chapel, dinig room and two apartements which were all located on the first floor and were decorated with precious furniture and paintings.

Keywords

Chateau, Rychnov nad Kněžnou, Libštejnští z Kolovrat, inventory

Obsah

1.	Úvod.....	6
2.	Šlechta v raném novověku, stavovská reprezentace a bydlení – stav výzkumu a možnosti inventářů	7
3.	Libštejnští z Kolovrat na Rychnově nad Kněžnou v 17. a 18. století.....	23
4.	Stavební a uměleckohistorické dějiny zámku v Rychnově nad Kněžnou	37
5.	Interiéry rychnovského zámku ve světle inventářů z let 1716, 1753 a 1758	45
5.1	Prostory s převážně reprezentačním posláním.....	47
5.1.1	Kaple.....	47
5.1.2	Jídelna a hlavní sál.....	53
5.1.3	Pánský a dámský apartmán	55
5.1.4	Chodby prvního patra	62
5.1.5	Biliárová místnost.....	63
5.1.6	Knihovna.....	64
5.1.7	Zbrojnice	67
5.1.8	Jízdárna	71
5.1.9	Obrazy zazděné u piaristů kvůli obavám z pruského vpádu	72
5.2	Obytné pokoje.....	75
5.2.1	Hostinské pokoje	75
5.2.2	Dětský pokoj	77
5.2.3	Pokoje služebníků.....	77
5.3	Technické zázemí.....	80
5.3.1	Sedlovna, kolna na vozy	82
5.4	Správa.....	82
	Závěr.....	83
6.	Seznam pramenů a literatury	93
6.1	Prameny	93
6.2	Literatura	93

6.3	Online zdroje.....	97
-----	--------------------	----

1. ÚVOD

Předložená práce se zabývá bydlením přibližně třech generací Libštejnských z Kolovrat na zámku v Rychnově nad Kněžnou. Ačkoliv tento zámek nebyl jejich jediným sídlem, rozhodně nešlo o zanedbatelnou stavbu. Jak dokládají historické prameny, jednalo se o jejich dlouhodobě budovanou hlavní venkovskou rezidenci, centrum fideikomisu. Tato kvalifikační práce nastíní příběh zámku zejména za třetího a čtvrtého majitele fideikomisu, totiž za Norberta Leopolda (1655-1716) a Františka Karla II. (1684–1753) Libštejnského z Kolovrat. Oba zastávali významné funkce a patřili mezi nejbohatší členy panského stavu. Abychom získali představu, jak tito muži a jejich rodiny využívali rychnovský zámek, musíme se nejprve zastavit u toho, jak bydleli šlechtici v raném novověku. Následně si představíme Libštejnské z Kolovrat jako rod a shromáždíme informace dostupné z literatury o stavebních dějinách rychnovského zámku v 17. a 18. století. Jádrem práce bude tvořit 5. kapitola, která se pokusí zpětně zrekonstruovat, jak se bydlelo na rychnovském zámku na základě pozůstalostních inventářů z let 1716 a 1753, jež byly doplněny ještě o inventář z roku 1758.¹ Na jejich základě se pokusíme určit skladbu zámeckých pokojů, jež porovnáme s jinými zámeckými objekty této doby, jež patřily nejbohatším českým šlechticům.

¹ Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124.

2. ŠLECHTA V RANÉM NOVOVĚKU, STAVOVSKÁ REPREZENTACE A BYDLENÍ – STAV VÝZKUMU A MOŽNOSTI INVENTÁŘŮ

Šlechtic náležel v raném novověku k nepočetné sociální vrstvě s privilegovaným postavením. Tato společensky výhodná pozice byla založena na urozeném původu, přístupu k politické moci a pozemkovém vlastnictví. Na základě těchto prvků mohli šlechtici uplatňovat své nároky v sociálním prostoru a nakládat s nimi podobně jako s reálným kapitálem. Mohli například uplatňovat váhu svého titulu při vymáhání privilegií. Nestáčílo však kapitál pouze vlastnit. Šlechtic musel aktivně dávat najevo jeho vlastnictví, protože jen pokud jej společnost uznávala a respektovala, měl tento kapitál význam. Obvykle proto investoval do nemovitostí, byl aktivním sběratelem umění či mecenášem. Záleželo také hodně na jeho osobních preferencích. Jinak řečeno, musel se náležitě reprezentovat jako člen svého stavu pomocí adekvátních a kulturně podmíněných nástrojů, včetně svých příbytků.

Potřebu reprezentace měly a mají všechny vrstvy společnosti. Můžeme prohlásit, že řádná reprezentace je přímo očekávána a požadavky na ni rostou s vyšším postavením ve společenském žebříčku a s větším množstvím obhospodařovaného majetku. Náklady vydané na reprezentaci nejsou investicí v pravém slova smyslu, poněvadž nepřinášejí zpět hmotný zisk. Reprezentace pomocí budování honosného sídla nebo mecenášství byla pouze jednou z možností, jak se řádně prezentovat. Jak uvádí Aleš Valenta ve své knize *Lesk a bída barokní aristokracie*, šlechtici také frekventovaně investovali nejen do církevních staveb a řádů. Peníze, které věnovali, sice neměly v první řadě reprezentovat, nýbrž odrážet, když už ne sílu jejich víry, tak přání zajistit posmrtnou památku, ale snad nebudeme daleko od pravdy, pokud prohlásíme, že většinou šlo o kombinaci, jak ukázat své odhodlání ve víře, tak ukázat sebe a svůj rod v co nejlepším světle. Investice do církevního řádu zajistila vyhotovení rodového erbu na průčelí konventu či postavení rodové hrobky.²

Lidé si nejsou rovni – to je princip přijímaný napříč všemi společenskými vrstvami už od středověku. Uspořádání světa dává všemu hierarchii, od kovů užívaných alchymisty až po anděly na nebesích.³ Postavení ve šlechtické společnosti bylo v jádru založeno na

² VALENTA, Aleš. *Lesk a bída barokní aristokracie*. České Budějovice, 2011. s. 36.

³ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 42.

vlastnictví půdy a ziscích, jež půda přinášela. Pozice, kterou vlastnictví přináší, jde v ruku v ruce s úkolem ji ve společnosti hájit prostřednictvím řádné sebe prezentace. K tomu slouží soustava symbolů a ritualizovaných událostí, jako jsou bohoslužba, sněm či účast na různých slavnostech.⁴ Při prosazování nadřazenosti využíval šlechtic kromě své příslušnosti k vyššímu stavu i svůj biologický věk (starší se těšili větší úctě), stáří svého titulu či délku výkonu úřadu. V zemské hierarchii se uplatňovala pouze stavovská příslušnost a reálný věk. Složitější to bylo ve dvorské hierarchii, v níž se uplatňovaly také dvorské tituly. Zároveň však mělo špatný zvuk, když se jimi šlechtic hájil v prostředí zemských funkcí. Dvorské tituly totiž rozdával panovník, kdežto ve stavovské obci rozhodovalo stáří a pozice, o níž rozhodovala sama obec.⁵ Práce s tímto pomyslným kapitálem využitelným pouze v sociálním prostoru byla rozebrána v teorii od Pierra Bourdieu a nazývá se *ekonomie sociálního jednání*. Nakládá se s ním jako s běžným oběživem. Lze jej převádět, předávat a hlavně investovat a nejedná se zdaleka pouze o majetek a peníze.⁶

Řádná reprezentace mohla nabýt mnoha podob. Často však došlo ke sjednocení reprezentačních taktik v rámci rodu, který pak navenek působil jako ucelenější jednotka. Tyto sjednocené taktiky se pak označují jako „rodová strategie“. Základem této strategie a náповědou pro její rozklíčování historiky je pak rodová legenda, které se vyskytují nejčastěji dva typy. První odkazuje na starobylý původ rodu a odehrává se kdysi dávno v minulosti, která není blíže specifikovaná. Může také přímo zmiňovat postavy žijící v dávné minulosti při interakci s předkem rodu, čímž se nepřímou naznačuje starobylost dané pokrevní linie šlechtice. Druhým typem je vykonání hrdinského činu.⁷ Rodové legendy jsou jedním z vodítek vedoucím k rozklíčování tzv. rodové strategie.

Další nepřímou formou reprezentace byla, a stále je i v dnešní době, úroveň bydlení. Šlechtická sídla se zpravidla nacházela na venkově a nacházela se v nich kromě obytných apartmánů také kancelář vrchnostenské správy. Mimo těchto sídel bylo také obvyklé vlastnit, či mít v pronájmu, i dům ve městě – nejčastěji ve Vídni či Praze – tedy v blízkosti panovnického dvora a v zemské metropoli. Nejbohatší šlechtici vlastnili i více panství. V takovém případě vznikala síť, která nabírala na komplexnosti s nákupem dalších pozemků. Rozvíjení sítě bylo téměř rodovou povinností, protože tím šlechtic dával najevo své bohatství a při větším počtu potomků jim mohl odkázat více majetku. Fideikomis pak

⁴ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 228-229.

⁵ Tamtéž. s. 51.

⁶ Tamtéž. s. 17.

⁷ Tamtéž. s. 88.

od 17. století zajišťoval, že jádro celého majetku zůstane nedotčeno a dědici si zachovají stejné sociální postavení, jaké náleželo jejich předkům.

Konec 15. století přinesl i konec „hradního“ životního stylu urozených a přenesl sídla blíže k městům. Tak vznikla tzv. rezidenční města. Šlechtici neměli problém s plněním svých povinností, protože bylo třeba pouze dojíždět na pravidelně svolávaná jednání. Úřední dny nebyly zavedeny až do konce 16. století. Vliv na to měl zejména habsburský dvůr ve Vídni. Definitivní přelom přišel s porážkou stavovských vojsk a s vyhlášením Obnoveného zřízení zemského roku 1627. Přesun center politické moci do měst přinutil šlechtice zde výrazně prodloužit jejich pobyt. Šlechtici je obývali, pouze pokud museli ve městě setrvat kvůli povinnostem dále. Například v Praze pobývali šlechtici po delší dobu nejčastěji kvůli zasedání zemského soudu, případně v případě svolání zemského sněmu (před Bílou horou zasedal čtyřkrát ročně). Doba, již šlechtici trávili ve městech, se prodlužovala pozvolna v řádu let. V případě Prahy tomu napomohlo usídlení dvora místodržícího arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského, později i dvora císaře Rudolfa II. a pevnější připojení českých zemí k území Habsburků. Nastalo tak jakési přechodné období, kdy se delší pobyt u dvora pozvolna stal normou. Někdy je toto období označováno jako doba „sezónních pobytů“, což znamená, že šlechtici ve stavovské správě přijeli na delší dobu do města a denně docházeli pracovat na svěřený úřad. Svou nechtí nad tímto stavem věci se v 16. století příliš netajili. Dochovala se vyjádření např. Viléma z Rožmberka nebo Adama II. z Hradce, kteří se nebáli označit svou službu za „hovadskou práci“.

V druhé polovině 16. století rostl počet šlechticů žijících převážně v Praze. Sídla na venkově se stále častěji stávala obětmi zpronevěry správců, a proto správa vesnického majetku často přecházela do rukou manželek šlechticů. Po smrti Rudolfa II. a následném přesunu císařova dvora do Vídně byl nový styl života již zavedený a nikdo se nevrátil k původnímu častému cestování mezi městským a venkovským sídlem.⁸ Zároveň se zvýšila také četnost a délka výjezdů do cizích zemí,⁹ což se odvíjelo od šlechtických povinností.

⁸ MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 154.

⁹ BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha : Paseka, 2002. s. 177.

Praha a Vídeň se staly významnými správními i kulturními centry a pobyt u dvora byl téměř nepřetržitý. Proto rostl počet šlechticů z Čech pobývajících ve Vídni.¹⁰ Pobyt u dvora se v 17. století stal symbolem dobrého postavení, být dlouho pryč od dvora znamenalo stát se terčem pomluv.¹¹

Na venkov se tak jezdilo poměrně málo, a to zejména na léto, avšak někdy se pobyt mohl protáhnout až do podzimu kvůli sezóně lovu. Navzdory vzdálenosti od císařského dvora si venkovská sídla podržela kulturní vliv jako prostory pro pořádání slavností i církevních událostí a honů. Nadále se na venkově budovalo. Šlechta dbala na stav rodového sídla a stále se snažila jeho vzhled vylepšovat. V okolí venkovských panství se stavěly manufaktury, prodávající výrobky do měst nebo hostince pro pocestné. V blízkosti měst se stavěly menší zámečky, které šlechticům poskytovaly prostor k odpočinku od městského ruchu, aniž by ztratili kontakt s děním ve městě.

Vedle vlivu vídeňských dvorů měly dopad na prosazení nové etikety také kavalírské cesty, jež byly ritualizovaným vstupem do dospělosti. Mladí šlechtici se vydávali na cesty po Evropě, aby studovali na univerzitách či šlechtických akademiích a navštívili významné dvory v Itálii, Španělsku či Francii. Na kavalírských cestách mladí šlechtici poznávali dvorskou etiketu. Zažili přitom i malý kulturní šok, který je ovlivnil a po návratu vedl ke změnám ve vlastním životním stylu. K takovýmto změnám je také vedla angažovanost u dvora a v úřadech. Už neměli čas na pravidelné objíždění statků, poněvadž je vázaly povinnosti zemských i dvorských úřadů. Šlechtic tak trávil čas částečně v městské a částečně ve venkovské rezidenci.¹² Většinu záležitostí týkající se jeho vlastního panství navíc řešila panská kancelář, která dohlížela na podnikání i na poddané, vedlejší sídla zajišťovala potraviny a další materiál, takže měla správně-ekonomickou funkci.¹³ Ne všichni však přijali nové uspořádání společnosti s nadšením a dali přednost životu na venkově. Při tomto rozhodování, teda zda se přizpůsobit životu ve městě, nebo zda se plně věnovat správě panství, hrálo roli náboženské vyznání, společenské postavení, ale také charakter jednotlivce. Pozdější rekatolizace země navíc přinesla velké přesuny majetků do rukou katolíků a emigraci velké části protestantské šlechty.

Existovaly tři základní možnosti, jak po kavalírské cestě zahájit kariéru. Šlechtic mohl získat pozici v zemských úřadech – v tom případě se doba jeho pobytu na venkově

¹⁰ MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 156.

¹¹ Tamtéž. s. 158.

¹² Tamtéž. s. 140.

¹³ BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha : Paseka, 2002. s. 178.

prodlužovala a jeho cestování sestávalo hlavně z cest mezi dvorem, případně zemskou metropolí, a statky. Další možností bylo získat vyšší pozici u dvora. V takovém případě byl šlechticův rozvrh náročnější. Očekávalo se, že zůstane u dvora a bude ho následovat, pokud se přesune. Společenskou devízou bylo pravidelné setkávání se s císařskou rodinou, avšak pobyt na jejich sídlech se výrazně zkrátil. Třetí možností bylo vzdát se snah o získání postu ve správě nebo pozice u dvora. Většinou se k této volbě přikláněli šlechtici s přibývajícím věkem. Jen málokdy se stalo, že se mladý šlechtic vzdal snah o získání úřednické pozice a odešel na venkov, kde byla jeho hlavním zájmem správa pozemků.

Podle výzkumů trávili šlechtici v první třetině 17. století mnoho času ve městě. Informace z druhé poloviny 17. století nejsou již dostatečně podrobné, aby bylo možné v této věci vynést jasný soud. Pro získání konkrétnějších faktů by bylo potřebné sestavit itineráře šlechticů, což předpokládá rozsáhlý výzkum napříč mnohými archivy.¹⁴

Šlechtické rezidence a rezidenční síť

Pojem „šlechtické rezidence“ zahrnuje všechny typy nemovitostí od hradu přes zámek až po lovecký zámeček. Pojmenování rezidence či sídlo bude používáno i v tomto textu, i přestože tato sídla nemusela nutně sloužit své obytné funkci, jak by se mohlo z označení „rezidence“ zdát.¹⁵ Šlechtické nemovitosti samozřejmě primárně měly funkci obytnou, ale vedle ní plnily celou řadu druhotných funkcí, například společensko-kulturní, ekonomickou či politickou.¹⁶ Přesto se musíme ptát, jaký význam měla sídla, která nebyla prvoplánově obývána. Dosavadní výzkumy nám dávají odpověď v podobě teorie o rezidenčních sítích. Sídla ve vlastnictví jednoho šlechtice byla umístěna do hierarchizovaného systému, v němž plnila svou funkci. Nejvýše stálo rodové sídlo, kde většinou sídlila také centrální úřednická správa velkostatku. Ostatní sídla zajišťovala přísun naturálií. Sídlo ve městě mělo vlastní výjimečnou pozici.¹⁷ Stejně tak s ním spjaté zámečky v blízkosti měst, které se do módy dostávaly asi v polovině 16. století. Předlohou jim byly italské vily.¹⁸ Pokud z nějakého důvodu (například mor, válka) nemohlo hlavní sídlo plnit svou správní funkci, mohli se úředníci dočasně přesunout na jiné sídlo a vykonávat své

¹⁴ Tamtéž. s. 148.

¹⁵ Tamtéž. s. 139.

¹⁶ VOREL, Petr. Dvory aristokratů v renesančních Čechách, in: Václav Bůžek (ed.). *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*. České Budějovice, 1993. s. 137-154.

¹⁷ BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha : Paseka, 2002. s. 173.

¹⁸ Tamtéž. s. 174.

povinnosti odtamtud. Nejvíce výzkumů týkajících se této problematiky bylo provedeno pro jihočeský rod Rožmberků a rod pánů z Hradce.

Teorie o rezidenčních sítích se poprvé objevuje v textu Jaroslava Pánka, aplikuje ji na rody doby předbělohorské. Teorii dále převzal Petr Maťa a použil ji na rody doby pobělohorské. Otázka frekvence využívání nemovitostí však dodnes není zcela uspokojivě zodpovězena. Navzdory veškerým výzkumům zůstává pramenná základna poměrně malá.¹⁹ Teorie o rezidenčních sítích se totiž, přestože byla vytvořená na pramenech zanechaných nejmajetnějšími rody, aplikuje i na šlechtice s nižším postavením, kteří nevlastnili tak velký počet pozemků, a proto se u nich sídelní síť nevytvořila. Dalším problémem výzkumu je fakt, že historikové se dosud zabývali pouze šlechtici s úřednickou kariérou.²⁰ Sonda provedená Vítězslavem Prchalem o itineráři hr. Františka Antonína Sweérts-Sporcka ukazuje, že i v 18. století mohl šlechtic trávit většinu času na svých sídlech na venkově a snad se i záměrně vyhýbat pobytu u dvora, což kontrastuje s výše zmíněnými fakty. Sweérts-Sporck využíval nejvíce tři ze svých panství. Všechny se nacházely na venkově. Jeho životní styl byl velmi podobný tomu Jana Adama z Questenberku. Jestli jde pouze o výjimku odmítající postupně se prosazující model urbanizace, nebo o důkaz, že problematika je složitější, než by se mohla na první pohled zdát, musí určit další výzkumy.²¹

Pro 16. století je platné tvrzení, že hlavní rezidencí bylo venkovské sídlo v blízkosti poddanského rezidenčního města, z něhož šlechtici dojížděli do jedné ze zemských metropolí (Praha, Brno, Olomouc) pro plnění správních funkcí.²² Přenášet toto tvrzení na století následující by bylo přinejmenším nepřesné. Období přelomu 16. a 17. století přineslo změny v politické sféře, které následně ovlivnily změny kulturní a celkový životní styl.

Výzkum rezidenčních sítí naznačuje, že šlechtic 17. století trávil většinu času ve své městské rezidenci. Přítomnost dvora Rudolfa II. v Praze byla jednou z prvotních příčin pozvolného přesunu šlechticů do měst. Rychleji se přizpůsobili šlechtici katolického

¹⁹ PRCHAL, Vítězslav. Sídlo a jeho pán: rezidenční strategie hraběte Františka Karla Sweérts-Sporcka ve 2. čtvrtině 18. století. In: *Theatrum historiae* (9) 2011. s. 45-78.

²⁰ Tamtéž. s. 46-48.

²¹ Tamtéž. s. 70-73.

²² MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 152.

vyznání, protestantská či opoziční šlechta se nenechala ovlivnit tak snadno. Jen málokterý šlechtic však zcela rezignoval na život ve městě.²³

Pobyt na venkovských sídlech se v první polovině 17. století výrazně zkrátil a v některých případech se vytratil úplně. Proto často docházelo ke změnám v hospodářské správě.²⁴ Takové tvrzení platí jak pro Albrechta z Valdštejna a jeho pobyt na Frýdlantě, tak pro knížecí rod Lichtenštejnů.²⁵ Pro druhou polovinu 17. století máme po prozkoumání několika šlechtických itinerářů podobný rámeček, nic však není jisté. V případě zisku vyšší správní pozice či dvorské služby mohli setrvat v jednom z metropolitních měst. O šlechticích v církevní nebo vojenské kariéře nemáme podrobnější výzkum.²⁶ Pokud se šlechtic odebral na venkov, mohly být příčinou jak vysoký věk, tak různé osobní důvody.

Podobně obtížné je odpovědět i na otázku, co v takovémto případě považovali šlechtici za svůj domov. Musíme si uvědomit, že pojem domov měl v té době jiný význam, než jak jej chápeme dnes. Domníváme se, že označení domov bylo použito pro daný zámek/objekt poté, co na něm šlechtic pobýval delší dobu. Nejčastěji tak tento titul získalo rodové sídlo, avšak toto tvrzení nelze paušalizovat. Se změnami v průběhu raného novověku se posunuje i význam označení „domov“. S prodlužováním pobytu ve městech se i tamní sídla začala označovat jako domov. S počátkem 17. století se z venkovských sídel staly „mé statky“. Dle korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic víme, že domovem se mohlo stát i velkoměsto. Sám tak označoval Vídeň. „Být doma“ nemá tedy pevnou definici, odborné zdroje ovšem shodně staví do opozice pojmy „domov“ a „být na cestách“.²⁷ Označení domov nemá dostatečné podklady pro výzkum a často nacházíme jen příklady užití v korespondenci jednotlivců, což pro validní definici není dostačující a co výraz „domov“ znamená, stále není jisté.²⁸

Každopádně se od 17. století šlechtické rodiny zřejmě nejvíce a systematicky staraly o centrum fideikomisu. Fideikomis je právní ustanovení zabraňující tříštění rodového majetku mezi vícero dědiců. V 16. století české zemské právo ustanovilo rodový

²³ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice : Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006. s. 77-78.

²⁴ MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 154.

²⁵ Tamtéž. s. 140.

²⁶ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice : Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006. s. 79-82.

²⁷ BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha : Paseka, 2002. s. 185.

²⁸ MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 141.

nedíl, který měl zaručit dědictví všem mužským legitimním potomkům. Tady vyvstal problém, protože i poměrně velký majetek se velmi ztenčí, pokud je dědiců větší počet. V předbělohorském období byly snahy tomu dělení zabránit vytvořením svěřenectví, které ustanovilo rodový majetek jako nedělitelný. Oproti fideikomisu, který má kořeny ve Španělsku a typicky majetek přecházel na nejstaršího potomka, však v tomto případě dědil nejstarší rodový příslušník. Primogeniturní fideikomis se v Českých zemích prosadil po třicetileté válce a v průběhu let si jej s císařovým svolením založila většina rodů.²⁹

Fideikomisy byly dva druhy. Častěji užívaný byl fideikomis reálný, který zahrnoval majetek movitý i nemovitý a ke kterému bylo přiřazeno vícero panství. Druhý typ se nazýval pekuniární a týkal se financí. Zpravidla v něm byly uvedené pevně stanovené sumy pojištěné v deskách zemských nebo na některém z panství.³⁰ Povolení k založení fideikomisu uděloval panovník a muselo být zaznamenáno v deskách zemských, jinak nenabývalo právní platnosti. Byl to další způsob, kterým si císař zajišťoval poslušnost rodů. V Obnoveném zřízení zemském byl tradiční rodový nedíl zrušen. Po válce si chtěla šlechta nově nabyté statky pojistit a potřebovala povolení panovníka, který jí ho udělil jako privilegium a odměnu za služby.³¹

Dědicové fideikomisu byli určeni v závěti jeho dosavadního držitele a často byl uveden nástupnický řád. Zpravidla dědil prvorozený syn, avšak při analýze najdeme i výjimky. Kupříkladu Norbert Leopold byl druhorozeným a dědictví mu připadlo, jelikož jeho starší bratr upadl v otcovu nemilost a byl vyděděn.

Jak vyplývá z předchozích odstavců, fideikomis byl ve své době ideálním řešením při problémech s drolením dědictví. V průběhu druhé poloviny 17. století se však stal spíše břemenem. Majetky, které nebyly součástí fideikomisu, tzv. allody, byly v této době často těžce zadluženy a šlechtici žádali povolení zajistit si své půjčky právě fideikomisním majetkem, což vedlo k dalšímu zadlužování. Souvisí to s událostmi válek o španělské dědictví (1701-1714), kdy císař musel zadlužení fideikomisu povolit, aby mu šlechta na náročné válčení mohla půjčit.³² V průběhu 18. století byly již fideikomisy tak zadlužené, že to komplikovalo náležité odvádění berní. Zadlužení někdy dosáhlo takové míry, že kontrolu musel převzít stát. I přes kritiku byl institut fideikomisu zrušen až s koncem první světové války.³³

²⁹ VALETA, Aleš. *Lesk a bída barokní aristokracie*. České Budějovice : Veduta, 2011. s. 49.

³⁰ Tamtéž. s. 50.

³¹ Tamtéž. s. 48.

³² Tamtéž. s. 55.

³³ Tamtéž. s. 56.

V centru fideikomisního panství stával rezidenční zámek, jehož vzhled byl ovlivněn převládajícím slohem v době jeho výstavby. Pro renesanci byla typická uzavřená čtyřkřídlová dispozice. Ta se v následujícím období s nástupem baroka (okolo druhé poloviny 17. století) otevřela v trojkřídlový zámek s čestným dvorem. Zdůrazněno bylo křídlo uprostřed, zpravidla mohutností či výzdobou. Křídla po stranách pak tvořila doplněk. Stavitelé, kteří byli uprostřed projektu, když tyto dispoziční novinky přišly do českých zemí, upravovali plány. To se promítlo například do výstavby zámku Roudnice nad Labem.³⁴ Novým ideálem se stala osově symetrická hmota, v jejímž středu je sál, nejlépe dvoupatrový.³⁵ Osa souměrnosti byla protažena do zahrady francouzského typu. Zde byl umístěn *point de vue*, různé drobné stavby jako altány či kapličky.³⁶

Největším vzorem se pro architekturu té doby stal palácový komplex Versailles. Objekt byl rozdělen na části obytné, hospodářské a někdy i prostory kanceláří určených pro správu. Obranná funkce byla zdůrazňována méně a spíše už jen symbolicky a pozvolna se od ní upouštělo. Také politický význam rezidencí se oslabil. Ubylo trvalých šlechtických rezidentů i jejich hostů a trvalé obyvatelstvo se omezilo na komorní služebnictvo. Šlechtici stále měli mnoho kulturních zájmů, a proto zámky obsahovaly prostory pro knihovnu či pro sbírky. Zámek obývaly osoby zodpovědné za péči o ně, také archiváři, případní malíři či literáti.³⁷ Aby měl zámek z období počátku 18. století všechny náležitosti, bylo třeba následovat jednu z příruček, které se tímto problémem zabývaly a jichž se v barokním období objevilo hned několik. Soudobé texty o architektuře, např. od Paula Deckera (1677-1713), doporučovaly mít sály dva – audienční a taneční. Ty mohly být oproti sálům z renesančního období prostornější a s většími okny díky novým sklářským technologiím.³⁸ Důležité bylo, aby zámek měl všechny kulturní náležitosti a nebyl *ordinární*, protože – abych parafrázovala Karla Eusebia z Lichtenštejna – peníze mohl mít každý, dobrý vkus a vzácné obrazy či sochy však ne. Vybudování reprezentačního sídla bylo velmi nákladné a vyžadovalo práci často několika generací. Nové trendy přicházely z Francie a Itálie a na naše území se dostávaly skrze německé prostředí a také díky zkušenostem z cestování. Okolí zámku taky zapadalo do stylu zámeckého komplexu. Zvýšení prestiže napomáhalo

³⁴ VALETA, Aleš. *Lesk a bída barokní aristokracie*. České Budějovice : Veduta, 2011. s. 30.

³⁵ Tamtéž. s. 109.

³⁶ KUSÁK, Dalibor - Jiří BURIAN - Ivan MUCHKA. *Hrady a zámky v Čechách a na Moravě: proměny slohů a životního stylu*. Praha : Panorama, 1980. s. 31.

³⁷ PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha : Karolinum, 1995. s. 319.

³⁸ Tamtéž. s. 307.

přizvání církevních řádů, jež si pak v rezidenčním městě či dokonce nedaleko samotného rezidenčního zámku vystavěly konvent.

Raně barokní zámky dispozičně navazují na čtyřkřídlovou stavbu s vnitřním nádvořím (renesanční kastel). Nově byly bez nárožních věží a arkád běžících kolem vnitřního nádvoří. Během druhé poloviny 17. století se dvoutraktová dispozice chodby a řady salónů změnila v řetěz salónů a předpokojů propojených enfiládou. To je případ i zámku v Rychnově nad Kněžnou nebo v Roudnici. Proměny v životním stylu šlechty vedly také ke změnám v nárocích na bydlení. V případě, že se zámek v této době teprve stavěl, upravily se jeho plány podle aktuálních trendů – to je případ i objektu v Roudnici nad Labem. Prostřední křídlo však stavitelé hmotově zdůraznili, aby alespoň naznačili snahu o trojkřídlovou dispozici. Barokní novostavby dostaly novou dispozici.³⁹ Úplně se upustilo od vojenské funkce sídel a vnější vzhled se během poloviny 17. století proměnil z vojenské pevnosti na trojkřídlový zámek s čestným dvorem. Městské paláce si ovšem pevnostní charakter udržely déle než venkovská sídla.⁴⁰

Rezidenční zámek nebyl jedinou budovou rezidenčního města, na níž šlechticům záleželo. Do svých rezidencí si přáli např. kláštery. V klášterech spravovaných řády byly často založeny rodové hrobky. Církevní hodnostáři kromě duchovní péče o poddané mohli spravovat také panské hrobky. Při jejich zakládání panstvo následovalo panovníkova příkladu a dle zvyku se nechávali pohřbívati na svých statcích. Později šlechtici měli založených více hrobek, čehož je dobrým příkladem i rod Kolovratů, o kterém se zmiňujeme v této práci. Tento vývoj je spojen s urbanizací šlechty. Nárůst počtu hrobek ve městech je spojen s nárůstem počtu panských domů, ačkoliv velmi frekventovaně byly zakládány hrobky taky při venkovských sídlech. Tento trend, který můžeme sledovat v rodových spisech, si vykládáme finanční výhodností venkovských pozemků. Rody měly především zájem uložit zde ostatky svých rodových příslušníků, kteří dosáhli významných postů nebo jinak proslavili rodové jméno. Hrobka se stala symbolem a dokladem významu rodu a reprezentovala jej. Církevní řády často zakládaly školy, které se staly centry vzdělání na daném panství. Tyto školy však měly spíše symbolický význam, poněvadž na venkovských sídlech nevznikaly školy vyššího vzdělání. Výjimku tvořily některé školy založené jezuity, kteří zakládali své koleje, většinou s menším počtem studentů. Počet nově založených konventů vzrostl po prosazení katolické víry. Naopak výrazný úbytek byl

³⁹ PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století.* Praha : Karolinum, 1995. s. 286.

⁴⁰ Tamtéž. s. 290.

zaznamenán v době konfliktů s protestanty. Dominantní postavení měly konventy Tovaryšstva Ježíšova, ale také kapucíni nebo Řád milosrdných bratří.

Zámecké interiéry

Vnitřní členění sídel se vyvíjelo v průběhu času. Jednotlivé místnosti se specializovaly a měly různé funkce. Vývoj je nejlépe patrný na soukromých pokojích. Základní obytnou jednotkou byl v renesančním období víceúčelový pokoj spojený s komorou sloužící jako ložnice. Takový pokoj byl na sídlech i v úřednických bytech. Na podobném principu byla založena architektura celého 17. století, kdy se prosadilo členění apartmánů na tři základní místnosti. K obytným pokojům a ložnicím přibýly předpokoje. Poněvadž se potřeby pánů vyvíjely, postupně se připojilo více pokojů a byly jim dány různé funkce. U menších panství se tyto změny projevíly také, ale pouze u apartmánů majitele a jeho manželky. Pokoje pro hosty mohly zůstat u jednopokojového i dvoupokojového uspořádání. První apartmán s větším počtem pokojů i předpokojem byl k vidění na rožmberském Českém Krumlově za Viléma z Rožmberka už v druhé polovině 16. století.⁴¹

Přelom 16. a 17. století se nesl ve znamení přechodu z renesanční na manýristickou kulturu. Hlavní změny přicházely z Francie a Itálie přes německé prostředí. Architekti hojně využívali symetrii. Středobodem celé stavby byl ideálně dvoupatrový sál v jejím středu. Díky novým sklářským technologiím mohly být sály větší a prosvětlenější.

Venkovská sídla se stávala centry pro intelektuální zájmy majitelů, poskytovala prostory pro knihovnu, sbírky či archívy a poskytovala také přístřeší pro ty, kteří se o ně starali, či další umělce jako malíře či literáty. Reprezentační prostory byly zařízené nejluxusnějším nábytkem a vybavením. Nacházely se zpravidla v pianu nobile a řadily se mezi ně sály, jídelny, galerie či sály předků a částečně i soukromější prostory salónů a kulečnickových místností. Tyto prostory jsou považovány za zrcadlo majitelova vkusu, vzdělání a uměleckého cítění. Odráží také jeho touhy a ambice či náboženské vyznání. Vybavení těchto místností bývalo velmi nákladné. Často bychom našli krásný nábytek ze vzácného dřeva, sedací nábytek polstrovaný sametem či plyšem. Zdi byly zdobeny obrazy

⁴¹ PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století.* Praha : Karolinum, 1995. s. 230.

a zrcadly z Benátek ve zlacených rámech. Typický pro vybavení těchto prostorů byl od první poloviny 18. století také malovaný porcelán většinou s rodovým erbem.⁴²

Výzdoba se soustřeďovala do reprezentačních prostor a hlavně do sálů s rodovou symbolikou a freskovou výzdobou kombinovanou se štukovým zdobením stropů. Na stěnách visely textilní i papírové tapety.⁴³ Dalším relativně veřejným prostorem byla jídelna, jejíž prostory jsou primárně určené ke stolování. Její výzdoba mohla být stejně bohatá jako sálová. Jídelny i sály sloužily také jako prostor pro slavnosti a taneční bály.⁴⁴

V apartmá bylo zvykem mít pouze jeden předpokoj a nepočítalo se s více předpokoji jako u panovníka, papeže či kardinálů.⁴⁵ Ke konci 17. století se v českých zemích uplatnila enfiláda.⁴⁶ Po roce 1700 se více prosazují i francouzské vlivy.⁴⁷ Vývoj soukromých prostor, konkrétně panských apartmánů spočíval ve zvyšování počtu pokojů a rozrůznění funkcí jednotlivých částí, například připojením pracovny. Zvýšení počtu pokojů se poprvé objevilo v průběhu 17. a 18. století u panovníků a postupně prostoupilo společností. Ženské apartmány, krom počtu pokojů, také změnilly své umístění. Renesance umístila pokoje manželky o patro výše nad ty od manžela. V baroku jsou jak pánské, tak dámské umístěny vedle sebe a uspořádáním tvořily zrcadlový odraz jeden druhého. Barokně zrcadlené pokoje jsou umístěny ve stejném patře, zpravidla v pianu nobile.

Baroko bylo spojeno s ritualizací. Vnitřní dispozice řádného barokního sídla napodobovala nedosažitelný ideál královského sídla ve Versailles. Etiketa přijetí hostů se ovšem ve střední Evropě ubírala jiným směrem. Na rozdíl od Versailles, kde byly pokoje přístupné všem bez ohledu na míru urozenosti, ve střední Evropě se prosadil italský typ rituálu. Ten vycházel z potřeby připouštět návštěvy na základě jejich urozenosti. Zároveň platilo, že čím důležitější postavení návštěva zastávala, tím dále byla v řadě místností vpuštěna. Tento systém také zvýšil důležitost majitele sídla. Během 18. století se také pokoje zmenšily a staly se pohodlnějšími. Začaly se objevovat letní a zimní pokoje, jejichž umístění bylo podřízeno orientací světových stran. Zvýšil se počet soukromých místností umístěných za výstavným apartmánem. Touha po soukromém prostoru byla něčím zcela novým a její obliba rychle rostla.

⁴² FIŠEROVÁ, Anna. *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat v letech 1750-1850*. diplomová práce. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2017. s. 46.

⁴³ PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydía - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha : Karolinum, 1995. s. 329.

⁴⁴ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*. České Budějovice : Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006. s. 218.

⁴⁵ Tamtéž. s. 186.

⁴⁶ Tamtéž. s. 188.

⁴⁷ Tamtéž. s. 190.

Základní zdroj informací: barokní zámecké inventáře

Základním pramenem pro výzkum šlechtického bydlení – stejně jako pro tuto práci – je dlouhodobě inventář. Inventář je dokumentem uvádějícím soupis vybraného majetku. Pořizoval se nejčastěji po smrti majitele kvůli dědickému řízení nebo při prodeji majetku, ale i ze soukromé potřeby majitele. Poněkud výjimečnou pozici mají inventáře pořízené při konfiskacích. Taková situace však nenastávala často a zpravidla se jednalo o plošnou akci s úmyslem potrestat oponenty panovníka. V případě nařízené konfiskace se musel trestaný dopustit velkého provinění. Soukromý majetek byl vnímán jako nedotknutelný.⁴⁸ Nejlepším příkladem jsou konfiskační akta pořízená při vlně zabavování pozemků v pobělohorském období.⁴⁹

Počátky inventářů se kladou do 13. století na území západní a jižní Evropy. Do dalších zemí se šířil v průběhu 14. století a na našem území se poprvé objevil ve století patnáctém, především v Praze a ve šlechtickém prostředí. Právní ustanovení pro městské prostředí je zachyceno v Koldínových právech z roku 1573.⁵⁰ Ta se zabývala hlavně dědickým řízením v případě sirotků, majetek sepisoval úřad menších desek zemských. Struktura inventářů se také vyvíjela. První soupisy byly řazeny tematicky (měděné nádoby, porcelán, stříbro). Později, když nároky na výpovědní hodnotu záznamů vzrostly, se soupisy pořizovaly po jednotlivých místnostech. Ty se buď číslovaly, nebo přímo pojmenovaly na základě jejich funkce⁵¹, což výrazně usnadňuje práci dnešním badatelům. Od tematické struktury se však neupustilo úplně. Ještě v 17. století se dochovaly tematické inventáře, zpravidla se jednalo o seznamy publikací v knihovně nebo soubory obrazů. Změnu v nařízení při pořizování inventářů přineslo Obnovené zřízení zemské. Od té doby bylo pořízení inventáře povinné po úmrtí jakéhokoli příslušníka nobility.⁵²

⁴⁸ NEUDERTO VÁ, Michaela. "Item ve velkém fraucimoře před lusthausem se nachází..." Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 164.

⁴⁹ HRUBÝ, František. Selské a panské inventáře v době předbělohorské. In: *Český časopis historický* 33 (1927). s. 22, 263.

⁵⁰ PEŠEK, Jiří. Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života. In: *Opera historica*. 1991 [vyd. 1992]. s. 30-42.

⁵¹ NEUDERTO VÁ, Michaela. "Item ve velkém fraucimoře před lusthausem se nachází..." Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 176.

⁵² HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In: *Theatrum historiae* 2 (2007). s. 111-114.

Inventáře jsou nedocenitelným pramenem při studiu interiérů zámků i měšťanských domů.⁵³ Poodhalují strukturu interiérů a jejich fungování. Inventáře se sestavovaly pro prostory obytné, reprezentační či technické zázemí, kuchyně a sklady, zázemí pro služebnictvo či úřednické byty. Na konci byly zpravidla uvedeny hospodářské prostory jako prádelny či pekárny. Jen málokdy jsou popsány i zahrady či panské obory.⁵⁴ Nicméně, při studiu inventářů je potřeba postupovat obezřetně. Je nutné mít na paměti, že inventáře zachycují podobu pouze ve stavu kolem úmrtí majitele a neodrážejí stav, ve kterém se interiér nacházel po celou dobu jeho správy.⁵⁵ Další slabinou při posuzování výpovědní hodnoty je fakt, že inventáře neuvádějí veškerý mobiliář. Je velmi pravděpodobné, že se položkami na seznamu staly pouze ty nejcennější předměty – například knihy, obrazy nebo jiné cennosti. Jaké faktory rozhodovaly o zaznamenání, nám dnes není zcela jasné. Další práci neusnadňuje ani posun v užívaných termínech, poněvadž soudobé slovníky mohou pomoci jen zčásti. U obrazů zpravidla známe pouze velikost a kvalitu rámu. Pravidelně se vypouštěly popisy motivů obrazů, nebo inventáře obsahují jen povšechný popis názvů knih.⁵⁶ I přesto mohou inventáře pomoci při výzkumu o rezidenčních sítích. Především ve chvíli, kdy uznáme za platné tvrzení, že čím bohatší inventář byl, tím větší byla frekvence využívání sídla. To by mohlo znamenat, že se jednalo o hlavní rezidenci.⁵⁷ Výbornou pomůckou jsou inventáře i při tematických výzkumech.⁵⁸ Také při studiu životního stylu mohou soupisy pomoci. Po renesančních přestavbách zámků prosvítají změny v nárocích na bydlení i v těchto dokumentech. Zvláště patrné je postupné prosazení nároků na pohodlí na úkor obranných funkcí. Inventáře hradů kladly velký důraz na popis fortifikace, vybavení zbrojnic a zásoby střeliva.⁵⁹ Změny šlechtických rolí na hospodáře, úředníky a

⁵³ Tamtéž. s. 120.

⁵⁴ NEUDERTOVIÁ, Michaela. "Item ve velkém fraucimoře před lusthausem se nachází..." Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 175.

⁵⁵ HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In: *Theatrum historiae 2* (2007). s. 120.

⁵⁶ Tamtéž. s. 119.

⁵⁷ Tamtéž. s. 116.

⁵⁸ MAREŠOVÁ, Dana. Ušlechtilé nápoje. Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a v 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů. *Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku* 19, č. 2 (2018). s. 191-204.

⁵⁹ HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In: *Theatrum historiae 2* (2007). s. 115; RYANTOVÁ, Marie. Proměny lobkovické rezidence na Vysokém Chlumci v 16. a 17. století. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 223-249.

diplomaty ukazují i závěti spojené s inventáři. Mezi šlechtici také rostl zájem o vzdělání a cesty do cizích zemí prostřednictvím kavalírských cest.⁶⁰

K výzkumům interiérů zámků se původně využívaly ikonografické prameny, které pomáhaly vytvářet místnosti pro zámecké prohlídky. Vycházelo se z fotografie pořízených převážně v 19. a 20. století. Teprve později se zvýšil zájem i o prameny písemné. Inventáře dnes máme nejen fideikomisní a zachovalo se jich hodně. K dalším pramenům patří různé deníkové zápisy, účty, korespondence či soupisy sbírkových předmětů. Našemu porozumění chodu života na zámku pomáhají i jeho architektonické plány v kombinaci s písemným materiálem.

Diskusi o skutečném vzhledu zámeckých interiérů zahájil Peter Thorton. Zajímala ho zejména dispozice pokojů, jak byly představovány a jak odpovídaly vkusu počátku 20. století. Výzkum se zabýval studiem dobových materiálů a teoretických spisů, které spoluvytvářely ideální podobu z dobového pohledu. V kombinaci s dopisy, deníky, účty, inventáři a porovnáním s dochovaným obrazovým materiálem vznikl nový směr historického studia, který propojuje poznatky se studiem každodennosti.⁶¹

Inventáře jsou bohatým pramenem, ale nezodpovídají všechny otázky. Nejevidentnější je to na opomenutí výmalby, kterou popisovaný pokoj mohl mít. Buď není zmíněna vůbec, nebo je označena jako *gemahlte raum*. Stejně ošemetný, ale již ne tak očividný je fakt, že některé místnosti nemusí být vůbec zmíněny. Inventáře často uvádějí pouze mobiliář určený dědicům a nepopisují celou místnost. Náčiní denní potřeby nebo osvětlovací prvky nemusí být ve výčtu zahrnuty. Je proto nutné porovnávat místnosti v inventáři s plánem zámku, což je ovšem možné pouze v ideálních případech. Pokud jsou dochované i ikonografické prameny, je dobré je porovnat s ostatními prameny. Nápomocné mohou být i fotografie z první poloviny 20. století. Často je na nich zachycen původní nábytek z 18. století. Vzory na čalounění nábytku a vzor na tapetách bývaly často shodné. Barevné ladění lze použít jako klíč k rekonstrukci místností.

Teoretické práce o dispozici sídel pochází mimo jiné z pera dobových autorů, jakými byli Leon Battista Alberti, Filarete či Andrea Palladio. Radili dodržovat přísnou symetrii. Vývoj posunuje až Sebastian Serlio, který jako první tyto rady porušuje a pracuje s prostorem jako vybíhajícím ze středu. V něm je umístěn hlavní sál, kolem kterého se zrcadlově odvíjí pokoje na obě strany. Po Serliovi v kombinaci s francouzským vlivem

⁶⁰ NEUDERTO VÁ, Michaela. "Item ve velkém fraucimoře před lusthausem se nachází..." Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999. s. 163.

⁶¹ Tamtéž. s. 161-162.

vzniká barokní enfiláda, chodba propojující všechny pokoje. Jejím autorem byl Paul Decker.

Uspořádání místností v interiéru sídla není vždy jednoduché poznat, a to kvůli mladším přestavbám ať už barokním či přičkování z 20. století. Někdy jsou změny dobře zaznamenané. Takovým příkladem jsou inventáře Smiřických z let 1609–1618. Vybavení sídla mohlo být velmi různorodé. Vliv mělo jeho postavení v síti velkostatků. Vybavení můžeme rozdělit do dvou kategorií; na to, které pokrývá základní existenční potřeby, a vybavení, které slouží hospodářskému chodu sídla. Vliv mělo i to, kdo sídlo obýval, zda šlechtic s rodinou a služebnictvem a správci, anebo tam po většinu roku pobýval pouze správce s nejnütnějším služebnictvem.⁶²

To bohužel můžeme pro majitele zde sledovaného zámku Rychnova nad Kněžnou v barokním období detailně prozkoumat jen těžko, protože itineráře Norberta Leopolda a jeho syna Františka Karla II. Libštejnských z Kolovrat zatím nikdo neprozkoumal. Základní kontury využívání rychnovského zámku však tušíme, protože víme, jak se v tehdejší společnosti uplatnili.

⁶² PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha : Karolinum, 1995. s. 224.

3. LIBŠTEJNŠTÍ Z KOLOVRAT NA RYCHNOVĚ NAD KNĚŽNOU V 17. A 18. STOLETÍ

Abychom pochopili, kdo vlastně obýval rychnovský zámek a k čemu mu sloužil, musíme se zastavit u majitelů. Těmi byli Libštejnští z Kolovrat, jedna z celkem osmi větví rodu Kolovratů.⁶³ Řadili se spolu se Šternberky či Valdštejny k nejstarším šlechtickým rodům českých zemí. Jejich počátky leží ve 14. století, ovšem na rozdíl od zmíněných rodin je jejich rodové jméno českého původu. Je složeno ze slov „kolo“ a „vrat“ a podle jazykovědců byl „kolowrat“ druh lisu či mechanismu s kolovratným pohybem, jako je vratidlo tkalcovského stavu nebo napínač tětiny.⁶⁴ Ovšem podle rodové legendy jejich předek holýma rukama zastavil splašený královský povoz chycením loukotí jednoho z kol, čímž zachránil život králova syna.⁶⁵ Legendy, vysvětlující počátky šlechtických rodů, jsou zpravidla vymyšleny zpětně, aby jednoduchou formou doložily význam a urozenost jejich členů. Někdy jsou také odrazem rodové politiky a cílené společenské strategie. Libštejnští z Kolovrat nejsou výjimkou. Potomci mýtického siláka totiž dále prokazovali své služby českému panovníkovi. Sloužili mečem i perem, bývali správci i úředníky české koruny a prezentovali se jako ochránci katolické víry. To vše podnikali pod erbem se stříbrno-červeně polcenou orlicí ve zlaté zbroji s červeným štítkem se stříbrným břevnem na prsou a rodovým heslem *Pro Fidelitate*, tj. *Věrně a stále*.

Kolovratský rod se tak rozvětvil, že v 15. století patřil k nejpočetnějším rodům v Čechách. Bylo zvykem, že jednotlivé větve ke jménu Kolovrat přidávaly přízvisko podle svého rodového sídla. Mnoho těchto větví už ve středověku či během raného novověku vymřelo (např. Žehrovští z Kolovrat⁶⁶ či Mašťovští z Kolovrat⁶⁷). Dnes pokračuje pouze

⁶³ *Ottův slovník naučný*, díl 14 Kartel - Kraj [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:46bf0a40-e6e2-11e4-9c07-001018b5eb5c?page=uuid:aae378a0-05b2-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>,

WURZBACH, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 12. [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z:

https://de.wikisource.org/w/index.php?title=Kategorie:BLK%C3%96:Band_12&pagefrom=Kollmann%2C+Jacob%0ABLK%C3%96%3AKollmann%2C+Jacob#mw-pages,

ZEDLER, Johan Heinrich. *Grosse vollständige Universallexikon Aller Wissenschaften und Künste*. [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=startseite&l=de>

⁶⁴ JURÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha, 2016. s. 16.

⁶⁵ ZEDLER, Johan Heinrich. *Grosse vollständige Universallexikon Aller Wissenschaften und Künste*. Díl 15 (K), s. 726 [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=147625&bandnummer=15&seitenzahl=0726&supplement=0&dateifomat=1%27>.

⁶⁶ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 20-21.

⁶⁷ Tamtéž. s. 22-23.

jediná větev – Krakovští z Kolovrat. Mnoho příslušníků kolovratského rodu však po sobě zanechalo výraznou stopu v regionálních i zemských dějinách.⁶⁸

Společným předkem pro všechny větve byl Albrecht st. z Kolovrat. První zprávy o něm pochází z roku 1347, kdy je uveden jako svědek na listině o prodeji Rožmitálu. Působil ve službách Karla IV., který si ho velmi cenil, o čemž svědčí fakt, že v dobách své nepřítomnosti jmenoval Albrechta hejtmanem a správcem Čech. Albrecht si takovou důvěru získal za pomoc, kterou Karlovi IV. poskytl při jeho korunovační jízdě do Říma roku 1355. Císařská družina se na noc ubytovala v hostinci v Pise, jenže byla následně Pisánci přepadena. Albrecht společně s Jindřichem II. z Hradce umožnili Karlovi uprchnout. Jeho služeb využívala i Anna Svídnická, Karlova manželka, na jejímž dvoře byl maršálkem.



Obr. 1: Augustiniánský klášter v Dolním Ročově, současný stav. Dostupné na

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1ter_Doln%C3%AD_Ro%C4%8Dov#/media/Soubor:Rocov_klaster.jpg.

⁶⁸ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 6.

Albrecht byl ženatý celkem třikrát. Měl šest synů a čtyři dcery⁶⁹ a právě oni založili několik rodových větví. Albrecht také fundoval augustiniánský klášter v Dolním Ročově, který následně sloužil jako rodová hrobka. Odkaz na klášter se později nacházel i na rychnovském zámku vystavěném v letech 1676–1690. Ještě před jeho barokní přestavbou byl u vstupního schodiště obraz ročovského kláštera. Kopie tohoto obrazu je jako freska umístěna i v lunetě zámecké kaple.⁷⁰ K Albrechtovu náhrobku v augustiniánském konventu v Dolním Ročově se také váže rodová legenda o zvěstujícím zjevení. Údajně se má náhrobek orosit pokaždé, když má rodinu potkat neštěstí nebo smrt příbuzného. Tyto legendy brali šlechtici ještě i v 18. století poměrně vážně. Svědčí o tom i fakt, že převor kláštera informoval členy rodu pokaždé, když se to stalo. Je doloženo, že během dostavby ročovského kláštera v první polovině 18. století psal převor Norbertu Leopoldovi Libštejnskému z Kolovrat a předpověď se pak naplnila úmrtím jeho bratra Františka Viléma.⁷¹

Zakladatelem větve Libštejnských z Kolovrat byl Albrecht ml. (1369–1416), syn výše zmíněného Albrechta z Kolovrat. Přízvisko Libštejnský si Albrecht ml. vzal, jak bývalo zvykem, podle hradu Libštejn v západních Čechách, jednoho ze svých majetků. Jak vyplývá z dostupné literatury, jeho zájem o veřejné dění byl poměrně velký. Zastával úřad soudce Žateckého a Plzeňského kraje a byl i přísedícím dvorského a zemského soudu. S manželkou Kateřinou z Hedčan měl tři syny.⁷² Dva nejstarší, Fridrich a Hanuš, byli chyceni ve víru husitských válek. I když od začátku stáli pevně na straně českého a uherského krále Zikmunda, byli nakonec nuceni kvůli obležení svých hradů změnit strany. Fridrich zemřel roku 1432 a kronika Bartoška z Drahenic ho nestaví do právě lichotivého světla. Jeho bratr Hanuš měl větší štěstí, poněvadž se dožil politických změn a roku 1434 se opět radil na stranu Zikmunda, nyní již císaře. Stejně jako jeho otec se stal soudcem hrdelního soudu v Plzni a byl přísedícím zemského soudu. Dosáhl i na post hejtmana pražských měst. Odtud však musel roku 1448 odejít před Jiřím z Poděbrad, jehož byl zarytým odpůrcem.⁷³ Hanušova linie potomků končí s jeho vnukem Albrechtem II. Ten se těšil velké přízni krále Vladislava Jagellonského a ve své kariéře dosáhl postu nejvyššího kancléře Království českého. Současně však musel čelit velké zášti ostatních šlechticů a

⁶⁹ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 16-17.

⁷⁰ Tamtéž. s. 5.

⁷¹ *Státní zámek Rychnov nad Kněžnou: stavebně-historický průzkum I. svazek*. Praha: NPÚ Jaroměř, 1980.

⁷² JURÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha, 2016. s. 18.

⁷³ Tamtéž. s. 18-20.

roku 1508 se vzdal svých funkcí. Zemřel bezdětný a svůj majetek odkázal nevlastním synům.⁷⁴

Fridrichova linie pokračovala jeho synem Benešem, jenž byl jako jeho děd přisedícím zemského soudu a zemským fojtem Horní Lužice. Z nejistého období válek mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem nemáme o činnostech Beneše příliš záznamů, a proto usuzujeme, že kritickou dobou pouze „proplul“ a výrazněji se neangažoval na žádné straně. Po uzavření smíru jej nalzáme na pozici hejtmana Slánského kraje. Rod pokračoval přes jeho syna Jana a vnuka Jaroslava. Ten měl tři syny, z nichž budeme dále sledovat pokrevní linii Albrechta VI. (1539–1585) a jednoho z jeho devíti potomků, který se jmenoval Jan (1550–1616).⁷⁵

Jan byl prvorozeným synem Albrechta VI. Oba se svou službou i sňatkem pevně spojili s habsburským rodem. Byli dvořany u dvora arcivévody a místodržitele českých zemí Ferdinanda Tyrolského. Janovou matkou byla Regina Welserová,⁷⁶ sestra Filipiny, manželky Ferdinanda Tyrolského. Na jeho dvoře vznikla síť aliančních sňatků, které ve výsledku propojily rakouskou a českou šlechtu. I Janův sňatek s Kateřinou svobodnou paní Boymund und Payersberg (1562-1618), dvorní dámou Filipíny Welserové, v roce 1580 byl nepochybně Ferdinandovým kalkulem. Jan sloužil na dvoře arcivévody Ferdinanda Tyrolského jako osobní číšník. Svatební oslavy proběhly během masopustu „v režii“ arcivévody Ferdinanda. Ten byl znám pro svou oblibu slavností, ovšem nepochybně si ovšem uvědomoval jejich politický význam. V průběhu masopustu se upouštělo od společenských norem a bývalo zvykem převlékat se za někoho jiného. Ferdinand ho využíval k oslavě vlastního nerovného sňatku a rodiny z toho vzešlé. Masopust roku 1555, který se slavil v Plzni po morové ráně, byl oslavou svazku Ferdinanda a Filipiny Welserové, neurozené dcery augšpurského bankéře. Vzali se tajně o dva roky později. I když Ferdinand později získal požehnání svého otce, nesměli spolu nikdy vystoupit na veřejnosti jako pár a své potomky, museli na veřejnosti prezentovat jako osvojené – to znamená bez pokrevní příbuznosti. O jakémkoli nároku na nástupnictví nemohla být řeč. Mohlo se tak stát pouze v málo pravděpodobném případě vymření habsburské linie. Povědomí o tomto nerovném sňatku zůstalo v myslích lidí i po Filipinině smrti roku

⁷⁴ JURÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha, 2016. 26.

⁷⁵ Tamtéž. s. 27.

⁷⁶ BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006. s. 85.

1580.⁷⁷ Záznamy z masopustu 1580, kdy proběhla i Janova svatba, popisují mimo jiné i příjezd Ferdinanda a jeho dvořanů. Ten napodoboval triumfální průvody císařů staré Římské říše. Ferdinand byl oblečen jako Jupiter (vládce všech bohů) a hned za ním vjížděl jeho syn Karel z Burgau. Pouze při masopustu měl syn z nelegitimního manželství možnost účastnit se v průvodu. Dokonce na pozici druhého nejdůležitějšího.⁷⁸ Ferdinandovi dvořané, včetně příslušníků kolovratského rodu, přistupovali na vzájemné sňatky jak mezi tyrolskou a českou šlechtou, tak i s dalšími rodinnými příslušníky Welserovy rodiny. Janova svatba byla sice součástí oslav masopustu roku 1580, jednání o svazku ovšem začalo už dva roky předtím. Bylo totiž nutné počkat, až nevěsta Kateřina dosáhne plnoletosti (šestnácti let). Jestli bylo Janovo manželství šťastné, lze odhadovat jen stěží. Rozhodně však bylo výhodné. Nejen díky novomanželčinu věnu, ale napomohlo také upevnění šlechticovy pozice u arcivévodova dvora. Jan navíc působil na Ferdinandově dvoře vedle svého bratra Jaroslava (1553-1617)⁷⁹ a Jindřicha.⁸⁰



⁷⁷ BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006. s. 94-95.

⁷⁸ Tamtéž. s. 212.

⁷⁹ Tamtéž. s. 211.

⁸⁰ DANĚK, Petr. Svatba, hudba a hudebníci v období vrcholné renesance. Na příkladu svatby Jana Krakovského z Kolovrat v Innsbrucku roku 1580. In: *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku* / České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2000. s. 219.

Obr. 2: Fundační desky Jindřicha a Oldřicha Františka Libštejnských z Kolovrat v ročovském klášteře z let 1646 a 1648 (oba testamentem odkázali klášteru hodně financí).

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1ter_Doln%C3%AD_Ro%C4%8Dov#/media/Soubor:Kl%C3%A1%C5%A1ter_ro%C4%8Dov_deska.JPG.

Jindřich (1570-1646) dosáhl poměrně úspěšné kariéry. Působil v úřadu hejtmana Nového Města pražského, ale roku 1619 byl pro věrnost sesazenému císaři Ferdinandu II. vypovězen ze země. Po bitvě na Bílé hoře se vrátil do Čech a roku 1623 začal působit jako nejvyšší dvorský sudí. V zemských funkcích vystoupal v průběhu života ještě výše. Mezi lety 1638 a 1643 působil jako nejvyšší komorník a následně jako nejvyšší hofmistr až do své smrti roku 1646.⁸¹

Vraťme se ale zpět k jeho bratru Janovi. Působení na innsbruckém arcivévodském dvoře mu zřejmě také otevřelo cestu na císařský pražský dvůr. Za vlády Rudolfa II., od roku 1598, působil jako nejvyšší štolmistr.⁸² Navíc jeho manželka Kateřina se stala nejvyšší hofmistryní císařovny Anny, manželky císaře Matyáše⁸³, a ještě o ní později uslyšíme v souvislosti s kaplí rychnovského zámku. Janovo manželství přineslo pět potomků, z toho čtyři syny, ovšem jeden z nich zemřel v dětském věku.

Pokračovatelem rodu se stal prostřední syn Albrecht (1583–1648), protože další dva mužští potomci se vydali na církevní dráhu (jeden se stal jezuitou, druhý kanovníkem v Pasově). Albrecht byl innsbrucký rodák a založil tzv. starší (někdy nazývanou rychnovskou) větev Libštejnských z Kolovrat. Jeho kariéra byla poměrně úspěšná. Začínal na arcivévodském dvoře v tyrolském Innsbrucku, ale v polovině 20. let se přesunul do Čech, resp. k císařskému dvoru. V kariéře mu pak jistě výrazně pomohl vlivný strýc Jindřich. Roku 1629 se stal Albrecht říšským dvorním radou a rok na to císařským komořím. Ve stejném roce byl císařem jmenován místodržícím v Království českém. Krátce poté se stal německým vicekancléřem v Čechách (1631). Jméno jeho manželky, Sabiny Viktorie z Wolkenstein-Trostburgu, naznačuje, že Kolovrat patřil k těm, kteří přistoupili na strategii vládnoucích Habsburků a hledali si manželky napříč zeměmi habsburské monarchie (sňatek proběhl v roce 1616).⁸⁴ V jeho případě byla volba manželky

⁸¹ Ottův slovník naučný [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:46bf0a40-e6e2-11e4-9c07-001018b5eb5c?page=uuid:aae378a0-05b2-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>

⁸² BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006. s. 213.

⁸³ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 46.

⁸⁴ Tamtéž. s. 53.

šťastná minimálně v tom ohledu, že spolu měli 11 potomků. Byl to také Albrecht, kdo jednak pořídil jako první člen rodové větve dům ve Vídni hned u Hofburgu (1637)⁸⁵ a pak za 120 000 zlatých koupil na sklonku svého života panství Rychnov nad Kněžnou, Zámorsk a Borohrádek (1640). Statky odkázal nejstaršímu ze svých sedmi synů – Františku Karlovi I.⁸⁶

František Karel (1620–1700) získal dobré právnické vzdělání, které zúročil ve své další kariéře. Začínal jako přísedící u komorního soudu a o pět let později byl jmenován na pozici hejtmána Hradeckého kraje, kde setrval dalších pět let. Roku 1651 se vrátil k soudu, tentokrát ale k apelačnímu a stal se jeho prezidentem (do roku 1667).⁸⁷ Musel být velmi nadaný a těšit se císařově přízni, protože přes jeho relativní neznámost u dvora byl vyslán na volbu nového císaře do Frankfurtu nad Mohanem. Cestu uskutečnil spolu s Václavem Eusebiem knížetem z Lobkovic v letech 1657-1658. Oba muži stáli v čele českého poselstva a podporovali kandidaturu mladého českého krále Leopolda.⁸⁸ Jednání trvala téměř celý rok. Nedlouho po Leopoldově zvolení byl František Karel opět vyslán na cestu jako císařský vyslanec. Tentokrát mířil na sever do Varšavy, kde měl pomoci sjednat polsko-švédský mír za tzv. první severní války. Opět byl úspěšný a roku 1660 bylo smíření obou stran podepsáno v Olivě. V Polsku pobýval zejména na své náklady a po návratu požadoval proplacení alespoň části výloh, které měl. Určité obnosy získal od císaře i dvorské komory.

Za své zásluhy byl František Karel spolu s bratry Ferdinandem Ludvíkem, Janem Vilémem a Leopoldem Oldřichem dne 20. července 1658 povýšen do hraběcího stavu.⁸⁹ Roku 1667 se ujal postu moravského zemského hejtmána, v němž opět slavil úspěchy. Symbolem jeho úřadu byl ceremoniální meč, který je dodnes k vidění na rychnovském zámku.⁹⁰ Většina jeho panství se nacházela v Čechách. Na Moravě vlastnil pouze panství

⁸⁵ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 103.

⁸⁶ JURÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha: 2016. s. 28-30.

⁸⁷ ANSORGOVÁ, Kristýna. *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie: František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. s. 58.

⁸⁸ KUBEŠ, Jiří. *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*. České Budějovice, 2009. s. 143.

⁸⁹ ANSORGOVÁ, Kristýna. *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie: František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. s. 59.

⁹⁰ O tom více: BORŮVKA, Vlastimil. *Meč Františka Karla I. Kolowrata Libštejnského insignií Moravy?* In: Heraldika a genealogie. Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii 43, č. 1-2 (2010), s. 101-104; KNOZ, Tomáš. *Meč zemského hejtmána Jana z Rottalu*. in: *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*. Praha: NLN, 2019. s. 243–265.

Líšeň, nedaleko Brna.⁹¹ Na konci svého života (konkrétně roku 1688) se stal, jako první příslušník rodu, členem Řádu zlatého rouna, takže věrná služba jeho linie byla Habsburky konečně patřičně oceněna.⁹²



Obr. 3: Portrét moravského zemského hejtmana Františka Karla Libštejnského z Kolovrat (po roce 1688). Zdroj:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kolovratov%C3%A9#/media/Soubor:Franti%C5%A1ek_Karel_I._Kolovrat-Liebsteinsk%C3%BD_\(1620-1700\).jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kolovratov%C3%A9#/media/Soubor:Franti%C5%A1ek_Karel_I._Kolovrat-Liebsteinsk%C3%BD_(1620-1700).jpg)

František Karel přemýšlel, kde má být po smrti uloženo jeho tělo, a proto ve své závěti žádal, aby byl pohřben v kostele Nejsvětější Trojice, pokud zemře na rychnovském panství. Pokud by zemřel v Praze, pak měl spočinout v kapli v jezuitském kostele sv. Mikuláše na Malé Straně,⁹³ pokud v Brně, tak u dominikánů.⁹⁴ Srdce však mělo být

⁹¹ ANSORGOVÁ, Kristýna. *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie: František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. s. 59.

⁹² JURÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha: 2016. s. 34-38.

⁹³ Tam nechal zřídit rodinnou hrobku v roce 1669. Srov. KALENDA, Daniel. *Rodové pohřebiště pánů z Kolowrat v Rychnově nad Kněžnou*. Liberec, 2014. Bakalářská práce.; KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická

uloženo zvlášť a pohřbeno na Rychnově vedle jeho bratra Viléma.⁹⁵ Jak stojí v jeho závěti, požadoval: „...*das herz herauszunehmen, daßelbe zu balsamiren, in eine zinern schachtel sambt einem holzernen futral dazu*...“⁹⁶ Zvyk pohřbít tělo a srdce zvlášť nebyl v té době mezi šlechtou obvyklý. Je možné, že tímto aktem chtěl František Karel napodobit zvyk Habsburků, kteří dávali v 17. století svá těla pohřbít v kapucínské hrobce ve Vídni, ale srdce si přáli umístit v hrobce srdcí v Augustiniánském kostele v Hofburgu.⁹⁷

František Karel rozšířil rodinné državy ve východních Čechách. V roce 1663 zakoupil od Alžběty z Valdštejna panství Chroustovice a roku 1676 od Ludmily z Lobkovic Černíkovice. Svou závětí z roku 1697 ustanovil s císařským svolením rodový fideikomis, jehož dědicem byl určen syn Norbert Leopold. Staršího Františka Viléma vydědil a ponechal mu pouze roční apanáž činící 4000 zlatých, jak jsme uvedli již výše. K fideikomisu patřil krom panství v Rychnově, Černíkovicích a Borohrádku i dům na Hradčanech v Loretánské ulici, a dokonce i oltářní obraz v rychnovské kapli, jak ještě uslyšíme.⁹⁸ František Karel také vlastnil rozestavěný palác v Praze na Malé Straně č. p. 259-III, dnes známý jako Hartigovský.⁹⁹ Na Rychnově si dal František Karel vystavět nové sídlo, zámek hodný hraběcího titulu. Zámek byl charakterizován jako „...*eines stattlichen Baues, der über 100 Gemächer enthält*“.¹⁰⁰ Stavba byla zahájena roku 1676 a dokončena byla až za vlády jeho syna Norberta Leopolda. Hrabě mimo jiné přispěl i na stavbu chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně.¹⁰¹

František Karel se oženil dvakrát, poprvé s Magdalenou Ludmilou z Oppersdorfu, se kterou měl celkem jedenáct potomků. Pouze šest z nich však dosáhlo dospělosti. Z tohoto svazku pocházeli synové František Vilém (1653–1715) a Norbert Leopold (1655–1716). Z druhého manželství vyvozujeme, že hrabě toužil po integraci do dvorského

fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 172. O přehrábce v Ročově pak dále: HLINOMAZ, Milan. Pohřebiště rodu Kolovratů v Dolním Ročově. In: *Epigraphica et Sepulcralia* 10, Praha, 2021. s. 205-214.

⁹⁴ Tamtéž. Hrobku u dominikánů nechal zřídít v roce 1673 a tam také nakonec spočinul.

⁹⁵ *Státní zámek Rychnov nad Kněžnou: stavebně-historický průzkum I. svazek*. Praha: NPÚ Jaroměř, 1980. s. 73.

⁹⁶ Závěť Františka Karla je uložena v Národní archiv Praha, Desky zemské větší, inv. č. 272, pag. B 21.

⁹⁷ Touto problematikou se zabývá Václav Grubhoffer. Srov. GRUBHOFFER, Václav. *Zdánlivá smrt. Noční můra osvětské Evropy*. Praha, 2018.

⁹⁸ *Ottův slovník naučný* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Praha

⁹⁹ Získal ho rozestavěný postoupením od Antonie hraběnky Černínové. Stavba byla dokončena roku 1725 a o deset let později jej koupila za 25 000 zlatých Terezie hraběnka Hartigová. Více: LEDVINKA, Václav, Bohumír MRÁZ a Vít VLNAS. *Pražské paláce: (encyklopedický ilustrovaný přehled)*. Praha, 1995. s. 129.

¹⁰⁰ WURZBACH, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Kolowrat-Liebsteinsky,_Franz_Karl_Graf

¹⁰¹ Největší podporu však kostel měl od Václava Libštejnského z Kolovrat, příslušníka vedlejší větve. Proto je na průčelí kostela velký kolowratský erb.

prostředí ve Vídni. Oženil se totiž s Isabellou Clarou hraběnkou z Nogaroly, nejvyšší hofmistryní císařovny Klaudie. Manželství však zůstalo bezdětné. Isabella i přes své jméno nebyla úplná cizinka, její matkou byla Marie Anna Zajícová z Házmburka.¹⁰²

Linie, kterou sledujeme, pokračovala jeho druhorozeným synem Norbertem Leopoldem, který byl dědicem fideikomisu a zároveň byl kariéerně nejúspěšnějším ze sourozenců. Právě „jeho“ Rychnov zachycuje první analyzovaný inventář z roku 1716, proto se u něj musíme podrobněji zastavit. První konkrétní zprávy o Norbertu Leopoldovi (1655–1716) máme už z doby, kdy mu bylo 19 let. Císař Leopold jemu a jeho bratrovi Františku Vilémovi (1653–1715) vydal cestovní doklady do Itálie.¹⁰³ Tak začala Norbertova kavalírská cesta, poslední krok ke vstupu do světa dospělých šlechticů. Na cestách po Evropě strávil celých pět let.¹⁰⁴ Jen o rok déle, než byl obvyklý průměr. Bližší okolnosti jeho cest zatím známy nejsou. Nebudeme daleko od pravdy, když budeme předpokládat, že navštívil tehdejší tradičně navštěvovaná místa – papežský dvůr v Římě, krále ve Francii a ve Španělsku a dvory některých německých katolických kurfiřtů. S jistotou víme, že na tehdy populárních univerzitách (Bologna, Padova, Siena či Lovaň) se neimatrikuloval. Následně získal pozici apelačního rady v Praze, kterou však opustil po smrti své první manželky Jany Magdaleny, rozené Hrzánové z Harasova.¹⁰⁵ Prosadil se také jako diplomat. Jeho první misí byla cesta do Španělska roku 1688, kde předal Karlovi II. zprávu o korunovaci arcivévody Josefa uherským králem, které byl osobně přítomen.¹⁰⁶ I když nešlo o misi s významnějším politickým významem, získal Norbert Leopold zkušenosti s dvorským ceremoniałem, které následně zúročil při další misi. Tentokrát cestoval ke dvoru kolínského kurfiřta roku 1690.¹⁰⁷

Po návratu se oženil podruhé, vzal si hraběnkou Marii Markétu Slavatovou, čímž získal Slavatovský palác na Malé Straně. S manželkou se však brzy musel opět loučit, protože roku 1693 musel odjet jako císařský vyslanec za uměnímilovným braniborským

¹⁰² ANSORGOVÁ, Kristýna. *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie: František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. s. 60.

¹⁰³ KLEMPÍŘOVÁ, Denisa. *Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat (1655-1716) a jeho diplomatické mise*. Pardubice, 2017. Bakalářská práce. s. 18.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 18.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 20-21.

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 22.

¹⁰⁷ WURZBACH, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 12, s. 383. [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Kolowrat-Liebsteinsky,_Norbert_Leopold

kurfiřtem Fridrichem III.,¹⁰⁸ s nímž se měl setkat v Karlových Varech. Nakonec ovšem musel Libštejnský následovat kurfiřta až do Berlína. Jeho pobyt se protáhl na dva roky a byl svědkem rozsáhlých kurfiřtových stavebních aktivit. Za jeho zásluhy mu císař Karel VI. udělil Řád zlatého rouna (1712).¹⁰⁹ Po otci zdědil Norbert Leopold fideikomis, s první ženou vyženil Kyšperk (Letohrad) a přikoupil Vamberk a další menší statky. Proslul jako mecenáš umění. Pozval architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela na Rychnov a najal si ho na návrh průčelí kostela Nejsvětější Trojice stojícího v blízkosti nového zámku. Údajně dle vlastního návrhu dal zahájit stavbu piaristické koleje. Během let strávených v Berlíně u kurfiřta rozšířil svou uměleckou sbírku. Když se po jeho smrti dělal soupis zanechaných obrazů, bylo jich celkem 134 a z toho téměř čtvrtina byly rodinné portréty. Z dvou manželství měl zřejmě pouze tři potomky.¹¹⁰ Roku 1714 založil Norbert v Rychnově piaristické gymnázium podle návrhů Santiniho. Přestavěl také klášter v Dolním Ročově.



¹⁰⁸ WURZBACH, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 12, s. 383. [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Kolowrat-Liebsteinsky,_Norbert_Leopold

¹⁰⁹ KLEMPÍŘOVÁ, Denisa. *Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat (1655-1716) a jeho diplomatické mise*. Praha, 2017. Bakalářská práce. s 27.

¹¹⁰ JUŘÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha: 2016. s. 39-40.

Obr. 4: Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat s řádem Zlatého rouna (po roce 1712).

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Norbert_Leopold_Lib%C5%A1tejsk%C3%BD_z_Kolovrat#/media/Soubor:Norbert_Leopold_Kolovrat-Liebsteinsk%C3%BD_\(1655-1716\).jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Norbert_Leopold_Lib%C5%A1tejsk%C3%BD_z_Kolovrat#/media/Soubor:Norbert_Leopold_Kolovrat-Liebsteinsk%C3%BD_(1655-1716).jpg).

Fideikomis zdědil jeho syn z prvního manželství František Karel II. (1684–1753), který je druhým majitelem, jenž nás v této práci zajímá. Druhý analyzovaný inventář totiž zachycuje zařízení zámku po jeho smrti. Tento muž dosáhl na tradiční funkce u císařského dvora, tj. stal se císařským komorníkem a později i skutečným tajným radou. Tradiční kavalírskou cestu zřejmě neabsolvoval, protože v té době vypukla válka o španělské dědictví. V roce 1709 se oženil s Marií Johannou ze Schwarzenbergu (1692-1744), a jako první člen rodu tedy získal nevěstu z knížecí rodiny. Měl s ní šest dětí.¹¹¹ Na rodovém sídle provedl přestavby podle Aichelových plánů a dokončil i stavbu piaristické koleje. Kolovratové rozhodně nešetřili, co se výdajů na nová sídla týče. Obzvláště v Praze. Víme už, že Norbert Leopold měl v držení proslulý Slavatovský palác na Nových zámeckých schodech a chtěl dokončit záměr Jana Jáchyma Slavaty na přestavbu paláce. Nově se měla hlavní fasáda obrátit do Ostruhové ulice, která byla po zbudování nové cesty na Hradčanské náměstí frekventovanější než dosud užívané Nové zámecké schody. Slavata ale zemřel dřív, než stihl své plány naplnit. Norbert Leopold palác chtěl stále přestavět, ale bohužel se mu nedostávalo financí. Dílo tak dokončil až jeho syn Norbert Vincenc na základě projektu, jehož autorem byl s velkou pravděpodobností zmiňovaný Jan Blažej Santini-Aichel. Polokruhový portál dodnes nesou kolovratské erbovní orlice.

¹¹¹ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 58-61.



Obr. 5: Kolovratský palác v dnešní Nerudově ulici, portál s kolovratskými orlicemi, archiv autorky.

Jediným synem Františka Karla II., který dosáhl dospělosti, byl František Josef I. (1718–1758). Proto zdědil rodinný fideikomis. Studoval pražskou právnickou fakultu (od roku 1735), na konci 30. let se zřejmě stihl vydat na kavalírskou cestu. Marie Terezie jej jmenovala členem komise, která měla reformovat krajské úřady a posléze se stal prezidentem cenzorní komise a ředitelem královských měst v Čechách. Po vypuknutí války s Pruskem dosáhl na post nejvyššího komisaře pro armádu v Čechách. Kromě zděděného fideikomisu vlastnil i panství Vamberk a Lhota. Jeho manželkou se stala Marie Karolína z Valdštejna (1724-1782), která dočasně spravovala rodový fideikomis. František Josef totiž zemřel ve svých čtyřiceti letech na blíže neurčenou chorobu, kterou se nakazil při jedné z návštěv polních špitálů,¹¹² a jeho dědic František Josef II. ještě nebyl plnoletý. Po jeho smrti byl vyhotoven třetí z pozůstalostních inventářů, které v této práci analyzujeme.

Posledním držitelem Rychnova nad Kněžnou v 18. století se stal František Josef II. (1747–1825). Pokračoval v tradici služby u císařského dvora. Zde byl stejně jako jeho předchůdci císařovým komořím a skutečným tajným radou. Stal se také velkokřížníkem

¹¹² WURZBACH, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 12, s. 378. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Kolowrat-Liebsteinsky,_Franz_Joseph

řádu maltézských rytířů. Za vojenské zásluhy byl odměněn Řádem sv. Anny a pruským Řádem červeného orla. Jako jeho praděd byl milovníkem umění a mecenášem. Podpořil založení obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění, což je předchůdce dnešní Národní galerie. Jako člen maltézského řádu nemohl mít potomky. Je možné, že z řádu vystoupil, když od matky jako nejstarší syn převzal dědictví po otci, který zemřel předčasně– dříve, než František Josef dosáhl plnoletosti. V roce 1768 se oženil s Kateřinou hraběnkou Krakowskou z Kolovrat, se kterou měl čtyři děti. František Josef byl také členem zednářské lóže, konkrétně lóže hraběte Salma-Reifferscheidta, která se věnovala tzv. skotskému zednářství.¹¹³ Měl tři potomky, z nich jediného syna Františka Antonína (1778–1861). Ten se stal prvním prezidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění a byl zároveň posledním příslušníkem rodové větve Libštejnských z Kolovrat. Kromě držení fideikomisu Libštejnských z Kolovrat vlastnil i fideikomis Novohradských z Kolovrat. Po jeho smrti oba fideikomisy přešly na Krakowské z Kolovrat, kteří jsou dodnes vlastníky zámku Rychnov nad Kněžnou.

¹¹³ JUŘÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha: autor neznámý, 2016. s. 41.

4. STAVEBNÍ A UMĚLECKOHISTORICKÉ DĚJINY ZÁMKU V RYCHNOVĚ NAD KNĚŽNOU

„Das schloß Raychenau ist von grundt neu aufgebauet, auf jetzige manir, zwey gadung hoch außer der erden in quadro...“¹¹⁴ Těmito slovy uvedli úředníci Desek zemských z Prahy inventář pořízený po smrti Norberta Leopolda v roce 1719. Zámek byl vystavěný „na zeleném drnu“. Před zámkem se nacházel vjezd tvořený dvěma kamennými pilastry. Na každém stála socha orlice držící erb. Za tímto reprezentativním vjezdem se nacházela po obou stranách upravené barokní zahrádky s vázami, stříhanými keři a ovocnými stromy ohrazené kamennými kvádry. Za zahrádkou vpravo stál hospodářský dvůr, byt správce, kočárovna a zděná studna. V levé zahrádce se uprostřed nacházela fontána a zahrádka byla zakončena salou terrenou. Z této reprezentativní úpravy předzámčí se skoro nic nedochovalo, proto je popis z inventáře z roku 1716 vzácný.¹¹⁵

Do vlastního zámku se vstupovalo „krásným“ portálem s železnými vraty, nad nimiž byl umístěn kolovratský erb a nápis s rokem zahájení výstavby sídla.¹¹⁶ V délce průčelí byly pod zemí krásné sklepy včetně skladu na víno a dvou lednic.¹¹⁷ Za průjezdem se nacházelo první nádvoří, které bylo (a dosud je) ze tří stran lemováno arkádovou chodbou. Pokoje v přízemí sloužily jako pokoje pro služebnictvo. Dále se tam nacházela klenutá kuchyně, kvelby a prádelna s nádržemi na vodu.¹¹⁸ Na dalším nádvoří za druhým průjezdem byly umístěny klenuté stáje pro 50 koní, místo pro uložení krmiva, sklady a obydlí pro štolbu a personál stájí. Tato část zámku byla jednopatrová a nacházely se tu také dva klenuté prostory pro kočáry. Přímo naproti průjezdu byla kamenná fontána se sochou orlice a nápisem obsahujícím rok dokončení stavby zámku.¹¹⁹ Do prvního patra s pokoji

¹¹⁴ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

¹¹⁵ „Vor dem schloß. Ist eine einfahrt mit 2 pilastern, worauf 2 steinerne wappenhaltende adler und folgendt eine aus qvaderstuckh ausgezührte tanalia, worinnen zwey mit waaßen, puchß und früchte-baiimern angesetztes gartel; rechterhand an der einer seithe ein würthschafts hoff, nebst das hausmeisters wohnung, hinten eine schupfen und eine fütterey-gelegenheith sambt einem ausgemauerten brunnen; linkerhand anderseits ein gartel, eben mit puchs-baum, früchten und waaßen ausgesetzt, in der mitten eine steinerne fontana und hinten eine sala terrena.“ Tamtéž.

¹¹⁶ „...hat ein sauberes portal mit kollowratischen wappen und nahmens inscription, so die jahrzahl des angefangenen gebäude exprimiert, nebst einen eißernen saubern thor.“ Tamtéž.

¹¹⁷ „...durch die ganze facciada unter der erden schöne gewölbe, wein kheller, linker seithen einige kleine kheller nebst beederseits eyßgruben.“ Tamtéž.

¹¹⁸ „...unten von 3 seithen des inwendigen platzes offene gänge mit steinernen pfeylern, lauter gewölbte zimmer und kammer vor die bediente, auch eine große kuchel mit einigen gewölbern und waschhauß, so mit steinernen wasserträge versehen ist.“ Tamtéž.

¹¹⁹ „Aus diesem platz ist wider durchfarth, in dem hintern auch 4ecketen platz, worinnen gewölbte stallungen auf 50 pferde, nebst einigen futterkästen und stall-pursig wohnung, nebst geschier und stallzeüg verwahrungs gelegenheith, worüber kein gaden, sondern nur ein flaches tach, dann 2 schwibögen, die wagen zu stellen,

panstva a místnostmi pro hosty vedly široké schody a jeden šnek.¹²⁰ Zde však už slova inventáře z roku 1716 opustíme.



Obr. 6: Zámek Rychnov nad Kněžnou, letecký pohled, současný stav a doklad existence původních dvou nádvoří.

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_\(z%C3%A1mek\)#/media/Soubor:Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_from_air_M-1.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_(z%C3%A1mek)#/media/Soubor:Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_from_air_M-1.jpg).

Už úvodní slova inventáře ovšem dokládají, že v zámku se nacházela dvě nádvoří, takže zámek v Rychnově nad Kněžnou získal svou podobu zejména v poslední čtvrtině 17. století a vrcholně barokní modernizace dispozice se ho ještě nedotkla. Je krásnou ukázkou raně barokní dispozice, jež navazuje na renesanční kastel, čtyřkřídlovou stavbu s vnitřním nádvořím. Nově se ovšem v druhé polovině 17. století stavěly zámky bez nárožních věží a arkád běžících kolem vnitřního nádvoří. Zámecký komplex Rychnov nad Kněžnou se, navzdory nekompletnímu stavu dochování, řadí mezi nejvýznamnější barokní stavby v Čechách. Pro umístění na svahu nad městem Rychnov nad Kněžnou se zámku někdy přezdívá rychnovské Hradčany. Sídlo je součástí historického městského jádra. Zámecký komplex sestává ze samotného zámku, hospodářské a správní budovy, konírny a jízďárny, kostela Nejsvětější Trojice se zvonící a zahradou s parkem. V minulosti byl však součástí areálu ještě piaristický klášter se školou.

gegen der durchfarth an denen stallungen eine steinerne fontaine, über welches die titulatur inscription, so die jahrzahl des geendigten bau anzeigt...“ Tamtéž.

¹²⁰ „zum obern gaden des schloßes gehet eine breite steinerne mit saubere eisernen gatter versehene stiegen, nebst noch andern kleinen schneken stiegen, in welchen gaden sich zimmer vor die herrschafft und gäste befinden.“ Tamtéž.

Barokní zámek byl ovšem v pořadí až třetím panským sídlem v Rychnově. Nejprve tu stála tvrz, která se pravděpodobně nacházela v místech dnešního zámku. Založili ji páni z Rychnova, kteří přišli do východních Čech z Moravy v rámci osidlování Orlických hor za vlády Přemysla Otakara II., tudíž v druhé polovině 13. století. Původně se jmenovali páni z Drholce. Nové přízvisko „z Rychnova“ poprvé použil příslušník zvaný Heřman roku 1258, který je zároveň považován za zakladatele hradu. Ten snad původně stál na svahu řeky Kněžné. Další páni z Rychnova jsou v pramenech doloženi jen zřídka; za husitských válek se připomínají Jan a Hynek z Rychnova bojující na straně kališníků. Znovu jsou jejich jména vzpomenuata i za Jiřího z Poděbrad. Prameny se dále věnují události v roce 1497, kdy bratři Heřman a Albrecht prodali panství Vilémovi z Pernštejna.¹²¹ Ten roku 1503 dočasně postoupil zdejší dvůr městu. Rychnov byl součástí pernštejnského majetku až do roku 1556, kdy Jaroslav z Pernštejna prodal panství rýnskému falckraběti Arnoštovi. Rychnov byl součástí odúmrti, kterou získal po Arnoštově smrti císař Ferdinand I. Jeho syn Maxmilián II. dal roku 1571 celé panství do pronájmu městu Rychnov. Tehdy byla tvrz zhodnocena jako zpustlá a panovník nařídil její opravu. Pronájem zrušil císař Rudolf II. a roku 1577 prodal rychnovské panství Burianu Trčkovi z Lípy.¹²²

Starší literatura uvažovala, že to byl právě zmíněný Trčka z Lípy, který dal postavit nové panské sídlo, protože stará tvrz se oprav nedočkala. Vedle stavby nového zámku Trčka postavil i pivovar, protože patřil mezi šlechtice, kteří se snažili zvýšit příjmy ze svých statků podnikáním ve vlastní režii. Dnes však panují určité pochybnosti, že Trčka zámek postavil. Rychnov stál totiž mimo centrum jeho panství a nebylo praktické investovat peníze do sídla, kde by šlechtic trávil pouze velmi málo času. Proto je možné, že renesanční zámek postavil až Kryštof Betengel z Neyenperka (1539–1602) – další majitel a radní Starého Města pražského, který panství od Trčky koupil roku 1587.¹²³

Betenglové pocházeli nejspíše od Aše a přišli do Prahy za obchodem. Získali tam značný majetek a zastávali úřady ve správě Starého i Nového Města pražského. Celkem zde zakoupili tři domy a stali se erbovníky. V roce 1582 koupili východočeský statek Borohrádek a o pět let později se rozhodli pro koupi zámku Rychnov. V roce 1602 přešel Rychnov do rukou Kryštofova bratra Eustacha Betengela, taktéž člena, tehdy zakázané, Jednoty bratrské. Betenglové drželi panství až do roku 1623, kdy jim byly pozemky

¹²¹ SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný*. Praha, 1871. s. 12.

¹²² SEDLÁČEK, August - LIEBSCHER, Adolf - LIEBSCHER, Karel. *Hrady, zámky a tvrze království Českého.. Díl druhý, [Hradecko]*. Praha., 1883. s. 186.

¹²³ MUSIL, František - SVOBODA, Ladislav. *Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou*. Ústí nad Orlicí, 1998.

zkonfiskovány, protože Kryštof ml. se připojil k povstání proti císaři.¹²⁴ Po bitvě na Bílé hoře byl souzen za napomáhání nepřátelům císaře a zemřel dříve, než byl vynesena rozsudek 30. května 1623. Pražské domy odkoupil bratr Jan. Rychnov byl zkonfiskován a následně prodán Karlovi z Lichtenštejna.¹²⁵

Po dobu dalších sedmnácti let zámek střídal často majitele.¹²⁶ Nakonec jej roku 1640 císařovna Eleonora prodala Albrechtovi Libštejnskému z Kolovrat. Ten zřejmě na Rychnově nesídlil, pouze renesanční zámek využíval jako centrum správy panství. Teprve František Karel I. nařídil stavbu nového, dnešního, zámku. V průběhu výstavby mohl pobývat v jednom z městských domů. Stavbu zahájil roku 1676, jak dokládá chronogram na vstupní bráně, ačkoliv pravděpodobněji jde o datum položení základního kamene. Přípravy na stavbu zřejmě probíhaly už o pět let dříve. Svědčí o tom doložená jednání s královéhradeckým biskupem Janem Fridrichem z Valdštejna, která byla nezbytná, poněvadž Libštejnský chtěl stavět na pozemcích, kde také stála fara a škola. František Karel tehdy poslal biskupovi žádost, v níž prosil o povolení přesunout faru a školu na jiné místo, aby mohl postavit nový zámek. Dosavadní sídlo nazval v této žádosti „špatným a nebezpečným“.¹²⁷ Biskup žádost schválil a roku 1676 zahájil František Karel stavbu zcela nového sídla. Rok jeho dokončení, tedy 1690, je odvozen od dalšího chronogramu, který je umístěn na fontáně na druhém zámeckém nádvoří. Starý zámek však stržen nebyl. Protože už nebyl vhodný k obývání, Libštejnští jej využívali jako prostor pro hospodářskou správu. V roce 1704 sice vyhořel, ale Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat jej dal přestavět a Kolovratům patřil až do roku 1918. Dnes slouží jako jeden z prostorů pivovaru.¹²⁸

Autor návrhu nového zámku není znám. V literatuře se spekuluje o autorství Dominica Orsiho, který navrhl malostranský jezuitský dům a je mu připisován i Kolovratský palác na Ovocném trhu (čp. 579/I) Novohradských z Kolovrat. Pracoval také na výzdobě kaple Kolovratů ve Svaté hoře u Příbrami,¹²⁹ z čehož plyne, že Libštejnští o

¹²⁴ SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný*. Praha, 1871. s. 24.

¹²⁵ SEDLÁČEK, August - LIEBSCHER, Adolf - LIEBSCHER, Karel *Hrady, zámky a tvrze království Českého.. Díl druhý, [Hradecko]*. Praha, 1883. s. 187

¹²⁶ Po Kryštofovi získal Rychnov Vincent Muschinger z Gupendorfu, jeho dcera Marie Kateřina prov. z Mollartu prodala Vincentu Zuckonimu. Ten odkázal Rychnov Eleonoře z Mantovy, manželce Ferdinanda II. Mezitím byl Rychnov vydrancován Švédy roku 1639.

¹²⁷ *Státní zámek Rychnov nad Kněžnou: stavebně-historický průzkum I. svazek*. Praha: NPÚ Jaroměř, 1980. s. 11.

¹²⁸ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv. 6*. Praha: Svoboda, 1981-1989.

¹²⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004. s. 462.

Orsiho tvorbě věděli.¹³⁰ Zámek byl postaven ještě ve starém čtyřkřídle uspořádání okolo arkádového dvora. K němu na ose navazoval druhý dvůr s kašnou. Dispozice vnitřních prostor nebyla tak souměrná. Hlavní dvouramenné schodiště vedoucí do prvního patra bylo situováno do jihovýchodního křídla. Chodba v prvním patře obíhala pouze tři ze čtyř křídel.¹³¹



Obr. 7: Průčelí zámku Rychnov nad Kněžnou po vrcholně barokní úpravě, dnešní stav. Archiv autorky.

Dnešní podobu získal zámek v první čtvrtině 18. století za Norberta Leopolda Libštejnského z Kolovrat a jeho syna Františka Karla II., což je velmi důležité i pro naši pozdější analýzu zámeckých inventářů z této doby. Na přestavbě se zřejmě podílel Jan Blažej Santini Aichel. Jeden z nejvýznamnějších architektů barokního období, mimo jiné autor Karlovy Koruny u Chlumce.¹³² Právě jeho návrhy vytvořily z rychnovského zámku a okolních staveb kompaktní celek. Zámecký komplex měl být výrazně rozšířen. Druhá etapa výstavby začala okolo roku 1722. Hlavní průčelí se vstupní bránou bylo zvýšeno o podkrovní patro a rozšířeno jednopatrovými křídly s mansardovou střechou, jež byla po obou stranách ukončena nárožními věžemi. Jednopatrová křídla byla doplněna průjezdy. Jižní křídlo vedlo rovnou do třetího nádvoří a cesta skrz západní se svažovala k řece Kněžné. Věže sahaly do výše říms nad prvním patrem a jsou doplněny věžními hodinami. Hospodářská část zámku byla doplněna o konírny na druhém nádvoří. Rozšířeno bylo i třetí nádvoří, kde přibýly správní budovy jdoucí rovnoběžně s jihovýchodním křídlem. Podél severozápadního traktu byla založena zahrada francouzského typu s pavilony na protilehlých stranách ve stylu *saly terreny*.¹³³ Jádru zámku si tedy zachovalo raně barokní

¹³⁰ MUSIL, František - SVOBODA, Ladislav. *Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou*, Editor Grantis, Ústí nad Orlicí, 1998. s. 143.

¹³¹ PAVEL, Jakub. *Rychnov nad Kněžnou - Státní zámek, město a okolí*. Praha, 1954. s. 10.

¹³² VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha, 1999. s. 102.

¹³³ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Praha, 1994. s. 228.

ráz, což je nejlépe vidět na vstupním portálu a frontonech¹³⁴ nad okny v průčelí, které střídají tvar trojúhelníkový a segmentový.¹³⁵

Ještě předtím, za života Norberta Leopolda, začalo roku 1704 jednání o založení piaristického konventu, jež se ovšem protáhlo. Jeho stavba byla zahájena až roku 1715, tedy rok po započetí úprav průčelí původního zámeckého kostela Nejsvětější Trojice stojícího na protáhlém návrší za zámkem. Průčelí bylo upraveno tak, aby bylo osově shodné s osou zámku a vytvářelo jeden celek s rezidencí. Nejspíše ve stejné době byly dokončeny chodby propojující zámek s kostelem, při němž dal Norbert Leopold znovu postavit loretu.¹³⁶ Při piaristické koleji pak založil gymnázium.¹³⁷ Jednalo se teprve o čtvrté gymnázium ve východních Čechách. Předchozí vyrostly v Broumově, Hradci Králové a Litomyšli.¹³⁸ Začlenění kláštera do komplexu rezidenčního města bylo v té době běžné. Kláštery plnily různé funkce; nacházely se v nich rodové hrobky majitelů panství, členové řádu se starali o duchovní péči, vedli školy a pomáhali v rekatolizaci původně nekatolických oblastí.¹³⁹ Práce na zámku i piaristické koleji byly dokončeny teprve během vlády Františka Karla II., pravděpodobně okolo roku 1724.

Součástí zámeckého komplexu se v této době stala i jízdárna, jako bylo zvykem u těch nejvýznamnějších a nejbohatších rodů. Jízdárna byla zděná s šindelovou střechou a byla propojená chodbou se stájemi a galerií vedla chodba, která ji připojovala k zámku. Jízdárna byla pravděpodobně postavena při přestavbách po roce 1716, protože v popisech zámku z doby Norberta Leopolda není uvedena. Velký význam má unikátní vnitřní fresková výzdoba. Ačkoliv autoři byli dva, podařilo se určit jen jednoho – slezského malíře Jiřího Viléma Neunhertze, který se podepisoval srdcem s číslicí devět uvnitř. Tato signatura se nachází na fresce z roku 1727 znázorňující bitvu Amazonek. Neunhertz měl mnoho zkušeností ze zahraničí. O jeho pobytu v Itálii můžeme spekulovat, ale víme jistě,

¹³⁴ Jedná se o drobný štít nad oknem. Jako stavební prvek se objevuje v renesanci i baroku. Jeho tvar lze využít jako nápovědu při datování stavby.

¹³⁵ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Praha, 1994. s. 82.

¹³⁶ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716: „*Bey diesem schloß befindet sich von alters her eine schloßkirchen der heyligen dreyfaltigkeit, worinn auch eine laureta Unser lieben frauen, so von dem ersten fideicommissarischen antrettern neu aufgebauet, wie nichteinander hinderfarth an dieser kirchen ein neues convent von 2 gaden hoch (vor die herren paters piarum scholarum) von stein bis an das dach von grundt aufgebauet, welches gebäu aber derzeit weder ausgeputzet noch mit dem gelegten boden, tieren, fenstern, öffen und dergleichen necessitäten nicht versehen dato verblieben.*“

¹³⁷ Stála na trojúhelníkovém půdorysu, přičemž jedno z křídel bylo součástí závěru presbytáře kostela Nejsvětější Trojice. Roku 1789 po zásahu bleskem vyhořela a příštích 40 let zůstala neobnovena. Až mezi lety 1838–1843 byla nově zastřešena. Pavel, Jakub. Rychnov nad Kněžnou – Státní zámek, město a okolí. Praha: 1954. s. 14.

¹³⁸ Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv. 6. Praha, 1989, s. 431.

¹³⁹ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 159.

že pobýval v Nizozemí, kde poznal dílo Petra Paula Rubense, což se podle uměleckých historiků promítlo do jeho freskové práce v Rychnově.¹⁴⁰ Zvelebena byla také zahrada u jízdárny.¹⁴¹



Obr. 8: Letecký pohled na zámecký areál v Rychnově nad Kněžnou. Vlevo dole jízdárna, vpravo dole kostel Nejsvětější Trojice.

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nejsv%C4%9Bt%C4%9Bj%C5%A1%C3%AD_Trojice_\(Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou\)#/media/Soubor:Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_from_air_K2-5.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nejsv%C4%9Bt%C4%9Bj%C5%A1%C3%AD_Trojice_(Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou)#/media/Soubor:Rychnov_nad_Kn%C4%9B%C5%BEnou_from_air_K2-5.jpg).

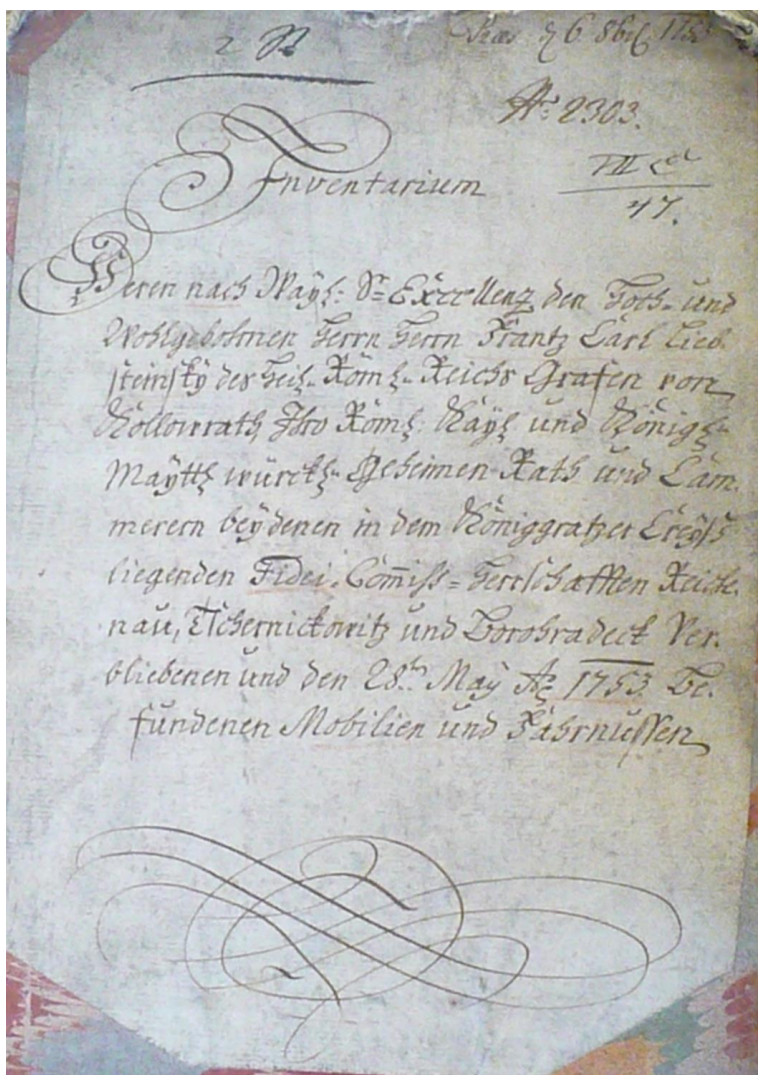
Zámek se stal prostorem pro umístění rodové obrazárny. Kolovratové pravidelně pořizovali katalogy svého souboru obrazů. Ty dodnes dochované pocházejí z let 1716, 1743, 1753 a 1758. Již nejstarší soupis čítal na 134 obrazů. Část tohoto souboru získali Kolovrati ze slavatovské galerie z Jindřichova Hradce. Brzy na to, roku 1719, však musely být některé z obrazů odprodány. Přesný důvod neznáme, ale můžeme se domnívat, že se tak stalo kvůli náročnému financování úprav zámku. Částka za obrazy činila 20 000 zlatých a kupujícím byl František Josef Černín. Ze všech majitelů se obrazárně věnoval asi nejvíce František Karel II., který dal roku 1720 prostor galerie rozšířit a nakupoval i nové

¹⁴⁰ PAUKRT, Václav. *Rychnov nad Kněžnou*, Krajské středisko památkové péče VČ kraje, Pardubice 1990. s. 350; PAUKRT, Václav. Příspěvek k dílu Jiřího Viléma Neuhertze - Fresky v jízdárně státního zámku v Rychnově nad Kněžnou. In *Umění* 38, 1990. s. 347-353.

¹⁴¹ VOŠKERUŠOVÁ, Hana – LOCKER, Daniel – MATĚJKA, Václav, Zámecký park a další zahradní úpravy v zámeckém areálu v Rychnově nad Kněžnou. In: *Orlické hory a Podorlicko: sborník vlastivědných prací* Sv. 21/1, (2014 [vyd. 2015]). s. 11–60.

obrazy. Roku 1743 vlastnil již přes 300 maleb a soupis z roku 1785 uvádí na 1218 obrazů a přes tisíc grafických listů.¹⁴²

Vraťme se ale zpět k inventáři sepsanému po smrti Norberta Leopolda, kterým jsme tuto kapitolu začali. Po souhrnném popisu zámku pokračoval popisem interiérů, konkrétně kaple a pánského apartmánu, a proto se v následujícím textu přesuneme do interiérů rychnovského zámku.



Obr. 9: Titulní strana pozůstalostního inventáře fideikomisních kolovratských panství po smrti Františka Karla II. z roku 1753. NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124.

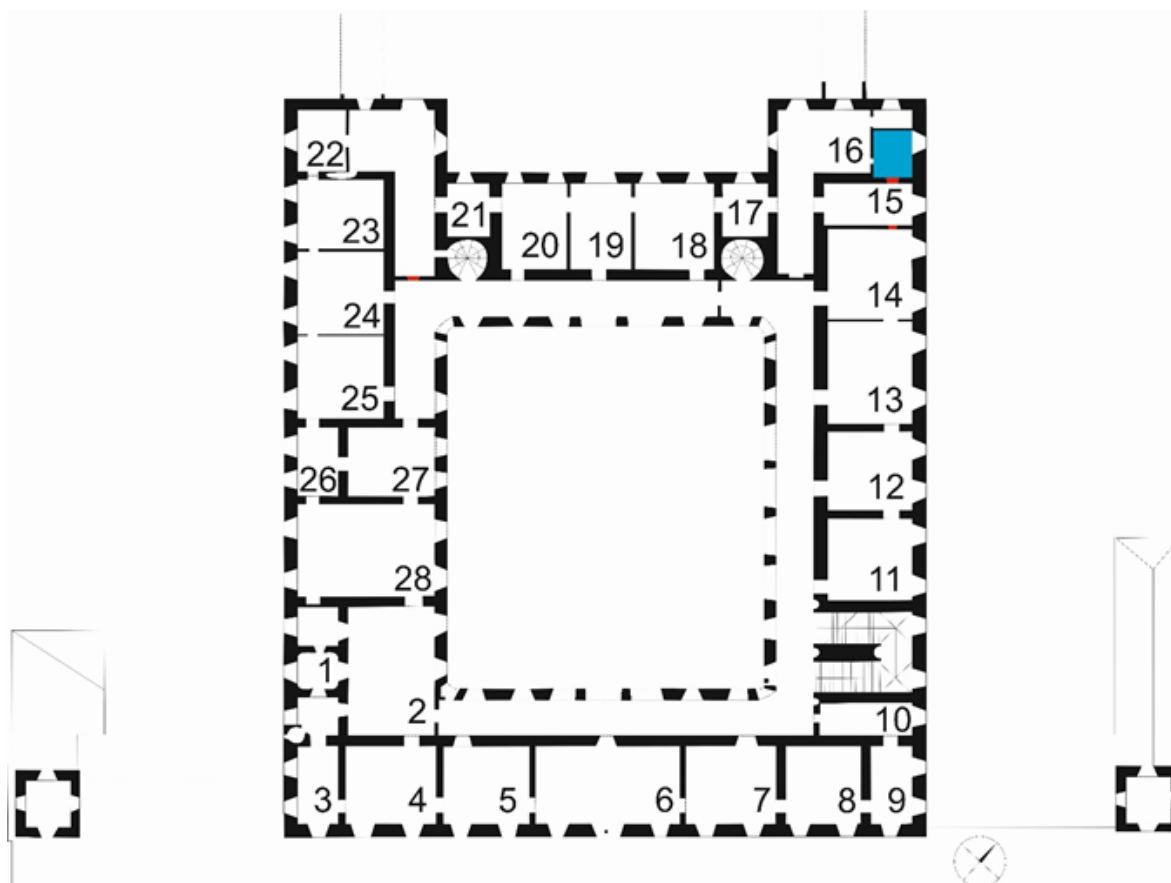
¹⁴² BLAŽÍČEK, Oldřich. Rychnovská zámecká obrazárna. Katalog. Praha: 1956. s. 4.

5. INTERIÉRY RYCHNOVSKÉHO ZÁMKU VE SVĚTLE INVENTÁŘŮ Z LET 1716, 1753 A 1758

Zařízení rychnovského zámku v 18. století je možné zrekonstruovat v podstatě hlavně (pokud pomineme dochované obrazy a štukovou a malířskou dekoraci stropů a zdí) na základě dochovaných inventářů. Bohužel nemáme k dispozici pozůstalostní inventář po Františku Karlovi I., takže nejstarším je až ten po smrti jeho syna Norberta Leopolda. Je ale veden po pokojích a má velkou výpovědní hodnotu pro část prvního patra s kaplí a pánským apartmánem. Bohužel nezachycuje zbytek pokojů prvního patra ani zařízení přízemí a končí popisem obrazů na chodbách a předmětů v úschově klíčnice. Pak už obsahuje soupis zařízení zámeckého kostela. Proto je nutné tento inventář kombinovat s údaji z inventářů z let 1753 a 1758.¹⁴³ Ani soupis z roku 1753 ale není kompletní: po kapli, sálu a jídelně přechází hned mimo první patro do vrchnostenské kanceláře a podrobně popisuje archiv a hospodářské zázemí na panství včetně pivovaru a poplužních dvorů. Teprve inventář z roku 1758 obsahuje soupis všech zámeckých pokojů, ale většinou nejsou označeny jménem. Začíná opět kaplí a pak místnosti čísluje. Rekonstruovat podobu vnitřní dispozice zámku v 18. století není zrovna jednoduché. Plány bohužel pro tuto dobu nejsou k dispozici, ale protože se vnitřní dispozice prvního patra rychnovského zámku od 18. století moc nezměnila, využijeme pro lepší pochopení a lokalizaci místností plán současného stavu.

Následující text jsme rozčlenili dle funkčních zón a podle specializací místností, přičemž začínáme v prvním patře s převahou reprezentačních prostor a pokračujeme do druhého patra, přízemí a vedlejších traktů. Rozlišujeme především prostory duchovní (kaple), reprezentační (sál a jídelna), obytně-reprezentační (zejména apartmány majitele a jeho ženy), volnočasově-reprezentační (biliárová místnost, knihovna, někde bývají sbírkové místnosti a jízdní), obranně-reprezentační (zbrojnice), obytné (pokoje dětí, hostů a služebnictva), správní (kanceláře, archiv) a prostory technického zázemí (kuchyně, sklepy, stáje atd.). Začneme ovšem od nejvýznamnějších místností *piana nobile*, protože ty popisují analyzované inventáře nejpodrobněji.

¹⁴³ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventáře z let 1716, 1753 a 1758. Inventáře z let 1716 a 1753 se nacházejí také v Zámek Rychnov nad Kněžnou, Rodinný archiv Kolovratů, inv. č. 1512-1513, knihy 10-11.



Obr. 10: Plán prvního patra rychnovského zámku: čísla místností byla do plánu zanesena s ohledem na číslování místností v inventáři z roku 1758. Modře označený pokoj je z mladšího období a červeně vytažené průchody již dnes neexistují. Archiv autorky.

V barokních zámcích byly nejdůležitější místnosti situovány v prvním patře a bývaly – pokud se díváme na hlavní fasádu – osově souměrné. To lze vztáhnout i na zámek v Rychnově, kde disponuje centrálně umístěná jídelna třemi okny, přičemž na každé straně pak následují dva pokoje po dvou oknech a na nároží je pak umístěna místnost s jedním oknem směrem do hlavní fasády a dvěma okny do bočních fasád (č. 3-9). Ve vrcholně barokní architektuře bývalo zvykem, že centrálně byl umístěn sál a k němu z každé strany přiléhaly apartmány majitele a jeho ženy. Podobné řešení bylo zvoleno i v Rychnově, i když – s ohledem na dobu původu – nebyl hlavní sál / jídelna dvoupatrový. Hlavní osa byla zdůrazněna až během vrcholně barokní úpravy nástavbou druhého patra, o čemž už byla řeč. My ale začneme od duchovního jádra zámku, protože jím začínaly i inventáře z roku 1716 či 1758.

5.1 Prostory s převážně reprezentačním posláním

5.1.1 Kaple

Věnovat část dne modlitbě bylo nedílnou součástí dne všech vrstev, šlechty nevyjímaje. Urození však i tento aspekt života využili k reprezentaci prostřednictvím zakládání vlastních kaplí v rámci zámecké budovy. Mít na svém sídle soukromou kapli, kde se sloužily bohoslužby pouze pro panskou rodinu a služebnictvo, bylo dalším z privilegií urozených. Získat licenci na provozování takového prostoru od biskupské konzistoře nebylo snadné, ale v barokních zámcích a v hlavních venkovských rezidencích se taková místa běžně nacházela.¹⁴⁴ Přesto nelze tvrdit, že tyto „soukromé“ kaple sloužily pouze reprezentaci. Kaple, zjevný symbol praktikované víry a doklad příslušnosti ke konkrétní církvi, zůstávala v zámku na stejném místě i při přestavbách zámku. Také sloh, ve kterém byly kaple zpravidla v 16. a 17. století budovány, často použitým tvaroslovím odkazuje ke starší době a běžně se stávalo, že stavebníci záměrně zůstávali u slohu gotického (Litomyšl, Liberec). Po třicetileté válce se to však změnilo a v barokních novostavbách i během radikální barokizace staršího objektu se nově začaly objevovat soudobé, tj. barokní tvary.¹⁴⁵ Kaple na zámku v Rychnově nebyla výjimkou a byla zbudována zároveň s novým zámkem, takže slohově odpovídá i zbytku zámeckých interiérů.

Zámecké kaple byly různě velké. Ty nejhonosnější přesahovaly i dvě patra, jak lze dosud spatřit v lichtenštejnských Valticích, colloredovském Opočně či bredovském Lemberku. Někde však bohatě stačila nižší prostora. Ve východních Čechách to lze pozorovat například ve šternberských Častolovicích. Vybavení bylo zpravidla z drahých materiálů a s bohatou obrazovou výzdobou, součástí bylo také funkční vybavení, které sloužilo při mši. Kaple byly využívány denně a tomu vybavení odpovídalo, nejlépe to lze vidět na ornátech pro kněze, které se podle prozkoumaných zámeckých inventářů nacházely v kaplích v několika různých barvách odpovídajících liturgickému roku.¹⁴⁶

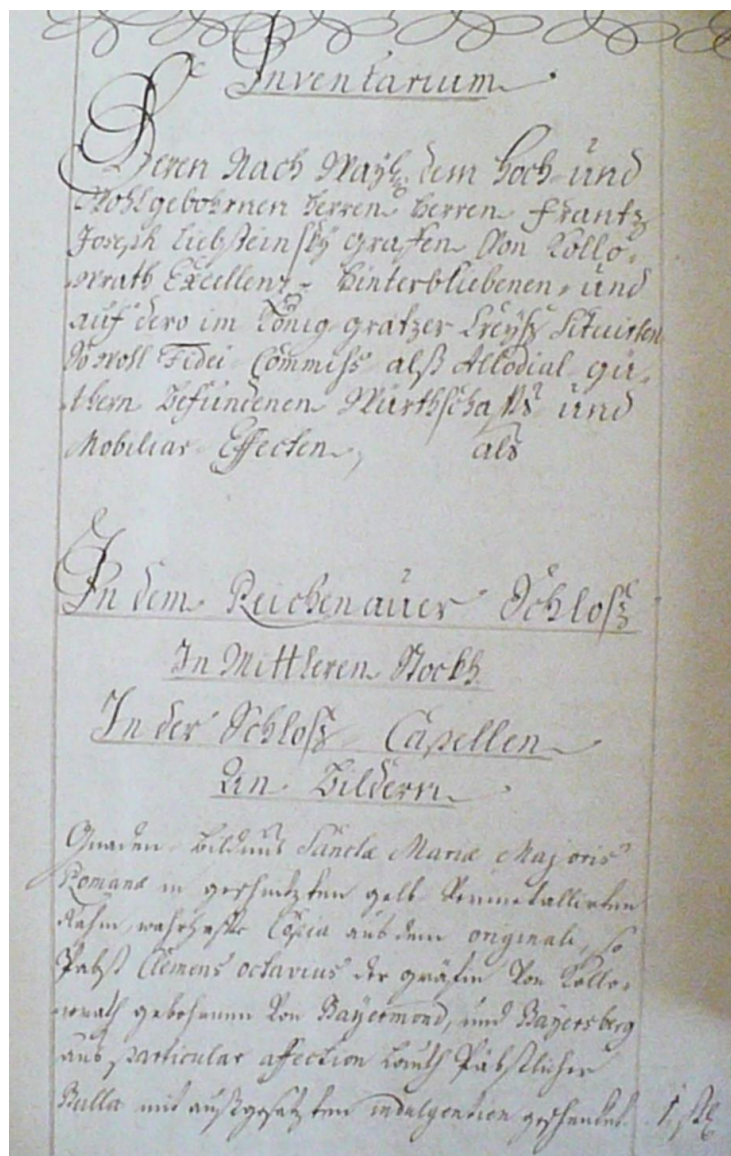
Rychnovská zámecká kaple byla a je pouze jednopatrová (obr. 10, č. 1-2) a lze říct, že sestává ze dvou místností. První je samotná kaple a druhou je předpokoj, kde bylo

¹⁴⁴ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 282.

¹⁴⁵ PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia - ŠIMEK, Eduard - VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha : Karolinum, 1995.

¹⁴⁶ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 295.

možné mši naslouchat. Nacházela se v prvním patře v přední části východního křídla vedle panského apartmánu. Tím se řadí mezi typické sakrální prostory panských sídel zachycených v inventářích.¹⁴⁷ Do kaple se vstupovalo přes oratoř z hlavní chodby, nebo byla možnost využít točitého schodiště vedoucího do místnosti vedle kaple, skrze kterou se dalo projít do kaple samotné.



Obr. 11: Úvodní strana inventáře z roku 1758. Popis zámku začíná v prvním patře a konkrétně kaplí a jejím oltářním obrazem Panny Marie Větší Římské. NA Praha, Fideikomisní spisy, sign.

VII E 47, kart. 1124.

¹⁴⁷ Kaple, jednopatrové i dvoupatrové, se zpravidla nacházely v blízkosti obytných prostor majitele. Více tamtéž, s. 289-290.

Vybavení vlastní kaple podrobně zachycují všechny inventáře z 18. století.¹⁴⁸ Nejprve jsou popsány obrazy, následně stříbrné předměty a věci náležející k oltáři. Samostatně jsou zaznamenána mešní roucha a antependia. Ovšem jak byly jednotlivé kusy nábytku v kapli rozmístěny, to už dnes nelze s jistotou určit. Inventáře navíc prokazatelně neuvádějí veškeré vybavení kaple. Např. sedací nábytek byl poprvé zmíněn až v inventáři z roku 1758, který je oproti dvěma předchozím výrazně podrobnější. Ačkoliv je sedací nábytek uváděn jen v jednom z inventářů, můžeme předpokládat, že byl v kapli již dříve a pouze nebyl na přechozích soupisech zaznamenán. Jak jsme konstatovali dříve v práci, důvody zařazení či nezařazení položek na seznam nejsou vždy jasné. Dalšími věcmi, které inventáře logicky neuvádějí, jsou nástěnné malby, jež se nedaly sejmout a odnést. Pokud v kapli byly, nelze to z inventáře zjistit. Co je naopak pečlivě popsáno, jsou cennosti, případně liturgické předměty z drahých kovů a samozřejmě obrazová výzdoba.¹⁴⁹

Nejvýznamnějším prvkem každé kaple byl jistě oltář, jehož mensa byla v Rychnově překryta antependiem z červené látky („*droget*“) s křížkovým stehem, jemně obsíťm stříbrem. Středobodem byl oltářní obraz Panny Marie Větší Římské („*Sancta Maria Maioris Romana*“), který v kapli byl patrně již od jejího vybudování, neboť je ve dvou inventářích popsán jako pravá kopie („*vera copia*“), tj. dotýkaná kopie s originálem. Navíc jde o obraz darovaný podle inventáře papežem Klementem VIII. (1536–1605)¹⁵⁰ hraběnce Kateřině Libštejnské z Kolovrat rozené z Payersbergu údajně ze zvláštní náklonosti. Vázala se na něj v barokním období tolik ceněná možnost získat u něj odpustky. V inventáři doslova stojí, že se jedná o „*wahrhafte copia aus dem originali, so pabst Clemens Octavius der gräfin von Kollowrath gebohnen von Bajermond und Bayersberg aus particular affection lauth päbstlicher bulla mit außgesetzten indulgentien geschenket.*“¹⁵¹ Obraz, jehož kopie v kapli visela, se nacházel v Římě v bazilice Santa Maria Maggiore a říká se mu dodnes *Salus Populi Romani*, tj. Spása římského lidu (visí k kapli Borghese). Jednalo se o obraz údajně malovaný apoštolem Lukášem. V 16. století se před ním modlil za vítězství křesťanských zbraní v bitvě u Lepanta papež Pius V. (1571), a proto si ho katolíci v protireformační době velmi cenili. Úctě se těšil i v prostředí rakouských Habsburků a jezuitů. Ne náhodou je možné jeho kopii najít také v jezuitském

¹⁴⁸ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventáře z let 1716, 1753 a 1758.

¹⁴⁹ Blíže HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In: *Theatrum historiae* 2 (2007). s. 109-122.

¹⁵⁰ Papežem byl mezi lety 1592 a 1605, do historie vstoupil jako osoba rozporuplná (jako kardinál byl velký odpůrce nepotismu, ale v době svého pontifikátu jmenoval kardinály několik svých příbuzných), přesto zůstal zastáncem protireformačního hnutí. KOWALSKI, Jan Wierusz, *Encyklopedie papežství*. Academia, 1994. s. 136.

¹⁵¹ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

kostele Am Hof ve Vídni.¹⁵² Zaznamenání výskytu kopie obrazu na zámku v Čechách ještě v době předbělohorské je významným poznatkem vypovídajícím o silných vazbách, které měli Libštejnští z Kolovrat, zřejmě díky arcivévodovi Ferdinandovi Tyrolskému, s potridentským papežstvím a dokládá jejich věrnost „pravé“ víře. Dalším podobně starým kusem vybavení byly stříbrné zlacené kalichy s kolovratským a payersberským erbem a patenou (liturgickou nádobou při slavení eucharistie). V inventáři z roku 1758 se už však zmiňuje pouze jeden zlacený kalich bez pateny a nepřidává se popis s erbem. Jestli se jednalo o jeden z kalichů Albrechtových rodičů, není jisté.¹⁵³



Obr. 12: Salus populi Romani z kaple Borghese v římském kostele Santa Maria Maggiore. Viz https://en.wikipedia.org/wiki/Salus_Populi_Romani#/media/File:Rome_Santa_Maria_Maggiore_2020_P12_Salus_Populi_Romani.jpg.

Dalším významným předmětem v zámecké kapli byl „*die nach dem gottseeligen herrn herrn Francisco cardinalen von Dietrichstein emin. erhaltene schöne particul des*

¹⁵² S Pannou Marií Větší je také spojena legenda o založení ročovského kláštera Albrechtem Libštejnským z Kolovrat. Údajně dal během riskantní výpravy do Itálie po boku císaře Karla IV. slib, že založí klášter, pokud se vrátí bez úhony. Poté, co se tak stalo, se mu ve snu zjevila sama Matka Boží a poslala ho k Ročovu. Když Albrecht na místo dorazil, našel tam, i přestože bylo léto, čerstvě napadaný sníh naznačující základy chrámu. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha 2011. s. 106.

¹⁵³ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

heyl. kreützes in sielber gefaßt“ (1716), tzn. stříbrný relikviář se zasazeným kouskem sv. Kříže.¹⁵⁴ Věřilo se, že jde o součást kříže, na kterém byl ukřižován Ježíš Kristus, a od doby císaře Konstantina to byl klíčový křesťanský kult. Nevíme, kde získal relikvii sv. Kříže kardinál Ditrichštejn, ale je možné, že ji do střední Evropy dopravil z Říma, možná z kostela Santa Croce, každopádně je to další doklad příkladné katolické zbožnosti Libštejnských z Kolovrat v přelomové době první třetiny 17. století. Tento relikviář je pak zaznamenán v kapli i v roce 1753 (*„silbernes creütz mit einen grossen particl des heil. creützes von dem cardinal Dietrichstein“*).¹⁵⁵

Nebyla to jediná relikvie uchovávaná v rychnovské zámecké kapli. V roce 1716 se tu totiž nacházel také řetěz se třemi relikviemi, mezi nimiž se nacházel ostatek paže českého patrona sv. Víta: *„an guldenen khettel hangende in puren gold und sielber gefaßte drey vornehme reliquien, darunter ein glied von dem arm des heil. Viti martirers (lauth der diesfalls hierüber ertheilten päbstlichen Bullae)“*. Věrohodnost byla doložena papežskou bulou. V roce 1753 ovšem v inventáři stojí, že tu tento řetěz chybí.

Z drahocenného vybavení kaple lze dále zmínit relikviář s velkým stříbrným španělským křížem (1716: *„reliquarium mit großen sielbernen spanischen kreütz“*, 1753: *„spanisches creütz mit verschiedenen reliquien“*) a velký stříbrný krucifix na podstavci se soškami sv. Františka Serafinského (z Assisi) a sv. Antonína (z Padovy). Tito dva světcí zřejmě měli pro majitele zvláštní význam. Umístěním jejich sošek do sakrálního prostoru dávali majitelé najevo svou náklonost k františkánskému řádu. Kaple byla osvětlována dvěma stříbrnými svícny u krucifixu a zbytek kaple osvětlovaly svícny s vyřezanými rodovými erby. Další uvedené vybavení bylo převážně liturgické, včetně např. kadidelnice, která také byla stříbrná.¹⁵⁶

Kromě oltářního obrazu Panny Marie Větší Římské se v kapli nacházely i další obrazy. V roce 1716 to byly Panna Marie s Ježíškem, Ecce Homo a dva obrazy zpodobňující svaté. Konkrétně šlo o sv. Jana Křtitele a sv. Kateřinu Sienskou. Mimo to však inventář přináší zajímavou informaci o dalších obrazech, které se staly součástí výzdoby nově: *„hat der jetzige fideicomissarischer erbherr von seinen eigenen bildern annoch gewidmet undt zu dieser capellen eintragen lassen, nemblichen...“*. Znamená to, že tehdejší majitel Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat během svého života rozšířil obrazové vybavení kaple. Konkrétně tam přidal obrazy Krista nesoucího kříž na Kalvárii a

¹⁵⁴ Tamtéž, inventář z roku 1716.

¹⁵⁵ Tamtéž, inventář z roku 1753.

¹⁵⁶ Tamtéž, inventář z roku 1716.

Ecce homo s Pilátem. V popisu následovaly obrazy Panny Marie v kovovém rámu a vyobrazení dalších pěti světců; jeden byl neurčený, ale ostatní zobrazovaly morového patrona sv. Karla Boromejského, sv. Marie Magdalénu, sv. Františka a sv. Antonína, další doklady úcty k františkánským světcům.¹⁵⁷ Inventář z roku 1753 přidává ještě obraz českého zemského patrona sv. Václava a dva obrazy Panny Marie popsané jako „andělský pozdrav“. To znamená, že jde o motiv Panny Marie a archanděla Gabriela, který přináší Marii zprávu o jejím brzkém početí Božího syna. Tyto obrazy uvádí také inventář z roku 1758.¹⁵⁸ Inventář z roku 1753 navíc uvádí ve vybavení kaple tabule („*taffeln*“) s evangelií a epištolami ve vyřezávaných rámech.

Místnost před kaplí, v dalších inventářích označená jako předpokoj či oratoř („*oratorium*“), je zde popsána jako velký prostor, „*alwo man die hail: mass hören khan*“. Kaple samotná totiž byla poměrně malá, a proto bylo potřeba zajistit větší místnost před kaplí, kde by mohli obyvatelé zámku naslouchat bohoslužbám. Tato prostora byla vyzdobená podstatně méně a samozřejmě nevíme skoro nic o malbách na stěnách. Z funkčního nábytku se dozvídáme pouze o stole a klekátku pro služebníky („*bedienten bettstatt*“). Ani následující inventář o sedacím nábytku nemluví. Uvádí jej až inventář sepsaný v roce 1758, který přináší informace o lavicích, kanapích u oken („*fenster kanape*“) z dubového dřeva a deseti židlích s modrým potahem. Stál zde ale samostatně stojící „*positif*“ (1716), tedy varhany. Další inventáře se o nich zmiňují taktéž a přidávají i popis. Soupis vytvořený v roce 1753 říká, že byly nefunkční či nestabilní. Soupis vytvořený roku 1758 je označuje za průměrné (nejspíše co se velikosti týče) a přidává k nim hudební stojan. Nad jednotlivými dveřmi byly pověšeny obrazy. V roce 1716 visel nad dveřmi do kaple obraz Panny Marie a nad dalšími dvěma dveřmi krajinky. Další inventáře jsou sdílnější a dokumentují proměnu a dovybavení předpokoje před kaplí. V roce 1753 už tam byl i velký obraz Panny Marie s Ježíškem, „pravá kopie“ Kristova roucha („*grabtuchs Christi*“), podlouhlý obraz soudu Piláta Pontského nad Ježíšem Kristem, pak vyobrazení Sejmutí Krista z kříže či Pád závisti. Nad dveřmi stále zůstávaly krajinomalby.

Inventář z roku 1753 navíc uvádí, že v předpokoji byla umístěna ještě jedna památka na předky rodu, totiž vzácný velký stříbrný meč Františka Karla I. Libštejnského z Kolovrat, jež používal na zemském soudu v Brně celých třicet let: „*das von dem primo*

¹⁵⁷ Tamtéž, inventář z roku 1716.

¹⁵⁸ Tamtéž, inventáře z let 1753 a 1758.

*instituyente als landshaubtmann in Mähren bey dem königl. mährischen landrecht grosses silbernes durch 30 Jahr gebrauchtes schwerdt*¹⁵⁹



Obr. 13: Ceremoniální meč moravského zemského hejtmana ze sbírek rychnovského zámku.

<https://zpravyzmoravy.cz/moravsky-excalibur-lezi-ve-vychodnich-cechach-kopie-dosud-nevznikla/>.

Oproti dvěma předchozím inventářům, ze kterých předchozí text čerpal nejvíc, je inventář z roku 1758 podrobnější. Uvádí z větší části stejné předměty, ale navíc přidává podrobnější popisy a neopomíjí „obyčejnější“ předměty, které se během bohoslužeb používaly. Dobrým příkladem je cínová nádoba na hostie, která musela být permanentní součástí vybavení, ačkoliv je poprvé zmíněna až v 1758. Podobně je zde poprvé zmíněn jeden obyčejný a jeden černý misál či polštář na misál a dvě klekátka s modrým potahem. Tento inventář navíc uvádí další obrazy, které se v předpokoji objevily nově, a to obraz sv. Dorotey, malý obraz Zvěstování Panny Marie, obraz Ducha svatého a Ježíšova ukřižování, obraz sv. Františka, malé obrazy sv. Dominika a sv. Augustina s Matkou boží a motivem utrpení Krista na kříži.

Dnes je kaple i s předpokojem součástí expozice. V sakristii je výstava skla.

5.1.2 Jídelna a hlavní sál

Klíčovým prostorem pro reprezentaci býval v barokních zámcích velký sál. Jednalo se většinou o největší prostoru prvního patra a ve vrcholně barokních zámcích sál prostupoval dvěma patry a přesně podle doporučení teoretiků míval stěny a strop vyzdobené freskami či rodinnými portréty. Výzdoba byla koncentrována okolo centrálního tématu, takže rozlišujeme např. sály předků či císařské sály, každopádně tyto dekorace

¹⁵⁹ Tamtéž.

oslavovaly majitele a jeho rod (Mikulov, Náchod, Vranov nad Dyjí), věrnost panovníkovi (Lobris, Troja), věrnost zemi (Duchcov, Horažďovice) či katolické vyznání majitele (Duchcov). Někdy byl hlavní sál zároveň jídelnou, ale doporučovalo se mít větší reprezentativní prostory dvě, tj. sál i jídelnu.¹⁶⁰

V prvním patře rychnovského zámku dvě velké místnosti jsou a na Obr. 10 je můžeme najít pod č. 6 a 28. Tu první osvětlují tři okna, tu druhou čtyři okna, což je klíčová informace s ohledem na inventáře. Rozhodně tu ale neexistoval dvoupatrový sál s freskovou výzdobou, což odpovídá výstavbě zámku v druhé polovině 17. století. Inventáře jsou navíc bohužel poměrně skoupé, a dokonce přinášejí těžko interpretovatelné informace. Inventář z roku 1716 totiž jídelní nebo společenské prostory neuvádí vůbec! Podle inventáře z roku 1753 však byly v zámku velký sál („*Großen Saal*“) a salleta („*Salleta*“), ovšem není vůbec jasné, zda se obě prostory nacházely v prvním patře a v ani jedné není typický předmět pro jídelnu, totiž tradiční šenktyš s ozdobným nádobím. Ze současné dispozice zámku je ale jasné, že zmíněný sál se nacházel mezi panským a dámským apartmánem v pianu nobile v jihozápadním křídle (č. 6). Jídelna pak byla asi v místnosti č. 28 označené v inventáři 1753 „*in der salleta*“. Zásadní je pak informace z inventáře 1758, kde stojí, že jídelna měla čtyři okna. Muselo se tedy jednat o č. 28.

V roce 1753 zaznamenala inventarizační komise v jídelně/salettě pouze obrazy, celkem 24 kusů. Z jejich skladby je patrné, že výzdoba byla velmi reprezentativní. Podle všeho obrazy nepropojovalo žádné společné téma. Vedle série šesti výjevů „*ex Ovidio*“, nejspíše na náměty z populárních příběhů básníka Ovidia, zde viselo celkem 11 rodinných kolovratských portrétů, čtyři byly v životní velikosti, čtyři zobrazovaly Kolovraty formou poprsí a tři byly označeny jako „*andere familien portraits*“. Všechny měly pozlacené rámy, nebyly však identifikovány. Mohlo jít o rodinné obrazy, které byly roku 1716 zachyceny v panském apartmánu, ale jedná se pouze o náš odhad, protože v salettě v roce 1753 visely i čtyři obrazy panství (Rychnov, Černíkovice, Chroustovice a Líšeň v černých rámech), které v předchozím období zachytil inventář v panském předpokoji, jak uvidíme níže. Reprezentativní účel místnosti pak podtrhávaly tři portréty blíže neurčených rakouských arcivévodů a dvě velká zrcadla. Opět se může jednat o zrcadla uvedená v inventáři z roku 1716 v pánském apartmánu.

¹⁶⁰ Podrobně KUBEŠ, Jiří. Hlavní sál – sebereflexe šlechty ve výzdobě společenských místností venkovských rezidencí (na příkladě českých zemí 17. a první poloviny 18. století). In: *Česko-slovenská historická ročenka* 2005, Brno: 2005. s. 31-59.

Teprve z inventáře z roku 1758¹⁶¹ se dozvídáme více o zařízení jídelny nábytkem. Prostor byl velmi dobře osvětlen celkem 14 nástěnnými světly. Během dne sem pronikalo světlo čtyřmi okny s prostými plátěnými závěsy. Dalším vybavením byly samozřejmě stoly a sedací nábytek. Stoly v jídelně byly různé. Vedle čtyř stolů s modrými ubrusy se zde také nacházel velký skládací třídílný oválný stůl (z tří čtyřrohých prostředních a dvou půlkruhových částí) a jeden stůl popsán jako turecký. Křesla („*lahnstuhl*“) barevně ladila s ubrusy – měla modré polstrování. Obrazová výzdoba zůstala prakticky stejná jako o pět let dříve. Nově sem František Josef Libštejnský z Kolovrat a jeho žena přidali tzv. papírové obrazy v černě lakovaných rámech s orientálními („*indianische*“) motivy. Kromě stolů, židlí a taburetů k sezení (všechny laděné do modra) byl v pokoji také okovaný „*fournirtes kastl*“ se sedmi šuplíky. Největší pozornost však zaslouží hrací stůl („*tic tac tisch*“). Nejspíše se jedná o hru zvanou trick-track, která je podobná dnešnímu backgammonu. Hra byla vyobrazena na několika obrazech od holandských autorů a spekuluje se o jejich hlubší symbolice o nočním životě.¹⁶²

Místnost označená v roce 1753 názvem „*in grossen saal*“ se pak logicky musela nacházet v č. 6 mezi oběma apartmány. Inventář je však nesdílný; prý tu byly pouze tři obrazy. Všechny měly kovové rámy. Dva zobrazovaly velké bitevní výjevy s císařem Konstantinem a Alexandrem Velikým. Třetí obraz se jmenoval Únos Sabine. O pět let později se výzdoba změnila. Bitevní výjevy inventář nezachytil, místo toho byly v sále obrazy s motivy koní („*rossen*“), což je na tento prostor poměrně překvapivé.¹⁶³ Je to zřejmě další důkaz, že se Kolovratové pohybovali hlavně u dvora a rodinné sídlo v centru fideikomisu využívali pouze příležitostně a veškerou výzdobu s reprezentační hodnotou směřovali do panských komnat, kde nejčastěji jednali s případnými hosty. Sál určený pro větší počet osob nenašel časté využití, a proto byl zařízen pouze účelově. Tím se dostáváme k obytně-reprezentačním prostorům, jejichž gros tvořily oba apartmány.

5.1.3 Pánský a dámský apartmán

Jiří Kubeš píše, že panské apartmány se v barokní době u hraběcích rodin nacházely v prvním patře zámku, že existovaly oddělené pánské a dámské byty a že se skládaly každý minimálně ze tří místností, a to většinou z předpokoje (tam čekaly návštěvy na přijetí), obytného pokoje, jenž sloužil jako přijímací prostora, a ložnice, kde se spalo a jež se

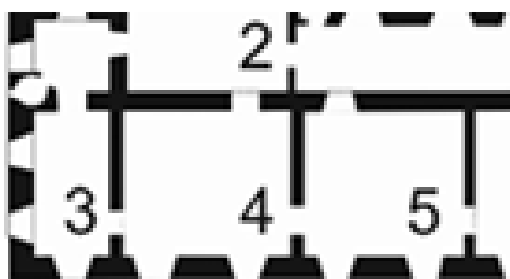
¹⁶¹ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

¹⁶² Jedním z obrazů je „A Game of Trick-Trac“ (1630) od holandské malířky Judith Leyster.

¹⁶³ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

většinou nevytápěla. Někdy mohly obsahovat i více místností, např. šatny či různé kabinety.¹⁶⁴

Pokud tyto informace porovnáme s rychnovskými inventáři, tak nacházíme hodně společného. Pouze je problém, že není zcela jasné, kde přesně se oba apartmány na zámku nacházely. Podle řazení místností v inventáři z roku 1716 se zdá jako nejpravděpodobnější, že pánský byl umístěn mezi kaplí a velkým sálem, a jeho okna tedy byla součástí hlavní fasády. Na Obr. 10 (viz výsek níže) vidíme, že v této části zámku se nachází přesně tři místnosti, takže je pravděpodobné, že i v Rychnově nad Kněžnou sestával pánský apartmán ze tří pokojů (zřejmě č. 3-5).



Předpokoj (slovy inventáře z roku 1716 „*in den herrschaftlichen vorzimmer*“), kde případné návštěvy čekaly na audienci u zámeckého pána, se pravděpodobně ukrývá pod č. 5, protože v inventáři stojí informace o dvou okenních tyčích a čtyřech okenních závěsech („*fenster fürhäng*“), což značí existenci dvou oken. Také se objevuje informace o šesti dveřních závěsech („*portire*“), a to znamená, že v místnosti byly troje dveře. To vše odpovídá pouze situaci v pokoji č. 5. Pokud přijmeme tuto úvahu, pak následná obytná pánská místnost („*in den herrschaftlichen wohnzimmer*“) se ukrývá pod č. 4 a apartmán zakončovala nárožní retiráda („*in den herrschaftlichen reterada zimmer*“, č. 3).¹⁶⁵ Dávalo by to logiku, protože č. 6 jsme určili jako velký sál a podle architektonické teorie následovaly za sálem předpokoje apartmánů. Tuto tezi podporuje i inventář z roku 1758.¹⁶⁶ Inventář z roku 1753 bohužel nemůžeme využít k dalším informacím, protože popis apartmánu vůbec neobsahuje.¹⁶⁷

Pánský předpokoj byl vybaven vším, co řádně reprezentovalo majitele zámku, ale jednoznačně tu schází kredenc, která byla podle Jiřího Kubeše typickým prvkem této

¹⁶⁴ KUBEŠ, Jiří. Vývoj obytné jednotky v sídlech vyšší šlechty z českých zemí (1550-1750). In *Svorník 6* (2008), s. 79-90.

¹⁶⁵ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

¹⁶⁶ Tamtéž, inventář z roku 1758.

¹⁶⁷ Tamtéž, inventář z roku 1753.

místnosti sloužící k čekání hostů na přijetí u majitele sídla.¹⁶⁸ Reprezentativní funkci tu ale podtrhovaly zčásti hedvábné portýry na dveřích, protože byly v kolovratské červeno-modro-bílé trikoloře. Reprezentační nádech místnosti dokreslovalo devět dřevěných lamp s kovovým kolovratským erbem. Na stěnách se nacházelo celkem 20 různých obrazů, ovšem ne u všech víme přesně, co zobrazovaly. Dominantní byla série osmi maleb panství a sídel, které – s jednou výjimkou – patřila Libštejnským z Kolovrat a dokládala jejich pozemkové bohatství lokalizované především v Čechách. Všechny obrazy byly opatřeny černými rámy. Na prvním místě je v inventáři jmenován Rychnov nad Kněžnou, následují ho Černíkovice, Borohrádek, Vamberk a Chroustovice. Určení dalších třech lokalit není snadné. V inventáři stojí „Gayersberg“, „Lötsch“ a konečně „Carlstein“. Když však nahlédneme do životních osudů hraběte Norberta Leopolda Libštejnského z Kolovrat, pochopíme, že se jednalo o Kyšperk (dnešní Letohrad), Líšeň u Brna a královský hrad Karlštejn. Kyšperk získal díky sňatku s Johannou Magdalenou Hrzánovou, ovdovělou Vitanovskou z Vlčkovic (1682).¹⁶⁹ Líšeň byla jediným statkem, který patřil této rodině na Moravě, a Karlštejn sice nebyl Kolovratovým majetkem, ale Norbert Leopold k němu měl blízký vztah. Na sklonku 17. století totiž zabránil prodeji Karlštejna do soukromých rukou tím, že tento klenot z doby Karla IV. sám vykoupil, aby zůstal součástí korunního majetku. Císařovna Eleonora Magdalena mu posléze v roce 1705 investované peníze splatila.¹⁷⁰ O ostatních 12 malbách víme ještě méně – nad okny visely dvě krajinomalby, vedle oken se nacházely čtyři „*architectur bilder*“ a na stěnách další, ovšem větší čtyři kusy na stejné téma. O jakou architekturu se jednalo, nevíme. Zajímavá je ale informace o „*landrechts session ohne rahm*“, jež jistě odkazuje na zpodobnění zasedání zemského soudu. Je možné, že se jednalo o podobný obraz, jaký byl v té době (a dodnes jej tam můžeme vidět) také na colloredovském zámku v Opočně. V takovém případě by to byl důkaz o identifikaci této větve Kolovratů s českými zemskými úřady, v nichž dlouho působil Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat. Uprostřed místnosti stály tři stoly a zvláštní je, že se pod nimi nacházely jednoduché postele („*worunter neue rullen bettstatt 2*“, „*in form eines kastens zusammengelegte grüne bettstatt 1*“) s několika příkrývkami. Polštáře ovšem nejsou zmíněny. Tento kus nábytku se podle většiny prozkoumaných inventářů v předpokojích nevyskytoval.

¹⁶⁸ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740) (disertační práce)*. České Budějovice, 2005. s. 194.

¹⁶⁹ SEKOTOVÁ, Věra. *Kyšperk*, Ústí nad Orlicí, 2000. s. 21, 24.

¹⁷⁰ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Díl IV. Západní Čechy, Praha 1985. s. 137.

Za předpokojem následovala pánská obytná místnost (č. 4) a disponovala opět dvěma okny (inventář uvádí čtyři okenní závěsy) a třemi vstupy (podle inventáře tu bylo šest portýrů). Sloužila jako pracovna a zároveň zřejmě i jako ložnice, jak naznačuje přítomnost jak psacího stolu vykládaného různým dřevem („*schreibtisch mit fachen, so von nuß und anderen fladerholtz ausgelegt mit gelben beschlag und dergleichen ringeln versehen*“) a tři stolků, tak existence dvou postelí se vším příslušenstvím včetně matrací, polštářů, dek či povlečení. Stála tu jednak „*bettstatt von weißen holtz auf eine person*“, jednak „*schwartz gepeitzte bettstatt*“. Že se v této místnosti spalo a pán se tu pravidelně převlékal, to dokládá bílo-modrý paraván („*spanische wandt, so weiß und blau gemahlt von 6 plättern*“). V obytném pokoji se čekala přítomnost více osob a často i hostů, proto bylo okolo stolů rozmístěno osm křesel („*lahn sesseln von rothen plusch und mit leonischen gelben porten herumb eingefast*“). Také tato místnost měla pána reprezentovat, což jednoznačně dokládá fakt, že zde bylo soustředěno hned několik zrcadel, jež se jinak v zámku nacházela jen velmi zřídka.¹⁷¹ Čtyři zrcadla visela po stranách oken, dále tu byla dvě oválná „*spiegel-leichter*“ (zrcadla s osvětlením) a prostoru jistě dominovalo velké zrcadlo „*von bildhauer arbeith*“, tj. mělo zřejmě sochařem vytvarovaný podstavec a pozlacený rám.¹⁷²

Reprezentativní funkci místnosti dokládá také kolekce osmi portrétů a dalších 14 obrazů s různou tematikou. Čtyři celopostavové portréty jednoznačně zobrazovaly významné členy této větve Libštejnských z Kolovrat. První portrét „*des geweßenen landthauptmanns in Mahren*“ zobrazoval Františka Karla I., otce majitele zámku, zasloužilého diplomata a dlouholetého zemského hejtmána na Moravě. Obraz namaloval Elias Griessler (1622–1682).¹⁷³ Dále tu visel „*contrfe des fideicommittentis reichsgrafen von Kollowrath Exc. in einen habit des goldenen flueßes*“. Vzhledem k tomu, že se zmiňuje funkce držitele fideikomisu a zároveň byl dotyčný zpodobněn v ornátu Řádu Zlatého rouna, muselo se jednat o tehdy zesnulého majitele zámku Norberta Leopolda.¹⁷⁴ Další dva kolovratské portréty se dají také poměrně snadno určit. V inventáři stojí „*item contrfe des gewesenen gran prioris grafen von Kollowrath 1, item contrfe eines bischofs graffen von Kollowrath I*“. V prvním případě se jednalo o portrét Ferdinanda Ludvíka Libštejnského z Kolovrat, strýce Norberta Leopolda, který byl od roku 1676 až do své smrti v roce 1701 českým

¹⁷¹ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)* (disertační práce). České Budějovice, 2005. s. 193.

¹⁷² NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

¹⁷³ ADAMOVIČ, Klára. *Obrazárna zámku v Rychnově nad Kněžnou. Vybrané portréty z období 16. až počátku 18. století* (diplomová práce). Univerzita Karlova, Fakulta teologická, 2015. s. 55.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 57.

velkopřevorem maltézského řádu. Obraz je datován přibližně do roku 1680 a za autora je považován Jodocus Verbeeck.¹⁷⁵ V druhém případě se mohlo jednat jen o jediného „biskupa“ z rodu Libštejnských z Kolovrat, a to o Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat (1624–1678), kterého císař Leopold I. jmenoval pražským arcibiskupem. Této významné hodnosti mu nebylo dopřáno se ujmout, protože zemřel před konsekrací. Každopádně to byl bratr Františka Karla i Ferdinanda Ludvíka a strýc Norberta Leopolda. Na majitele rychnovského zámku tedy v jeho obytném pokoji a zároveň ložnici shlíželi jeho nejbližší mužští předkové, kteří za svého života dosáhli velkých úspěchů a mohli Norberta Leopolda inspirovat v jeho životních rozhodnutích.

Další obrazy byly jiného žánru. Jednak tu visely dva starozákonní výjevy (král Šalamoun s Ester a nad postelí nahý Samson obklopený sedmi ženami), jeden výjev z Nového zákona (Herodiana s hlavou sv. Jana Křtitele) a dva obrazy se světci (nad jedněmi dveřmi Máří Magdalena¹⁷⁶ a nad druhými Ježíšek s Pannou Marií, Máří Magdalenou a králem Davidem). Dále se tu ale nacházely i čtyři obrazy zobrazující žebráky (vedle oken), dva velké obrazy s poustevníky (nad okny) nebo dvě menší malby s bitvami.¹⁷⁷

Následující částí pánského apartmánu byla panská retiráda („*in der herrschaftlichen reterade zimmer*“, č. 3). Retiráda byla vnímána jako předěl mezi prostorem, v němž šlechtic vystupoval veřejně, a prostorem určeným k odpočinku (při použití dnešní terminologie, prostorem soukromějším).¹⁷⁸ Do pokoje vedly dvojce dveře s červenými plyšovými portýry s leonskou krajskou a světlo přicházelo zejména ze třech oken opatřených bílými a červenými závěsy. Přestože byl pokoj v inventáři označen jako retiráda, mohl být využíván jako druhá pracovna, jak nám naznačuje velký psací stůl z vlašského dřeva („*Aecketer schreibtisch mit dem aufsatz von nuß und anderen flader holtz ausgelegt, worbey die fächen mit gelben beschlag und dergleichen ringeln versehen*“) s dvěma světly („*geridon oder leychter*“). Záznam tím patrně míní *Guéridon* neboli malý stolek či podstavec pod světlo. Retiráda také mohla sloužit jako relaxační, či dokonce společenský prostor pro odpočinek a zábavu většího množství lidí, ve kterém si krátili dlouho chvíli hrou na celkem třech hracích stolcích („*spiel-tischel mit der dama spiel 2,*

¹⁷⁵Tamtéž. s. 63–64.

¹⁷⁶Zřejmě se jedná o kopii dle Petra Paula Rubense s názvem *Kající se Maří Magdalena* a získal ji Norbert Leopold ze slavatovských sbírek díky své ženě. BLAŽÍČEK, Oldřich J. *Rychnovská zámecká obrazárna*. Katalog. Praha 1956. s. 18, č. 123.

¹⁷⁷NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

¹⁷⁸KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)* (disertační práce). České Budějovice, 2005. s. 185.

spieltischel, so sich zusammenleget, inwendig mit rothen plusch bezogen I“). Sedělo se na sedmi malých křeslech, která ladila s portýry i se závěsy – měla polstrování z červeného plyše a byla obšité leonskou krajskou.¹⁷⁹

Centrem celé místnosti byl bezesporu krb („*bey dem wälischen camin*“) s rodinným kolovratským erbem. V blízkosti se nacházelo veškeré vybavení určené k obsluze krbu od roštu na dřevo, přes pohrabáče po lopatku na popel či různé vidlice. Vedle kamen u zdi stálo na jedné železné noze stínidlo („*umbraculum*“) opět s červeným plyšem a leonskou krajskou. Stejně jako v pracovně se i zde nacházela celkem čtyři zrcadla. Tři byla menší a oválná, jedno bylo velké a bylo označeno „*von bildhauer arbeith*“.

Na stěnách visely další obrazy rodinných příslušníků (celkem 36 kusů, v různých velikostech), bohužel většinou bez dalšího popisu. Pouze víme, že na 11 byly ženy a na 25 muži. Zajímavé jsou ovšem čtyři obrazy Kolovratů z větve Bezduřické, které se dle inventáře v retirádě také nacházely. Uvedená byla pouze křestní jména: Albrecht, Dětrich, Jan a Václav. Není zcela jasné, o které konkrétní Bezduřické z Kolovrat se jedná. Můžeme se však domnívat, že šlo o syny Jana Bezduřického (1437/68–1475), dědičného přisedícího královského hrdebního soudu plzeňského a žateckého kraje.¹⁸⁰ Kromě rodinných portrétů nad krbem visel obraz zpodobňující trůnicího krále se čtyřmi postavami s kolovratským erbem. To je velmi zajímavý zápis, který se možná vztahuje k nějaké historické scéně a konkrétnímu českému králi, podrobnosti se však nepodařilo zjistit a bohužel více informací nepřinášejí ani pozdější inventáře. Ten z roku 1753 apartmán vůbec nezachycuje a ten z roku 1758 není moc podrobný.¹⁸¹ Jednotlivým pokojům byla přiřazena pouze čísla, takže odhadnout funkci některých místností není snadné. I přesto se domníváme, že se panský apartmán v polovině 18. století nacházel ve stejných místech jako před čtyřiceti lety a jeho funkční vybavení zůstalo víceméně stejné. Výzdobu, hlavně obrazovou, tak významnou pro inventář z roku 1716, uvádí tento soupis pouze minimálně.

V křídle s panským apartmánem a jídelnou byl situován i **dámský apartmán**. Měl tři pokoje a zřejmě byl umístěný na druhé straně velkého sálu blíže k hlavnímu schodišti (č. 7-9). Podle Obr. 10 (viz výřez níže) byl zrcadlovým obrazem panského apartmánu. Jeho existenci dokládá až inventář z roku 1758,¹⁸² v předchozích totiž zaznamenan, z neznámých důvodů, není. Co se zařízení týče, byly dámské pokoje zařízeny také

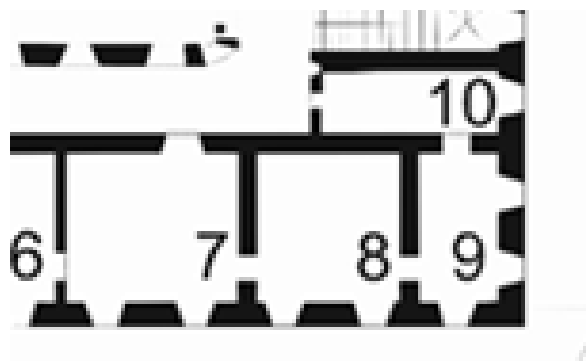
¹⁷⁹ NA Praha, Fideikomisionní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1716.

¹⁸⁰ BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis pánů z Kolovrat*. Praha, 2000. s. 13.

¹⁸¹ NA Praha, Fideikomisionní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

¹⁸² Tamtéž.

tradičně, a to podle schématu, jež dokumentuje pro první polovinu 18. století Jiří Kubeš.¹⁸³ První pokoj za sálem tehdy nově plnil úlohu tzv. parádního pokoje („*Paradezimmer*“), v němž dámy trávil volný čas spolu s fraucimorem a hosty, druhý pokoj pak mohl sloužit jako obytný a pracovna a konečně třetí fungoval nejspíše jako ložnice i šatna a vedle zřejmě stál pokoj komorné (č. 10).



Na Rychnově však v roce 1758 v parádní pokoji Marie Karolíny Kolovratové, rozené z Valdštejna, nacházíme netradičně výstavnou „*tombeaux*“ postel s červenými a modrými závěsy. Jinak tu ovšem byly tradiční kusy nábytku této doby, např. komody, z nichž jedna měla nohy v podobě zvířecích tlap. Veškerý nábytek měl přehoz či ubrus buď v modré, červené nebo bílé barvě – opět se jednalo o kolovratskou trikoloru. Sedět se tu dalo v křeslech a stálo tu celkem šest taburetů. Na zdech viselo velké množství rodinných portrétů různých velikostí, včetně malých „francouzských“ kabinetních portrétů. Opakují se zde obrazy s motivy „*ex Ovidio*“ (možná to jsou ty z jídelny z roku 1753), portréty římských císařů a „indiánské“ obrazy v lakovaných rámech.¹⁸⁴

Následující pokoj (inventář používá číslování: „*in dem 8ten zimmer*“) sloužil jako pracovna a více soukromý prostor pro odpočinek, jak lze usoudit z výrazně nižšího počtu sedacího nábytku (pouze dvě křesla). Zámecká paní zde na kovaném stole s celkem 12 šuplíky vyřizovala korespondenci či jinou sedavou práci. Pokoj byl výjimečný svou výzdobou, kterou tvořilo celkem 44 čínských („*indianischer*“) zarámovaných obrazů. Jako čínská byla také označena černě lakovaná železná světla na zdech.

V posledním pokoji apartmánu nalezneme jednoduchou postel („*beth bruecken*“) a nočník („*leibstuhl mit lahn*“) v modré barvě, dokládající, že se jednalo o ložnici. Dále zde

¹⁸³ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)* (disertační práce). České Budějovice, 2005. s. 210-211; KUBEŠ, Jiří. Vývoj obytné jednotky v sídlech vyšší šlechty z českých zemí (1550-1750). In *Svorník 6* (2008). s. 79-90.

¹⁸⁴ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

byl jednoduchý stůl a větší komoda s 12 šuplíky, takže pokoj mohl také plnit funkci šatny.¹⁸⁵

Zmínka o parádním pokoji, v němž dámy trávily volný čas, nás přenáší k dalším místnostem, v nichž mohla urozená společnost trávit čas a jež také sloužily k reprezentaci bohatství a vkusu majitele sídla. Ty už se ale nenacházely přímo u apartmánů. Proto se v další pasáži zastavíme nejprve u chodeb, pak u biliárové místnosti v prvním patře a na závěr této kapitoly se přesuneme do některých prostor v přízemí, kde se nacházela knihovna, zbrojnice a mimo vlastní zámek (ovšem dosažitelná krytou chodbou) stála jízdárna s reprezentativní malířskou výzdobou.

5.1.4 Chodby prvního patra

Už víme, že do prvního patra se dalo dostat třemi způsoby. Hlavní schodiště se nacházelo ve východním traktu a bylo zdobeno velkou dřevěnou vyřezávanou rodovou orlicí („*höltzerner außgehauener adler in lebens größe*“). V severním křídle pak byly umístěny dva šneky. Všechny schody vyústovaly do chodby okolo prvního vnitřního nádvoří, ta ale neobíhala všechna čtyři křídla, protože se nacházela jen ve třech – v jižním, západním a severním. Z této chodby, připomínající renesanční řešení, se dalo vstoupit do většiny pokojů prvního patra. Ty však byly uvnitř propojeny ještě enfiládou. Nejdelsí, spojující sedm místností, byla umístěna v jižním křídle s reprezentativními pokoji. Enfiládu ale nemohli využívat všichni obyvatelé zámku, proto si důležitou komunikační roli udržela chodba okolo nádvoří. I proto její výzdoba nebyla podceněna, o čemž svědčí zápis z inventáře z roku 1716 („*bilder, welche sich in den langen ambitu oder denen formirten 3 gängen des schlosses herumb befinden*“).¹⁸⁶

Nad vstupem do klíčových místností byl umístěn velký obraz. Nad dveřmi do předpokoje kaple se nacházel „*poetisches bildt repr. 2 menschen figuren, da eine person von der schlangen umbgefangen ist*“. Nad dveřmi do pánské obytné místnosti „*bildt, repr. 3 personen, die da sich mit stilleten stechen, von schlechten matery*“ a také „*großes und langes bildt in vermetalirten ramen, worauf batalie des Constantini mit Alexandro Magno repr. wird*“. Nad dveřmi do jídelny (ta se zřejmě v roce 1716 nacházela mezi oběma apartmány) visel „*poetisches großes bild in vermet. ramen repr. eine frau auf kleinen wagen mit 2 pferden, worbey 1 weibsperson haltend eines enthaupten kopf bei den porth*“. Bez bližšího určení pak inventář zmiňuje dalších 36 obrazů nad různými dalšími dveřmi.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž, inventář z roku 1716.

Jednalo se o kolekci 16 portrétů římských císařů a sedmi portrétů jejich manželek, čtyř podobizen členů větve Bezdrůžických z Kolovrat a konečně sedm různých „poetických“ obrazů. Především série podobizen římských císařů musela být velmi reprezentativní. Pokud chtěl majitel sídla odejít z apartmánu a strávit volné chvíle s hosty v dalších místnostech, musel tyto obrazy mít.

5.1.5 Biliárová místnost

Biliár byl od konce 17. století díky kavalírským a diplomatickým cestám do západní Evropy, odkud pochází, velmi módní záležitostí a stal se oblíbeným způsobem mužské urozené společnosti, jak se zabavit a ukrátit čas. Na českých zámcích se v první polovině 18. století rozmohla móda vytvářet (ale pouze v hlavních venkovských rezidencích) samostatné biliárové místnosti a bývaly většinou umístěny v prvním patře poblíž pánského apartmánu. Některé inventáře zachycují v biliárových místnostech také poměrně velké množství obrazové výzdoby (nostický Sokolov, buquoyské Nové Hrady), což dokládá reprezentativní funkci tohoto prostoru.¹⁸⁷

Na biliárovém pokoji v Rychnově je zvláštní jeho umístění. Dokumentuje ho jen inventář z roku 1758, který ale neobsahuje názvy pokojů, takže biliár byl tehdy inventarizován „v 15. pokoji“. Podle naší rekonstrukce se tato místnost nacházela v zadním křídle zámku, v podstatě nad kuchyní, a přesně na druhé straně od pánského apartmánu. Netradiční umístění snad můžeme zdůvodnit blízkostí dnes již neexistující chodby vedoucí do jízdárny. Umístit stůl na biliár do pokoje, který byl hned vedle spojnice k jízdárně, se zdá být praktické. Stoly zde byly celkem dva. Jeden potažený zelenou látkou, jeden lehce poškozený („*beschädigt*“), což může svědčit o tom, že biliár byl na Rychnově už dlouhou dobu a byl nahrazen novým kusem. Zaznamenány byly také čtyři koule ke hře a tága (celkem pět kusů) a další vybavení. Reprezentativní funkci „15. pokoje“ dále dokládá přítomnost šenktiše (kredence) se zlatým pobitím, z čehož vyplývá, že během hry se tu páni mohli občerstvit nápoji. Zajištěno bylo i dobré osvětlení – celkem osm světel na zdech bylo víceramenných a inventář uvádí stojany na tři světla („*wand leichter auf 3 leichter*“). Inventář také zachytil dekoraci na zdech; tam viselo celkem 64 různých mědirytin ve zlatých kovových rámech. V místnosti se pak překvapivě nacházely také dvě jednoduché postele či postelové lavice („*beth bänckle*“).¹⁸⁸

¹⁸⁷ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)* (dizertační práce). České Budějovice, 2005. s. 201-203.

¹⁸⁸ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

5.1.6 Knihovna

Barokní zámecké knihovny se většinou nacházely buď v paláci v hlavním městě (Praha, Vídeň), nebo v hlavních venkovských rezidencích. Colloredové ji měli na Opočně, Ditrichštejnové na Mikulově (od 1688), Eggenbergové v Českém Krumlově, Lobkovicové v Roudnici nad Labem (od 1657) nebo Questenbergové v Jaroměřicích nad Rokytnou (po 1735). Umístění nebylo nikdy definitivní, záleželo na konkrétním majiteli, kde chtěl knihovnu využívat. Knihovny se nacházely většinou v prvním či druhém patře, výjimečně ale byly i v přízemí (Roudnice). Jen málokdy byly umístěny ve dvoupatrovém sálu (Jaroměřice). Často byly ale knihovní skříně doplněny obrazy a mapami na volných stěnách a částí sbírek uprostřed sálu. V první polovině 18. století měly zámecké a palácové knihovny bohatých hraběcích a knížecích rodů mezi 1000-10000 svazky (viz tabulka níže).¹⁸⁹

Rod	Místo uložení	Rok	Velikost
Lobkovicové	Roudnice nad Labem	1735	přes 10 000 sv.
Nosticové	Praha	1769	8824 sv.
Questenbergové	Jaroměřice nad Rokytnou	1752	6357 sv.
Eggenbergové	Český Krumlov	1721	téměř 2300 titulů
Colloredové	Opočno	1747	1853 sv.
Clary-Aldringenové	Teplice	1739	1171 sv.
Piccolominiové	Náchod	1732	asi 700 titulů

Knihovna rychnovského zámku vznikala postupně a její základ vytvořili zřejmě již členové rodu v předbělohorské době, protože je v ní např. florentské vydání knihy Baldassara Castigliona *Il cortegiano* (1531), *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína (1578) či Paprockého *Diadochus* (1602).¹⁹⁰ Výrazným způsobem ji pak rozšířil především František Karel I., který pořídil hodně latinsky psaných prací včetně několika moravik z doby, kdy působil jako moravský zemský hejtman. Právě jemu věnoval

¹⁸⁹ K zámeckým knihovnám období baroka CEJPEK, Jiří – HLAVÁČEK, Ivan – KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Praha, 1998. s. 113-127; KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 246-256.

¹⁹⁰ V inventáři stojí v oddílu česky psaných knih: „*Papocius de familiis regis et nobilibus in fol. Liber memorabilis et rarus*“. NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758. Pod tímto názvem se zřejmě ukrývá práce *Diadochus, tj. posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech třech stavů slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského* (Praha, 1602)

svou práci *Mars Moravicus* Tomáš Pěšina z Čechorodu (1677). Z inventáře knihovny se lze též dozvědět, že tomuto Kolovratovi dedikoval ke konci 17. století jeden ze svých spisů ve své době velmi známý konvertita Adam Ignaz Stobaeus.¹⁹¹ Hispanika přibyla do knihovny asi především zásluhou Kolovratů, kteří navštívili Španělsko během své kavalírské či diplomatické cesty. Z vlastnictví práce *El cavallero perfecto* od Alonsa Jerónima de Salas Barbadillo z roku (Madrid 1620)¹⁹² lze např. soudit, že tato kniha byla pořízena buď Albrechtem či jeho synem Františkem Karlem I. Jiné tisky mohl přivést do střední Evropy Norbert Leopold, o němž už víme, že byl také mimořádným velvyslancem ve Španělsku.¹⁹³

MARS MORAVICUS.

Sive

BELLA HORRIDA ET CRUENTA,
SEDITIONES, TUMULTUS,
PRÆLIA, TURBÆ:

& ex ijs enatæ

CREBRÆ ET FUNESTÆ
RERUM MUTATIONES,
DIRÆ CALAMITATES,
INCENDIA, CLADES,

AGRORUM DEPOPULATIONES,
URBIUM VASTITATES,
ÆDIUM SACRARUM ET PROPHANARUM RUINÆ,
ARCIUM ET OPPIDORUM EVERSIONES,
PAGORUM CINERES,
POPULORUM EXCIDIA,

&
alia id genus mala,
quæ Moravia hæctenus passâ fuit:

Descripta

à

THOMA JOANNE PESSINA DE CZECHOROD,
& in Oborzistie, Episcopo Samandriensi, Decano Metropol. Pragenfi, Ca-
nonico Litomericensi & Vvifhehrad. S. Cæf. Regiæq; Maj. Con-
filiario, Comite Palatino.

P R A G Æ:

Typis Joannis Arnolti de Dobroslawina.
Anno M. DC. LXXVII.

REVERENDISSIMO, ILLUSTRISSIMO ET CELSISSIMO

P R I N C I P I,

DOMINO DOMINO

C A R O L O

EPISCOPO OLOMUCENSI,

D U C I,

SACRI ROM. IMPERII PRINCIPALI,

SACRÆ REGIÆ BOHEMIÆ CAPELLÆ,
ET DE LICHTENSTEIN

C O M I T I & c.

ILLUSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO
DOMINO, DOMINO

F R A N C I S C O
CAROLO LIBSTEINSKY.

SACRI ROM. IMP. COMITI DE KOLOWRAT,
DOMINO IN RICHNOW, CZERNIKOWITZ,

CHRAUSTOWITZ & LESSNA:

SACRÆ CÆS. REGIÆQ; MAJEST. CAMERARIO,
ACTUALI INTIMO CONSILIARIO,
ET IN MARCHIONATU MORAVIÆ

SUPREMO REGIO CAPITANEO.

Nec non & ceteris

REVERENDISSIMIS & AMPLISSIMIS,

ILLUSTRISSIMIS & EXCELLENTISSIMIS,

PERILLUSTRIBUS & GENEROSIS,

NOBILIBUS & CONSULTISSIMIS,

DOMINIS, DOMINIS QUATUOR STATIBUS MARCHIONATUS

MORAVIÆ.

Thomas à Czechorod Episcopus Samandriensis,
Decanus Pragenfis.

Salutem plurimam, & Felicitatem.

Obr. 14 a 15: Titulní strana práce *Mars Moravicus* a strana s dedikací práce olomouckému biskupovi Karlovi z Lichtenštejna-Castelkornu a moravskému zemskému hejtmanovi hraběti Františku Karlovi Libštejnskému z Kolovrat.

Jestli byla knihovna v Rychnově celé 18. století, to s jistotou nevíme. Původně v zámku asi nebyla, protože inventáře z let 1716 a 1753 ji nezmiňují. Teprve inventář

¹⁹¹ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758, část s německy psanými knihami: „*Ignati Stobai belehrten lutherischen praedicanten von der christlichen weldt weyßheit zugeschrieben S. Excell. Frantz Carl Liebsteinsky von Kollowrath in 12*“. Stobaeus pocházel z Königsbergu, konvertoval od luterství ke katolicismu v Mariázell v roce 1698.

¹⁹² Tamtéž, část se španělsky psanými knihami: „*Salas El cavallero perfecto in 8o*“.

¹⁹³ LIFKA, Bohumír. *Rychnovská zámecká knihovna*. In: Rychnov, státní zámek, město a okolí, Praha, 1953. s. 18-20. V Lifkově době byla knihovna umístěna ve dvou sálech v přízemí.

z roku 1758 nám poskytuje seznam tisků, které tedy zřejmě přesunul do Rychnova František Josef Libštejnský z Kolovrat.¹⁹⁴ Nevíme také, kde byla knihovna umístěna dříve (snad stejně jako obrazárna v pražském paláci?), a stejně tak není jisté, kde se v zámku v roce 1758 nacházela. Možná v přízemí v západním traktu, kde pak byla ve 20. století.

Z inventáře z roku 1758 víme, že knihovna byla členěna jazykově, ne tematicky podle obsahu, jak bylo typické pro majitele s katolickým vyznáním.¹⁹⁵ Podrobnější informace předkládá tabulka níže. Seznam v inventáři uvádí pouze povšechné názvy titulů, velikost výtisku a počet dílů. Tedy chybí informace o roce vydání nebo možné sběratelské hodnotě. I když byly knihy v seznamu seřazeny abecedně, neznamená to, že tak musely být uloženy i na zámku. Pravděpodobnější je, že byly tisky seřazeny podle velikostí, aby se šetřilo místem.¹⁹⁶ Z jiného vybavení knihovny zmiňuje inventář pouze „*vier alte globi astron. et terraq.*“

Téma/jazyk	Počet svazků
atlasy	24
francouzské	463
italské	100
španělské	49
latinské	732
německé	257
české	20
polské	1
obrazové knihy	31
miscellanea v zásuvkách	100
rukopisy	76
celkem	1853

Celkem knihovna obsahovala 1853 svazků, převažovaly tisky latinské (40 %), francouzské (25 %) a německé (14 %). V menšině tu byly tisky italské (5 %), španělské (3 %) a české (1 %). Za raritu lze považovat jednu polskou knihu (viz tabulka níže). Bližší analýza nebyla cílem práce,¹⁹⁷ proto pouze dodáme, že mezi rukopisy (většina není

¹⁹⁴ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

¹⁹⁵ VESELÁ, Lenka. Knihovna Františka z Ditrichštejna v dobovém kontextu. In *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba: XXIX. mikulovské sympozium, 11.-12. října 2006*. s. 234.

¹⁹⁶ *Kroměřížská zámecká knihovna II, zámecký katalog*. s. 29.

¹⁹⁷ Práci HEJTMÁNKOVÁ, Jitka. *Zámecká knihovna v Rychnově nad Kněžnou, její vývoj, současný stav a kulturní význam*. Diplomová práce na katedře knihovnictví FF UK. Praha, 1989 jsem neměla k dispozici. Ke složení fondu stručně článek Petra Maška na https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Rychnov_Nad_Kneznou.

datována) se nacházely i nějaké ze 16. století, což dokládá např. „*Prothocollum, was bey dem zu Regenspurg A. 1597 in dem reichstag beschlossen worden, in fol.*“. Většina dokumentů ale zřejmě vznikla až v druhé polovině 17. století za Františka Karla I. Jeho misi do Polska na konci 50. let 17. století dokládá více rukopisů včetně kopií jeho zpráv císaři (1658-1660). Na moravského zemského hejtmana upomínal i rukopis Pešinova díla *Mars Moravicus*, soupis privilegií olomouckého biskupství, soupis moravských mýt nebo „*Castrum doloris erectum Brunnae excell. Domino Fran. Carolo comiti de Kollovraht regio capitaneo Moraviae, in fol.*“

V porovnání s knihovnami jiných hraběcích a knížecích rodů v 18. století se sbírka Libštejnských řadila spíše k menším, ovšem velikostí byla srovnatelná s colloredovskou knihovnou na nedalekém Opočně.¹⁹⁸ Dnes je knihovna stále na Rychnově v držení Kolovratů a čítá přes 12 000 sv.

5.1.7 Zbrojnice

Zbrojnice byla nedílnou součástí panských sídel. Její primární účel vyplývá z názvu – bylo zde uloženo vybavení k obraně panství. Tento účel však s postupem času ztrácel na významu a nejpozději v 18. století se zbrojnice stala prostředkem šlechtické reprezentace, protože se v ní vystavovaly luxusní kusy zbraní k boji i k lovu. Samozřejmě vojenský účel zcela nevymizel nikdy, jelikož žádné panské sídlo nemohlo zůstat beze zbraní určených k obraně.¹⁹⁹ Místnost si držela svůj význam také díky tomu, že k nobilitě náleží vlastnictví zbraně jakéhokoli typu. Mladí šlechtici absolvovali hodiny šermu a turnaje, resp. v raném novověku bylo stále oblíbenější kratochvílí běhání ke kroužku či k hlavě v letních měsících. Na podzim se pak pořádaly pravidelné hony, kde bylo vhodné se prezentovat kvalitními loveckými puškami, což se odráží ve vybavení zbrojnic zejména v 18. století.²⁰⁰ Mít vybavenou zbrojnici bylo dobrým zvykem a doporučovaly to i knihy o architektuře, například ta od Albertiho.²⁰¹

¹⁹⁸ Největší knihovnu v 18. století vlastnil František Antonín Špork. Jeho sbírka čítala na 36 000 svazků. Jedny z nejmenších sbírek patřily Janu Jáchymovi ze Žerotína či rodu Piccolominiů, jejichž knihovny obsahovaly necelých 1000 výtisků. Více: KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005. s. 252.

¹⁹⁹ PRCHAL, Vítězslav. *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Lidové noviny, 2015. s. 91; KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HÚ JU. České Budějovice, 2005. s. 272-281.

²⁰⁰ Příklady tamtéž. s. 279.

²⁰¹ PRCHAL, Vítězslav. *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Praha: Lidové noviny, 2015. s. 93.

Zbrojnice se tak na zámku stala prostorem „veřejným“ a místem, kam se vodily návštěvy.²⁰² To můžeme vidět například u Černínského paláce, kde tematicky vedený inventární soupis z roku 1733 zařadil zbrojnici vedle obrazové galerie a knihovny, což naznačuje, jaké postavení v systému hodnot měla zbrojnice v barokním světě.²⁰³ V rychnovských inventářích není zbrojnice popsána vedle například galerie, protože písaři desek zemských prováděli soupis po místnostech a ne tematicky.

Přeměna ryze účelové zbrojnice na prostor, který byl pravidelně ukazován návštěvám zámeckého pána, byla pozvolná. Vliv na ni mělo vícero faktorů, z nichž nejdůležitější jsou kavalírské cesty – mladí šlechtici během svých kavalírských cest si také udělali čas na prohlídku zbrojnic,²⁰⁴ a jejich osobní zájem se posléze odrážel ve sběratelství. Velmi často se snažili investovat do co nejlepšího a nejlépe vypadajícího vybavení.²⁰⁵ Svůj význam měla i rodová historie. Jako příklad může opět posloužit pardubická zbrojnice, která se rozrostla až na svůj dvojnásobek, než bylo potřeba. Také litomyšlská zbrojnice se značně rozrostla, jak naznačuje inventář pořízený po smrti Marie Manrique de Lara.²⁰⁶ S rostoucím významem reprezentačního aspektu zbrojnice rostl i zájem o umělecké provedení čili zdobení zbraní.²⁰⁷ Výzdoba byla spíše prací pažbařů a jejich práce bývala často velmi detailní. Reliéfy pravidelně zobrazovaly nejen zvířata, reálná či mytologická, ale také výjevy z řecké mytologie.²⁰⁸ Jaké motivy se nacházely v Rychnově, se už nejspíš bohužel nedozvíme, jelikož soupisy o nich nemluví.

Přítomnost a zejména velikost zbrojnice je také jedním z indikátorů, že se nacházíme v hlavním sídle rodu, poněvadž reprezentativní zbrojnice jinde nebývaly. Dobrým příkladem je porovnání pernštejnských zbrojnic v Pardubicích a na Helfštejně v polovině 16. století. I když byl Helfštejn pro pány erbu zubří hlavy důležitý (udávali jej i ve svém predikátu), tamní zbrojnice byla oproti té „sídelní“ pardubické, mnohem menší.²⁰⁹ Máme také materiály, které hovoří o zbrojnici Colloredů v 18. století, která se nacházela

²⁰² KUBEŠ, Jirí. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HÚ JU. České Budějovice, 2005. s. 277 dokládá návštěvu hraběte Nostice ve zbrojnici pruských králů v Berlíně.

²⁰³ PRCHAL, Vítězslav. Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké sbírky“. In: *Život pražských paláců: šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*. Praha, 2009. s. 307.

²⁰⁴ Tamtéž. s. 305.

²⁰⁵ PRCHAL, Vítězslav. Vývoj a zánik pernštejnského vojenského arsenálu v Pardubicích v 16. století. In: *Východočeský sborník historický 26* (2014). s. 210.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 181.

²⁰⁷ Tamtéž. s. 146.

²⁰⁸ Více LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše. *Lovecké zbraně v Čechách*. Praha, 1980.

²⁰⁹ PRCHAL, Vítězslav. Privátní zbrojnice a aristokratická sídla v českých zemích 1500-1750. In: *Sborník: sborník příspěvků ze 6. konference stavebně historického průzkumu uspořádané 5. – 8. 6. 2007 v Litomyšli. Funkční a prostorové uspořádání budov 6* (2008). s. 143.

pouze v centru fideikomisu v Opočně, v případě Lichtenštejnů ve Valticích a u Valdštejnů v Duchcově.²¹⁰ Libštejnští z Kolovrat jinde zbrojnici také neměli, jediná byla umístěna pouze ve fideikomisním zámku v Rychnově.

Rychnovská zbrojnice se na zámku nacházela v přízemí v jižním křídle, nejspíše na východní straně. Její vybavení zachycuje inventář z roku 1758,²¹¹ tedy jednoznačně z doby, kdy reprezentace převyšuje vojenský účel. Což ovšem není na první pohled zřejmé, protože podle inventáře jí tvořily dvě části. První byla nazvaná *rüst-cammer* a druhá *gewöhr-cammer*. Zatímco v první se nacházelo devadesát mušket, určených zřejmě pro vyzbrojení jednotky k boji, a také dvě sta turnajových kopí („*tournier-lantzen zum stier spicken*“), v druhé bylo uskladněno osmačtyřicet kusů moderních palných a loveckých zbraní (10 „*rohr*“, 19 „*flinten*“ a 19 „*pistolen*“). Tyto zbraně byly často pozlacené, bohužel dnes nemáme popis výzdoby. U několika máme ovšem uvedené autory – puškaře a je rozhodně vidět, že Libštejnští získávali kvalitní kusy od několika významných a uznávaných výrobců. Většinu uvedených jmen se povedlo určit, případně známe minimálně rodinu, která se výrobě věnovala. Není však jasné, kterého roku byly zbraně vyrobeny. Libštejnští měli v polovině 18. století na Rychnově kusy od Lazarina Cominazza (3x), Tobiase Čermáka (1x),²¹² pražských rodin Fingelandů (3x)²¹³ a Neureitterů (2x),²¹⁴ Franze Luxe (1x), Antona Windemanna (4x)²¹⁵ či rodiny Zeillerů (1x). Některé zbraně pocházely také z Karlových Varů. Mezi nejcenější kusy patřily tři „*flinten*“ vyrobené Lazarinem Cominazzem, neboť nám naznačují vazbu na Itálii. Cominazzo byla slavná puškařská rodina z Lombardie (Brescia) s dlouholetou tradicí. Byli také známí tím, že často vyráběli a prodávali pouze části zbraní.²¹⁶ V jednom případě inventář uvádí, od koho Kolovrat pušku dostal: „*langes pürscht-rohr von graf Buttler oder Schraubke genannt*“. Generálem Butlerem byl jistě míněn Ludwig hrabě Butler (1709–1775), který se stal

²¹⁰ KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HÚ JU. České Budějovice, 2005. s. 279.

²¹¹ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

²¹² Zbraň je každopádně označena jako španělská, což může naznačovat, že Čermák napodobil tehdy populární katalánský zámek. Viz DOLÍNEK, Vladimír. *Čeští puškaři*. Praha, 2005. s. 13.

²¹³ Tamtéž. s. 32.

²¹⁴ Neureitterové působili v Praze na Malé Straně. Jeden z nich, Lorenz, napomohl zřízení pražské puškařské manufaktury. DOLÍNEK, Vladimír. *Čeští puškaři*. Praha, 2005. s. 62, dále LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše. *Lovecké zbraně v Čechách*. Praha, 1980. s. 51.

²¹⁵ O něm DOLÍNEK, Vladimír. *Čeští puškaři*. Praha, 2005. s. 88.

²¹⁶ KINARD, Jeff. *Pistols. An Illustrated History of Thier Impact*. USA, 2003. s. 17.

generálem polním strážmistrem v roce 1756 a o dva roky později byl povýšen na polního maršála.²¹⁷

Množství zbraní tedy není zanedbatelné, protože víme, že knížata Lichtenštejnové měli v roce 1712 ve Valticích 185 ručnic a 28 pistolí, Colloredové na Opočně měli v roce 1727 celkem 120 ručnic a mušket a šest párů pistolí.²¹⁸ Rychnovská zbrojnice byla do počtu kusů srovnatelná s tou opočenskou. Navíc se zde mělo údajně nacházet 204 patron, ale může jít jen o pouhý odhad tehdejších úředníků. K odlévání koulí zde bylo šest forem. Z prachovnic a tašek na patrony zaujme prachovnice ve tvaru ryby („*in Form eines Fisches*“). Celkem třicet čtyři mušket bylo uvedeno s francouzským zámkem. Obliba tohoto zámků postupně stoupala během 17. století. Jedná se o modernější variantu křesadlového zámků a nahrazuje zámeček kolečkový.²¹⁹ Pušky označené jako španělské mohou být napodobeniny z Čech, ale je také možné, že byly skutečně přivezeny ze Španělska Norbertem Leopoldem, o němž víme, že tam podnikl diplomatickou cestu. Vedle zbraní a dalšího vybavení bylo ve zbrojnici uloženo na dvě stě turnajových kopí, polní židličky, lovecké rohy a tři psí obojky, z nichž dva byly určeny pro „*große danische Hunde*“.

Kvůli prezentaci těchto luxusních zbraní návštěvám, záleželo i na způsobu jejich uložení. To bylo zpravidla dvojího způsobu. Buď se nacházely v upravených skříních, nebo byly uchyceny na zdech.²²⁰ Na Rychnově nejspíše využili kombinaci obojího, protože zde podle inventáře najdeme prosklenou skříň (*fenster allmer*) a stůl se stejně proskleným nástavcem. Avšak vzhledem k množství uchovávaných zbraní by tento nábytek na jejich uskladnění rozhodně nestačil. Proto se domníváme, že další zbraně byly přichyceny na zdech. Pán s návštěvou mohl ve zbrojnici pobýt i déle. I když zde nebyly hrací stoly jako v Černínském paláci, bylo možno se usadit na taburetech či židlích a obdivovat například dvanáct párů paroží, turcikum v podobě jakési brašny („*Türkische hitshapleit Taschen nebst dazu gehörigen bogen*“) nebo hadí kůži.

²¹⁷ SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815)*. Österreichisches Staatsarchiv, 2006. s. 17.

²¹⁸ KUBEŠ, Jirí. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HÚ JU. České Budějovice, 2005. s. 279.

²¹⁹ DOLÍNEK, Vladimír. *Čeští puškaři*. Praha, 2005. s. 12.

²²⁰ PRCHAL, Vítězslav. Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké sbírky“. In: *Život pražských paláců: šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*. Praha, 2009. s. 309.

5.1.8 Jízdárna

Umění jízdy na koni bylo neodmyslitelnou součástí života aristokracie, a to v mnoha ohledech. Koně sloužili nejen jako dopravní prostředek, ale také k lovu či turnajům. Každý řádný šlechtic musel ovládnout jízdu na koni. Výcvik mladého jezdce mohl probíhat po celý rok. V létě venku na upraveném prostranství a v zimě nebo za špatného počasí v zastřešených jízdárnách, které si ale mohli dovolit jen bohatí aristokraté. Známe je např. z thunovského Děčína, valdštejnských Zvířetic a Mnichova Hradiště, lichtenštejnské Lednice a Valtic, ditrichštejnského Mikulova či z trauttmansdorfské Litomyšle. Od třicetileté války stávaly vždy nedaleko jádra zámku, většinou v bočních traktech či v nedalekých samostatných budovách a měly obdélný půdorys.²²¹ Spolupráce jezdce a koně mohla vyvrcholit v „koňské balety“. Šlo o synchronizované jízdy, které byly skutečnou zkouškou jezdeckého umění. Nejslavnějším takovým „baletem“ byla jízda uskutečněná na svatbě Leopolda I.²²² I přes velký význam, které jízdárny v životě šlechty měly, je jich dnes mnoho ve velmi špatném stavu.²²³



Obr. 16: Zámecká jízdárna v Rychnově, dnešní stav. <https://mapio.net/pic/p-106725199/>

Jízdárna na rychnovském zámku vzniklá za Františka Karla II. po roce 1716 dokládá, že majitelé budovali zámeckou rezidenci ve velkém stylu a snažili se vyrovnat ostatním aristokratům. Byla jednopatrová, postavena ze solidního zdiva, byla 24

²²¹ RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra. Proměny zámeckých jízdáren. In: *Prameny a studie: koně*. Národní zemědělské muzeum 43 (2009), s. 90; KUBEŠ, Jirí. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, disertační práce HŮ JU. České Budějovice, 2005. s. 311-313.

²²² FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav. *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I*. Olomouc, 2017.

²²³ RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra. Proměny zámeckých jízdáren. In: *Prameny a studie: koně*. Národní zemědělské muzeum 43 (2009), s. 91.

vídeňských sáhů dlouhá a 10 sáhů a 2 stopy široká, střecha byla šindelová.²²⁴ Unikátní ji činilo nadzemní propojení se zámekem. Krytá chodba v úrovni prvního patra navazovala na východní křídlo zámku a vedla do jízdárny v barokní zahradě.²²⁵ Chodba však byla nedopatřením zničena v 70. letech minulého století. Výzdoba jízdárny se inspirovala řeckou a římskou mytologií, konkrétně příběhy, v nichž velkou roli sehráli právě koně. Autorem fresek byl Jiří Vilém Neuhertz (1689-1749) a vznikly v roce 1727. Nacházejí se ve třech různých částech jízdárny. U vstupu jsou fresky Sebeobětování Marca Curtia, Osvobození Andromedy a Boj kentaurů s Lapitky na stranách. V prvním patře na galerii byl vymalován Pád Faethona a na stropě jízdárny jsou umístěny tři fresky ve štukových zrcadlech. Uprostřed je Bitva s Amazonkami na mostě a je doplněná obrovskou kolovratskou orlicí a Lovem na tygry. Také v okenních špaletách se zřejmě nacházely postavy jezdců na koních představující asi jezdeckou školu.²²⁶

Zařízení jízdárny („*reith-schuel*“) zachycuje pouze poslední ze zkoumaných inventářů, který informuje, že jízdárna měla „*gallerie*“ a „*neben-cabinetern*“. Inventář potvrzuje to, co známe odjinud. Nacházelo se tu 11 polstrovaných křesel pro diváky, kteří přihlíželi jezdcům z galerie. Reprezentativnost prostoru podtrhuje výzdoba stěn, kde viselo 62 mědirytin ve žlutých kovových rámech. Stál tu také jeden stůl a ve zmíněných kabinetech byl krb. „Dole“ ve vlastní jízdárně pak na stěnách visela série 93 iluminovaných velkých mědirytin opět ve žlutých kovových rámech. Domníváme se, že na nich byly výjevy z koňské školy. Půda jízdárny evidentně sloužila jako sklad placht a sítí na lov srn a zajíců (33 kusů).²²⁷

5.1.9 Obrazy zazděné u piaristů kvůli obavám z pruského vpádu

Inventáře nám zpravidla poskytují informace o stavu vybavení v době, kdy zámek měnil majitele, po úmrtí vlastníka nebo ve chvíli, kdy byl zabavován v rámci konfiskací.²²⁸ Mohly však nastat situace, při nichž bylo třeba majetek chránit za pomoci speciálních opatření a kdy muselo ceněné vybavení dočasně opustit původní prostory. Právě záznam

²²⁴ *Státní zámek Rychnov nad Kněžnou: stavebně-historický průzkum I. svazek*. Praha: NPÚ Jaroměř, 1980. s. 27.

²²⁵ Tamtéž. s. 27.

²²⁶ PAUKRT, Václav. Příspěvek k dílu Jiřího Viléma Neuhertze – Fresky v jízdárně státního zámku v Rychnově nad Kněžnou. In: *Umění* 38 (1990). s. 347-353.

²²⁷ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

²²⁸ Více viz Holasová a její studie: HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In *Theatrum historiae* 2 (2007). s. 109-122.

z inventáře z roku 1758²²⁹ poodhaluje, jak se správci zámku v případě vnější hrozby mohli zachovat.

V tomto případě šlo o ohrožení vpádem vojsk pruského krále Fridricha II., který v rámci bojů takzvané sedmileté války (1756–1763) nařídil své armádě táhnout na území Slezska a dále do dnešních Čech. Průběh války a jejich jednotlivých bitev z pohledu velkých dějin byl již dříve dopodrobna zaznamenán,²³⁰ a proto takové líčení nyní necháme stranou a soustředíme se pouze na období před létem roku 1758, kdy nejspíše k ukrytí cenností na zámku došlo. Tehdejší majitel fideikomisu František Josef I. (1718–1758) zemřel 3. dubna 1758. Tedy v době, kdy jeho synu a následníkovi Františku Josefovi II. (1747–1825) bylo pouhých deset let. Kromě něj tehdy žili ještě tři mladší potomci (Vincenc, Jan Nepomuk a Marie Tekla) a poručníci těchto dětí se z rozhodnutí královny stala na konci května jejich matka Marie Karolína, rozená z Valdštejna. Nelehkou rodinou situaci komplikovaly pohyby pruských vojsk, která roku 1757 vpadla do Čech a obléhala Prahu. Jejich následný ústup po porážce u Kolína (18. 7. 1757)²³¹ navíc vedl severními Čechami.²³² Právě události roku 1757 zřejmě vedly zámeckého správce, asi na přímý rozkaz majitele sídla, k ukrytí cenných obrazů a nábytku, o nichž stojí v inventáři tato slova: „*in verschiedenen für den preußischen einfall vermauert-gewesten gewölbern*“. Jako prostory pravděpodobně využili vedle zámku ležící rezidenci Piaristů, protože výčet zazděných cenností byl do inventáře zaznamenán až po soupisu majetku nacházejícího se v konventu. Inventarizační komise v létě 1758 pak pořídila detailní očíslovaný soupis čítající 179 záznamů o celkovém počtu 1014 obrazů, obrázků a mědirytin. Seznam obsahoval i některé kusy nábytku. Je však zajímavé, že tento soupis neobsahuje všechny obrazy na zámku (např. v kapli zůstalo vše na svém místě) a že v něm také nefiguruje slavný ceremoniální meč, takže zůstane asi nezodpovězenou otázkou, podle jakého klíče vybrali úředníci obrazy a nábytek, který pak nechali zazdít do několika sklepů.

Z toho, co víme díky předchozím inventářům, tak část ukrytých obrazů byla původně rozvěšena v panských apartmánech a jídelně – to se týká například obrazu s výjevem z bitev Alexandra Velikého a císaře Konstantina nebo obrazů s motivy *ex Ovidio*

²²⁹ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124. Inventář rychnovského zámku byl sepsán 3. 7. 1758.

²³⁰ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Pavel Jan. *Velké dějiny země Koruny české X. 1740-1792*. Praha, 2001; STELLNER, František. *Sedmiletá válka v Evropě*. Praha, 2000.

²³¹ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Doba absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Praha, 2010. s. 87.

²³² SKALA, Harald. Ústup pruských vojsk severními Čechami roku 1757. In: *Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska* 17 (2008). s. 256.

či Únosu Sabineek.²³³ Co v seznamu však není, jsou zřejmě obrazy čtyř panství, které byly dříve součástí panského apartmánu. Je možné, že byly převezeny do jiného sídla. Ovšem většina původního obrazového zařízení rychnovského zámku byla asi ukryta v této skrýši, i když to přesně říci nedokážeme. Seznam z roku 1758 byl totiž v řadě položek velmi obecný. Například portréty Bezdrůžických z Kolovrat nejsou v seznamu výslovně zmíněny, je ale možné, že se ukrývají pod obecnou položkou velkých, středních i malých portrétů hraběcí kolovratské rodiny, kterých bylo dohromady sedmdesát pět kusů.

Tento výčet je výjimečný také proto, že dále doplňuje naše představy o motivech, kterými majitelé zdobili své zdi. Inventáře sice zaznamenají obrazovou výzdobu, ale ne vždy zachytí motivy. Takto si můžeme, i když byly obrazy vytrženy z původního prostorového kontextu, vytvořit lepší představu o zámecké výzdobě. Seznam například uvádí přibližně 180 všelijakých portrétů, které tvořily necelou pětinu zazděné sbírky. Nacházelo se tu pětáctýřicet portrétů členů habsburského arcidomu, již zmíněných sedmdesát pět portrétů příslušníků rodu Kolovratů, z cizích panovníků tu byly čtyři portréty sultánů, dva portréty papežů (Klimenta IX. a X.), podobizny cara Petra a jeho ženy, prince Evžena Savojského a mnoha různých dalších šlechticů. Seznam obsahuje i záznam o obrazu třech dánských psů. S přihlédnutím k faktu, že ve zbrojnici byly uloženy obojky pro stejnou psí rasu, se můžeme domnívat, že se jednalo o psy zámeckého pána.

²³³ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventáře z let 1716 a 1753.

5.2 Obytné pokoje

Většina místností prvního a druhého patra neplnila primárně reprezentační funkci, protože se v nich mělo hlavně bydlet. Jisté prvky reprezentace těmto prostorům samozřejmě nelze upřít, protože už jen samotné umístění pokojů na zámku je samo o sobě reprezentativní. Ve většině těchto místností také byl základní nábytek i nějaká obrazová dekorace. V porovnání se sálem, jídelnou, apartmány či kaplí se však jednalo o skromněji zařízené prostory, a proto jsme je vydělili do samostatné kapitoly. V těchto místnostech bychom principiálně našli bydlet a trávit volný čas zejména šlechtické děti, nejbližší služebníky rodiny a své místo tu také měly hostinské pokoje. Když odečteme místnosti, o nichž jsme psali v předchozí části, pak v prvním patře bylo podle inventáře z roku 1758, který nám zde bude hlavním průvodcem,²³⁴ dalších 17 pokojů a v druhém patře navíc 18 pokojů. Právě těmito prostory se nyní budeme stručně zabývat.

5.2.1 Hostinské pokoje

Na jídelnu v západním křídle (č. 28) zřejmě navazovaly lépe zařízené hostinské pokoje. S jídelnou je propojovala alkovna („*alcova zimmer*“) a předpokoj (č. 26 a 27, pokoje však mohly být umístěny i obráceně – předpokoj se mohl ukrývat pod č. 26 a alkovna pod č. 27, viz výsek z plánu níže). Alkovny byly oblíbeným prostorem pro společenské trávení volného času. Alkovna, nebo také nika přišla do střední Evropy zřejmě z Francie, neměla danou velikost a často se mohlo jednat pouze o menší výklenek u větší společenské místnosti, jak to známe např. ze Slavatovského paláce.²³⁵ V některých případech ji bylo možné oddělit od zbytku pokojů látkovým závěsem, což přispívalo jejímu zromantizování, které můžeme najít v literatuře. Oddělení mohlo být provedeno i štukovanými plastikami, jako tomu bylo v zámku Uherčice, kde byla nika opticky oddělena plastikami Atlantů, putti a rostlinnými motivy.²³⁶ Součástí pokojů s alkovnou zpravidla bývalo také parádní lože.²³⁷

V Rychnově se v alkovně nacházela hned dvě lože s nebesi. Kromě jedné velké skříně na ložní prádlo („*großer furnirter wäsch casten*“) tu ale další nábytek nebyl, ovšem

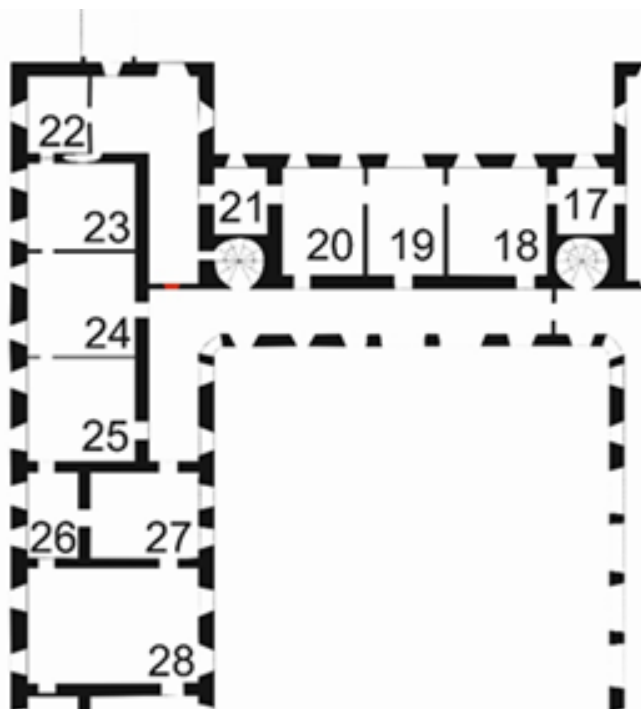
²³⁴ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

²³⁵ KUBEŠ, Jiří. *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*. In: *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities* 9 (2003). s. 55-87.

²³⁶ LUKÁŠOVÁ, Eva. *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2015. s. 130.

²³⁷ Tamtéž. s. 128.

stěny byly přeplněné obrazovou výzdobou (193 kusů!). Velikostí dominovalo pět portrétů panovníků (císař Leopold I., ostatní nebyli jmenováni) v životní velikosti, počtem ale jednoznačně vyhrávalo 174 malých obrazů s výjevy ze Starého a Nového zákona malovaných na deskách. V sousedním předpokoji, kterým se procházelo z chodby od hostinských pokojů do jídelny, pokračovala na stěnách bohatá výzdoba v počtu 22 obrazů. I zde se nacházela úložný prostor (komoda), navíc ale i stůl, čtyři křesla a dva taburety.



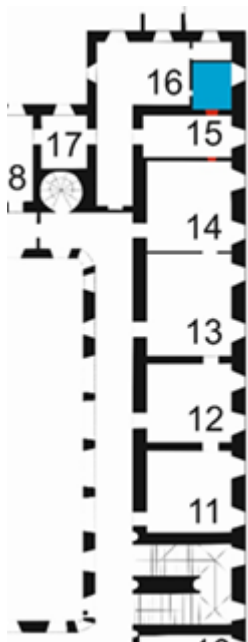
Pokoje č. 22-25, případně pak část pokojů severního křídla (č. 19-21), pravděpodobně sloužily jako hostinské pokoje (v č. 17 a 18 byla podle inventáře využívána jako skladiště). Vybavením si byly tyto „hostinské“ pokoje velmi podobné a nejspíše nenalézaly častého využití, protože nábytek byl podle inventáře z roku 1758 z větší části překrytý voskovaným plátnem. Ve všech těchto pokojích se nacházela obrazová výzdoba (přibližně 100 obrazů a 80 mědirytin), všude byly okenní závěsy, skoro ve všech byly jedna až dvě postele (nejčastěji typu *tombeaux*), ve třech dokonce nočník („*leib sessel mit lahn*“; č. 22, 23 a 25), který je typickým předmětem soukromých prostor, kde se přespávalo. Logicky tu také byly stoly se sedacím nábytkem (2-7 křesel), občas hrací stolky a úložné prostory (almary, komody).²³⁸

Obrazová výzdoba řady těchto místností dokládá, že se zde nacházely i cenné kusy ze zámeckých sbírek a byly sem přesunuty i pohledy na kolovratská panství, jež se v roce

²³⁸ NA Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventář z roku 1758.

1716 nacházely v pánském předpokoji. Například pohledy na Chroustovice a Líšeň visely v č. 20, Kyšperk se nacházel v č. 23.

5.2.2 Dětský pokoj



Na základě obrazových motivů lze spekulovat, že pokoj označený v inventáři číslem jedenáct sloužil jako dětský pokoj. Nepřímo k tomuto závěru navádí obraz lišky a zajíce, což by mohl být odkaz na Ezopovu bajku stejného jména. Větší váhu by pak mohl mít obraz Varování o plavání („*Schwimmenden schwahene*“). Je známo, že mladí šlechtici se plavat neučili a byli často nabádáni, aby se vodě vyhýbali. Z dalších obrazů jsou zajímavé zpodobnění hradu Karlštejn (v roce 1716 byl v pánském předpokoji) a zámku Velké Losiny („*Uhlersdorff*“). Ostatní vybavení je však poměrně standardní: jeden rodinný portrét v životní velikosti, jeden malý francouzský kabinetní portrét, tři zobrazení („*abbildungen*“) římských císařů a několik obrazů s loveckými motivy. Všechny obrazy měly pozlacené kovové rámy. Z nábytku se v pokoji nacházela *tombeaux* postel s modro-červeně pruhovanými závěsy, psací stůl bez nástavce a další dva prosté stoly s voskovaným ubrusem a jeden herní stůl. K sezení sloužilo šest modrých křesel a pravidelné využívání místnosti dokládá nočník („*leibstuhl*“) ve stejné barvě.

5.2.3 Pokoje služebníků

Počet služebných v době sepsání inventáře z roku 1758 nelze určit. Je však téměř jisté, že od doby, kdy zámek vlastnil zakladatel fideikomisu František Karel I., toto číslo vzrostlo. Noví služební přespávali v druhém patře, přistavěném okolo roku 1719 (někdy po smrti Norberta Leopolda), a v křídlech prvního nádvoří. Pokoje pro služebnictvo, které se zde sloužilo už za jeho děda, byly nejspíše umístěny v přízemí, které tradičně bylo hospodářským zázemím.

O počtu služebnictva z doby Františka Karla si můžeme udělat velmi dobrou představu na základě Soupisu poddaných podle víry z roku 1651.²³⁹ Spolu s Františkem Karlem, jeho tehdejší manželkou Magdalenou Lidmilou rozenou z Oppersdorfu a jejich

²³⁹ MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ, Zlataše – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Hradecko - Bydžovsko*. díl 3. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. s. 1016-1020.

synem Karlem Ludvíkem soupis uvádí slečny Františku Voršilu a Alžbětu Julianu, obě rozené z Oppersdorfu a jejich služebnictvo čítající 16 osob. Nacházel se mezi nimi písař, komorník, lokajové, pážata, trubač, kočí, štolba a kuchaři. Při frauzimoru bylo osm žen, včetně klíčnice, chůvy, děveček a také blíže neurčené vdovy. Poslední kategorie – poddaní „při zámku“ – byli nejspíše služebníci, které jej služba trvale vázala na zámek. V době pořízení soupisu tedy museli sloužit na „starém zámku“, dokud František Karel nevydal pokyn k výstavbě zámku nového. Je také možné, že toto služebnictvo po dokončení nového zámku (okolo roku 1696) přešlo soužit právě tam. Jednalo se o 19 osob včetně rodinných příslušníků. Vedle očekávatelných pozic písařů či posla zde sloužil také sládek (u zámku byl pivovar) a tři mušketýři.

Služebnictvo bylo nedílnou součástí šlechtické domácnosti. Pracovalo za plat, případně za ošacení a stravu. I mezi sloužícími existovala hierarchie od čeledínů až po úředníky z kanceláře. Jak do tohoto žebříčku spadali „nadstandardní“ služebníci jako stavitelé, preceptoři či alchymisté, není zcela jasné.²⁴⁰ Dohled nad služebnictvem měl hofmistr. Dohlížel zejména na domácí služebnictvo, to znamená livrejované sloužící, kuchaře nebo zahradníka. Komorník, jeden z livrejovaných sloužících, měl na starost pánův šatník. Hospodářské zázemí spravoval šafář. Za zmínku jistě stojí, že role šafáře nepřipadala pouze mužům, ale často ji zastávaly i ženy. Například na zámku v Bělé od roku 1649 do roku 1679 zastávalo tuto funkci dokonce několik žen.²⁴¹

Další informace o vztazích mezi panstvem a šlechtou přináší instrukce, které šlechtici sepisovali a jejich dodržování vymáhal hofmistr nebo vrchnostenská kancelář.²⁴² Některá nařízení a zákazy často vznikaly kvůli konkrétním osobám – například zákaz konzumace alkoholu či odkládání si stranou zbytky z kuchyně.²⁴³

Na rychnovském zámku bylo v prvním (č. 10, 12-14) a hlavně druhém patře (č. 1-20) minimálně 24 pokojů pro služebnictvo. Jejich vybavení bylo v roce 1758 hlavně užitkové: skoro všude stály jedna až dvě postele (pouze v jednom pokoji výjimečně čtyři lože), jeden až tři stoly, jedno až sedm křesel (v podstatě nikde nebyly prosté židle bez opěrek!) a k ozdobě stěn sloužily pouze otisky mědirytin, kterých bylo v každém pokoji velké množství (od 17 do 42 kusů). Byly sice popsány jako zarámované, ale pro jejich velké množství se zdá, že pokrývaly velké části zdí téměř jako tapety. Překvapivé může

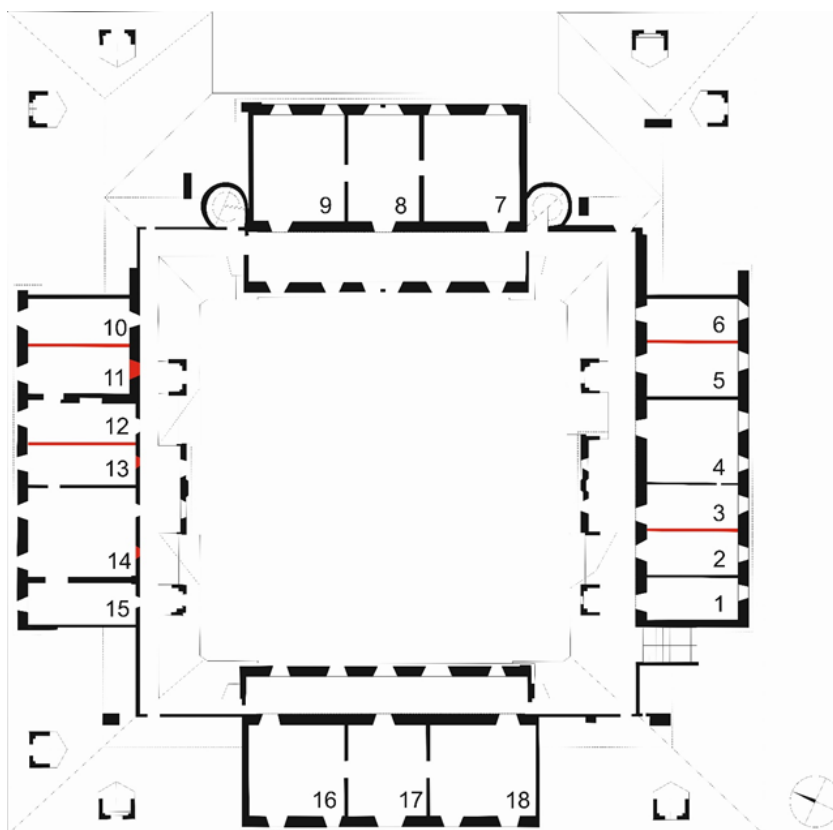
²⁴⁰ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha, 2004. s. 240-241.

²⁴¹ ROŽMBERSKÝ, Petr. *Obyvatelé zámku Bělá a Neustadtelu českého v 17. století. (I. díl)*. In: Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 22, č. 1 (2012). s. 12-21.

²⁴² ASCHENBRENNER, Martin. *Instrukce pro služebnictvo sloupských Kinských*. In: Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska 27 (2018). s. 289-298.

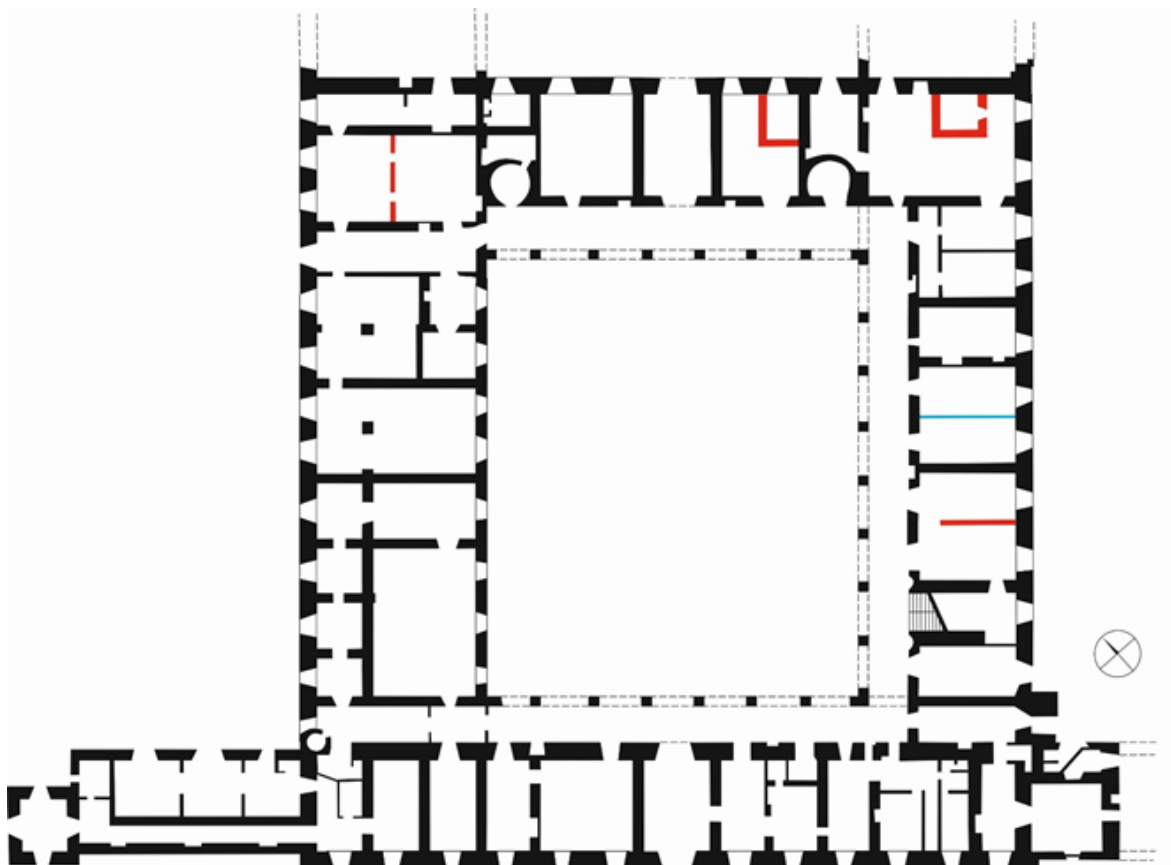
²⁴³ Tamtéž. s. 296.

být, že i v druhém patře se v několika pokojích nacházela zrcadla (v šesti místnostech) a že pouze ve čtyřech pokojích tam byly nočníky. V době sepsání inventáře nebyly evidentně některé místnosti pravidelně využívány. Dle záznamů můžeme soudit, že sloužily pouze k případnému přespání, a ne trvalému přebývání, což vyplývá i z faktu, že vybavení bylo překryto voskovaným přehozem, aby bylo chráněno od prachu.



Obr. 17: Půdorys druhého patra rychnovského zámku. Pokoje byly později sloučeny do větších prostor. Červeně zbarvené části plánu označují přibližné rozdělení místností v 18. století.

Další služebníci byli ubytováni také v přízemí zámku, kde se podle inventáře z roku 1758 nacházely dva pokoje lokajů, pokoje hraběcího sekretáře a kde bydleli také lidé z kuchyně a ze stájí. Zde se ale přesnější lokalizace místností nezdařila. Nejlépe zřejmě bydlel sekretář, který měl k dispozici dva až tři pokoje (asi ve východním křídle nedaleko hlavních schodů). V prvním měl dva stoly, skříňový stolek („*allmer tisch*“), pět polstrovaných křesel a zřejmě šezlong („*comod sessel*“). V druhém zřejmě přespával, protože v něm stála postel, čtyři křesla, dva taburety a opět jeden šezlong. V třetím pokoji pak asi sekretář úřadoval, protože v něm byl psací stůl, jeden velký a šest menších stolků, jedno křeslo a čtyři taburety. Ke skladování sloužily dvě skříně.



Obr. 18: Přizemí rychnovského zámku. Červeně původní rozčlenění místností, modře pozdější úpravy.

5.3 Technické zázemí

5.3.1 Kuchyně, prádelna, spíže

Výčet náčiní v kuchyni není nikterak rozsáhlý a nezabíhá do detailů. I přesto si můžeme udělat poměrně dobrou představu o tom, jak kuchyně vypadala. Jako první byly popsány pracovní plochy a úložný prostor. Pracovalo se na několika dlouhých stolech, z nichž jeden byl železný (*urlene taffeln*). Z inventáře se také dozvídáme, že stoly byly umístěny u zdi s okny (*in denen fenster mauern*). Kuchařské náčiní se ukládalo do několika almar stojících u stěn (*mauer allmer*). Vařit bylo možné na trojnožce (*dreyfussiges schaff*) V kuchyni bylo také možno smažit. Dále inventář uvádí tři obyčejné naběračky k míchání (*schaffeln*) a tři nádoby na vodu (*wasser kannen*). Pro vodu to z kuchyně nebylo daleko, stačilo přejít nádvoří k fontáně s kamennou orlicí.

Vlastní náčiní bylo také popsáno a rozděleno do kategorií podle materiálu. Kuchyně byla vybavená různými nástroji, díky kterým bylo možno připravit širokou škálu pokrmů. Od jídel klasicky vařených v hrnci přes rožněné maso až po smažená jídla z pánve. Soupis

uvádí i nůžky na porcování či vidlice na napichování masa. Nad ohněm byly vždy umístěné rošty.²⁴⁴

Jaké druhy jídla se na Rychnově konzumovaly, nelze ze stávajících pramenů určit. Pro představu nám může pomoci menu jiné kolovratské větve – Krakovských z Kolovrat, kteří konzumovali velké množství zvěřiny a sladkovodních ryb z tamních vod.²⁴⁵ O svátcích jídla sestávala z více chodů včetně dezertu. Zimní období šlechtici zpravidla trávili u dvora ve městě, služebnictvo připoutané službou k rychnovskému zámku však jistě o svátcích konzumovalo „lepší“ jídlo.

Kuchaři také zvládali přípravu sladkostí, k čemuž měli vyhareznou celou samostatnou místnost. Obdobně jako v kuchyni zde byly stoly a skříně pro práci a úložné prostory. Z vlastního nádobí stojí za zmínku formy na španělské piškoty nebo tácy pro šálky s přízviskem ananasové (*annanas schaalerten*). Pracovalo se na čtyřech dřevěných dlouhých stolech, třech hnědých a jednom bílém. Pro uložení zde byly čtyři almary (*allmern*).

Z další části inventáře vyplývá, že kuchař (kuchaři) nejspíše přespával v blízkosti kuchyně. Pokoj vedle kuchyně byl totiž vybaven dvěma postelemi (*beth städte*), dvěma modrými židlemi (*lahn stuhl*) a malovanou stolní almarou (*tish allmer*).

Další náčiní a nábytek náležející ke kuchyni bylo uloženo ve dvou spížích, jejichž vybavení bylo velmi podobné. V obou bylo možno nalézt tři větší stoly různých velikostí, dva stoly přihrádkami (*mit fachen*) a skříně, z nichž jedna je popsána jako *tish allmer*. Do spíže se také ukládalo maso, jak naznačují soupisem zachycené háky (*rachen zum fleish aufhängen*). Maso nelze porcovat bez nože, ten zde však byl uveden překvapivě pouze jeden (*hack messer*). Pozornost také zasluží série závaží na (od ½ až po 20 liber).

Vedle kuchyně byla nezbytnou součástí zázemí zámku prádelna a takzvaná garderoba. Jejich vybavení bylo opět hlavně účelové a sestávalo ze skříní, stolů s přihrádkami (*mit fachen*) a paravánu. Nečekaně se v těchto prostorách nacházely také (čínské) lakované tácy na kávu (*cafe täatzen*). Garderoba byla vybavena obdobně a navíc zde byly uloženy dvě železné *tombeaux* postele (*bethstädte*) bez závesů (*unbehängte*).

²⁴⁴ MAREŠOVÁ, Dana. *Ušlechtilé nápoje. Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a v 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů*. *Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku*. roč. 19, č. 2 (2018). s. 78

²⁴⁵ Tamtéž. s. 79.

5.3.2 Sedlovna, kolna na vozy

Sedlovna sloužila k uložení sedel, různě barevných čabrak na koně (dvě – modrá a červená – s přízviskem husarská) a bičů. Sedla byla uložena na rámech (*Sattel gestelle*) a rozlišena na učební nebo určená k jízdě v lese. Jedno ze sedel bylo označeno jako anglické.

Ve vozovně se nacházelo celkem šest vozů s kompletním vybavením včetně strojů pro koně. Jeden z těchto vozů byl označený jako „lovecký“. Jiné vozy měly také své vybavení, pouze u nich chyběly stroje pro koně a jejich počet nebyl v soupisu specifikován. Další, dvoumístný vůz šedivé barvy byl určený k cestování. V zimě našly využití dvoje sáně. Na vozy se daly zavěsit různé plechové lampy. Kromě vozů zde byla umístěna velká, mosazná požární stříkačka na čtyřech kolech. Sloužící, kteří měli na starost vozovnu a koně měli své zázemí ve stájích. K dispozici jim byly tři postele a židle, stoly a skříně (*allmern*).

5.4 Správa

Kancelář správy panství, která v rychnovském zámku sídlila, měla velmi utilitární zařízení, stejně tomu bylo i v bytě direktora. Vybavení sestávalo z několika stolů různých velikostí a dvou visacích zámků. Jakému účelu tyto zámkové sloužily, není jasné. Vedle soupisu vybavení byl v inventáři uveden také soupis dokumentů z archivu. Celkem obsahuje 97 záznamů, mezi nimi mapu okolních lesů, instrukce kanceláři, smlouvy nebo korespondenci. Pokoj direktora byl zařízen stejně. I když by se z názvu mohlo zdát, že pokoj sloužil jako ložnice, soupis hovoří jinak. Žádná postel ani jiné vybavení se zde nenacházelo. Byla zde ovšem malá měděná kamna (*Küppferner Ofen Topff*), takže pokoj mohl sloužit jako zázemí pro úředníky během dne.

Vedle správní kanceláře byl na zámku také byt inspektora, který, jako předchozí prostory vyhrazené pro správu tvořil pouze nejnútnejší nábytek tvořený stolem se šuplíky, židlemi. I když se může podle pojmenování pokoje zdát, že byla určena pouze pro jednu osobu, byly zde celkem tři postele, z nich dvě typu *babilion* s modrými a žlutými firhaňky. Jednotlivé kusy nábytku nebyly příliš barevně sjednocené – židle byly namalované na bílo, stůl červeně a postelové závěsy modře a žlutě, jak bylo uvedeno výše. Je proto možné se domnívat, že vybavení inspektorova pokoje sestávalo ze znovu použitého nábytku z jiných částí zámku.

Obrázek 1 Přízemí: Červené vyznačení naznačuje původní rozložení místností, modré pozdější úpravy.

ZÁVĚR

Centrem zájmu práce byl zámek v Rychnově nad Kněžnou, konkrétně jeho interiéry v 17. století, kdy náležel jednomu z nejvýznamnějších a nejbohatších rodů v Čechách – Libštejnským z Kolovrat. Zámek byl po dlouhou dobu kolovratským rodinným sídlem a zároveň správním centrem pro libštejnské panství v Čechách. Zámek byl zapsaný v rodovém fideikomisu, díky čemuž máme jeho vnější i vnitřní popis zachycený v několika inventářích pořizovaných při dědickém řízení. Popisy zachycovaly stav jednotlivých místností „jak šly za sebou“ bez ohledu na jejich účel. V této práci jsem však místnosti rozdělila funkčně, a pokud to bylo možné, zachytila jejich umístění na plánech, které jsem převzala ze stavebně historického průzkumu z Josefova, přepracovala je a po porovnání se staršími plány naznačila přibližné původní rozmístění místností. Práce se zaměřila zejména na zámek, ale je třeba poznamenat, že k zámku dále náležela ovocná zahrada, jízdná a kostel. Zámek samotný byl novostavbou z 16. století a jako panské sídlo nahradil dřívější zámek vystavěný Betengly z Neuenberga, který už dnes nestojí. Z nejstaršího inventáře vyplývá, že se jednalo o krásnou, čtyřkřídlou, jedno- později dvoupatrovou budovu postavenou na prominentním místě s ohledem na tehdy moderní tendence v architektuře. Zámek měl a dodnes má celkem dvě nádvoří. Z prvního nádvoří s arkádovým přízemím vedly hlavní schody do prvního patra, kolem druhého nádvoří byly spíše hospodářské prostory a stáje.

První takový soupis pochází z roku 1716 a byl sepsán úředníky desek zemských po smrti „španělského Kolovrata“ Norberta Leopolda Libštejnského, významného diplomata ve službách císaře a mecenáše umění. Z tohoto soupisu čerpáme první vnější popis zámku od vstupní brány, až po zadní nádvoří zakončené fontánou s kolovratskou orlicí. Z interiérů byla zachycena kaple a panský apartmán. Oba se nacházely v prvním patře, tedy v „piano nobile“ a jednalo se, mimo jejich primární funkci duchovní a obytnou, o významné reprezentační prostory. V kapli se, krom očekávaného vybavení používaného při bohoslužbách, nacházelo velké množství obrazů s náboženskými motivy, z nichž za nejvýznamnější lze považovat oltářní obraz Panny Marie Větší Římské, který byl zároveň pravou kopií originálu visícího v Římě. Význam obrazu stoupne ještě výše po přihlédnutí k faktu, že se jednalo o dar od papeže Klimenta VIII. V kapli se také nacházel stříbrný relikviář s úlomkem svatého Kříže, darovaný kardinálem Ditrichštejnem. Dalším pozoruhodným kusem vybavení byly stříbrné zlacené kalichy s erby rodu Kolovratů a Payersberků, které byly darovány Albrechtovi, zakladatel rodově větve vlastníci

rychnovský zámek. Na základě těchto záznamů tedy Libštejnští vycházejí jako šlechtici pevní ve své katolické víře, navíc s vazbami na významné zástupce kléru. Další významnou cenností uloženou v oratoriu byl ceremoniální meč moravských hauptmannů, který je na zámku dodnes k vidění.

Pánské apartmány byly velmi podrobně rozepsány v inventářích z let 1716 a 1758, tedy sepsaných po úmrtí již zmíněného Norberta Leopolda a Františka Karla. Panský apartmán nejlépe vystihuje reprezentační teorii, protože svým vybavením dával najevo rozsáhlé pozemky (obrazy jiných sídelních center Libštejnských), významnost rodu (obraz předka) a díky obrazu zasedání zemského soudu, který v apartmánu také visel, dostává představa, kterou o sobě Libštejnští chtěli vytvořit nový rozměr v podobě příslušnosti k zemským úřadům. Další obrazová výzdoba odkazovala na významné předky, což není oproti obrazovým motivům jiných panských sídel neobvyklé, ale v kombinaci s motivem zemského soudu, navíc v místnosti, kde majitel přijímal návštěvy je jistě nutné je zmínit.

Ve stejném křídle, jen zrcadlově orientovaný vůči panskému apartmánu byl apartmán dámský. Jeho vybavení bylo méně okázalé, než to v panských pokojích, působilo ale jako prostor k relaxaci, snad i pro návštěvy, které mohly být uvedeny do parádního pokoje, jež byl součástí apartmánu.

Parádní pokoj nebyl jediným prostorem k odpočinku. Stejnému účelu jistě sloužila i biliárová místnost, navíc doplněná o šenkyš. Odsud se pak mohl majitel s návštěvou přesunout po (dnes již neexistující) nadzemní chodbě do galerie jízdárny.

Panský pokoj nebyl jediný reprezentační prostor, který se na zámku nacházel. Tuto funkci plnila i jídelna vyzdobená rodinnými portréty a obrazy s antickou tematikou. Vedle toho měli Libštejnští bohatě vybavenou zbrojnicí a knihovnu zařízené tak, aby vyniklo to nejlepší.

Druhé patro zámku nejspíše sloužilo jako zázemí pro služebnictvo, což jsem odvodila na základě vybavení, počtu pokojů a postelí v nich a porovnání s jinými pokoji na zámku. Větší závěry bohužel nemohly být vyvozeny kvůli nedostatku dalších výzkumů. Služebnictvo přespávalo také v některých pokojích v přízemí, tyto prostory ale měly oproti těm v druhém patře označení „lokajské“.

Neobvyklou částí inventáře byl soupis zazděných předmětů z obavy o pruském vpádu. Jde o ojedinělý pramen poskytující úhel pohledu na válku a pojistky, které byly využity ve snaze ochránit majetek. Pramen doteď zůstává ojedinělý a bude třeba najít další jemu podobné, aby jej bylo možné řádně prozkoumat.

Práce se pokusila také přiblížit prostory kuchyně a jiného zázemí, které jsou nezbytnou, ale často opomíjenou součástí zámeckých interiérů. Pro podrobnější komparace je třeba dalšího výzkumu.

Posledními prostory, kterými se práce zabývala, byla vrchnostenská kancelář. Její strohé vybavení nevyovídá o mnohém, ale její zachycení jistě dále přispívá k lepšímu poznání daného období

Práce si dala za cíl analyzovat interiéry zámku Rychnov nad Kněžnou z pohledu teorie o osobní a rodové reprezentaci a přispět tak k dalšímu výzkumu šlechtického bydlení v barokním období, přičemž stavěla na základech vytvořených disertační prací Jiřího Kubeše. Výsledkem je text, který do budoucna přispěje k lepšímu pochopení šlechtického bydlení a později s dostatečně velkou probádanou pramennou základnou k lepší komparaci.

6. EDICE

Považovala jsem za nezbytné připojit edici části všech třech inventářů zabývajících se zámeckou kaplí. Její vybavení považuji za nezanedbatelný zdroj informací.

Originální text byl psán novogotickou kurzívou. Text byl transliterován a byla mu ponechána původní interpunkce. Psaní velkých a malých písmen jsem upravila podle dnešní gramatiky. Zkratky jsou rozepsané v hranatých závorkách.

6.1 Inventář kaple z roku 1716

(Národní archiv Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124)

<fol>	<u>In der Schloß Capellen</u>	Stukh
	Auf dem Altar Vermög des ersten Fideicomittentis Testamnearisher Speciffication befündet sich Vera Copia des gnaden bildes	
	S[anc]ta Maria Majoris Romana	1,,
	Maria cum Gesuo	1,,
	Ecce Homo	1,,
	S[anctus] Joannis Babtista	1,,
	S[anctus] Catharina Senencis	1,,
	<u>Zue dießen Bildern</u>	
	Hat d[er] jehrige fidei com[m]ihsarisher erbher von seinen eigenen Bildern annach gewidnet kudt Zu dießer Capellen wagen lassen Ramblich[en]	
	Bilduns Pristigegen Calvari Berg sein Evegzttragwnt so mit grass[en] shwarin des Volks figuriret ist in shwartz[en] Rahm	1,,
	It[em] unßerlieb[en] frauen Bildt in vermetal[irten] Rahm	1,,
<fol>		Stukh
	Item einer heyiligen Bildt in vermetalirt[en] Rahmen	1,,
	An seith[en] d[er] tier Bildt S[anctus] Caroli Boromei	1,,
	S[ancta] Maria Magdalena	1,,
	S[anctus] Francisci	1,,
	S[] Antony	1,,
	<u>Von undershidlishen Sielben undt andern zue dießen Altar gehörigen Sachen</u>	
	Reliquiarium mit gross[en] sielberne[n] Spanish[en] Creytz	1,,

Sielbernens Crucifix	1,,
Warbey sielberne gleine Statuen S Francisci et S Antony	2,,
Gleich for große sielberne Leychter	2,,
Sielbernes Turibulum	1,,
Sielbernes Way rauch Kessel	1,,
Sielberner vergolter Köllich mit Kollowratish[en] und Peystergerish[en]	
Wappen mit d[er] hierzu gehörig[en] Patena	1,,

<fol>

	Stukh
Sielberne opfer Kandl	2,,
Diegleich[en] dazugehörige sielberne Toza	1,,
Sielbernes Klekel	1,,
Hieltzenrne verslberte Wandtleüchter mit kOllowratishen Wappen	2,,

Von Mesßgewandt und Antependien

Rotes Messgewandt mit dazu gehörig[en] requisiter	} so mit obernant[en]	1,,
Dergleich[en] Antiendum		
It[em] Messgewandt cum apertinetys Wayses	} 5,,	1,,
Blaues		1,,
Grünes		1,,
Sheketes		1,,
Shwartzes		1,,
Dergleich[en] Antipendia	5,,	
Köllich Tüch[en] von und[er]schiedlich[en] farben	4,,	

Darzue

Die beretigte weiße weshl Alben undt Humeralien

<fol>

	Stukh
Mihsale	1,,
It[em] pro deffunctis	1,,
Buch Polster von Progath	1,,

Vor der Capellen

Befündet sich ein grosses zim[m]er alwoman die hayl[igen] Mass hören khan,	
In ihn selben stehet Positiv	1,,
Von Bildern uber d[ie] Capellen Tier Bildt unßer lieb[en] Frau	1,,
It[em] uber die andere „2“ Tier landshafften	2,,

Grosser Tish worunter d[ie] bedient[en] bettstatt 1,,

6.2 Inventář kaple z roku 1753

(Národní archiv Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124)

<fol>	In der Schloss Capellen an Bildern	Stuckh
	Gnaden bildnuß St. Maria Majoris Romania in geschnitzer <fol>vergoldten Rahm warhasff[tlichen] Copey aus dem Originali so Pabst Clemens Octavus der grafin Kollowrath gebohrnen von Bayrmond und Payersberg aus particular Affection lauth päbstler Bulla mit ausgesetzten Indulgention geschäncket hat	1,,
	Ecce Homo	1,,
	Maria mit dem Jesu Kindlein	1,,
	S[ac]t[us] Joannis Baptista	1,,
	S[ac]t[a] Cathariina Senesis	1,,
	S[ac]t[us] Wenceslai	1,,
	Maria bildnuß und der englishe geuß	2,,
		Stuckh
	S[ac]t[us] Francisci Seraphici und S[ac]t[us] Antony in holtz geshnitzte <fol>und Staffirte Bilder hinter glaß	2,,
	Schwartz gezaitztes Postamentkastl worinnen sich große Reliqvien bestünden	1,,
	An Silber	
	Großes Crucifix mi teinem Postamentl	1,,
	Kliene Statuen des heil[iges] Francisci Seraphici und S[ac]t[us] Antony	2,,
	Silbernen Creütz mit einen grossen Particl des heil[ges] Creützes von dem Cardinal dietrichstein	1,,
	Spanishes Creütz mit verschiedenen Reliqvien	1,,
	Gleichförmige silberne Leüchter	2,,
<fol>		Stuckh
	Lampen	1,,
	2.Merß opffer Kandl sambt taazen und glöckl	4,,
	Weyhbrunn Kessel	1,,

Kauch Vaß sambt schlissel zinn weyrauch	2,,
Silberner vergoldter Kelch sambt Paten	2,,
Alles mit den graff Kollowratischen und Prösfergisten Wappen	
Evangely und Epistel Taffel in geshnizten Rahm	3,,
Antipendien von roth droget miz Creutzl stich Arbeith mit silbernen kleinen borden verbrambt	1,,
	Stuckh

Dergleichen Meßgewandt Kelch <fol>Tüchl, Alben und allen zugehör Roth und weißes mit seiden aus genähetes Mesßgewandt mit allen zugehör mit leonishen borden bordirt

Von schwartz gewasserten Moor Meßgewandt mit silbernen borden bordirt sambt alben zugehör	1,,
Blau Damascenes Messgewandt mit leonishen borden sambt allen zugehör	1,,
Schwartz eingebundenes Mihsale	1,,
Item Mihsale pro Defunitis	1,,
Roth Drogetuer Mesßbuch Polster	1,,

In dem Vorzimmer der Capellen

<fol>	An Bildern	Stuckh
Großes Mütter gottes bild mit Jesz kindlein	} In geshnizten vergoldten Rahmen	1,,
Die wahr Copay des grabtuchs Christi des herrn		1,,
Länglichtes bild das Judicium Ponty Pilati über Christum vorstellend		
Abusnung Christi von Creutz		1,,
Landtshafften ober denen Thüren		2,,
Unstaffirtes Positif		1,,

Sumers

Stuckh

<fol>Das von dem Primo Instituyente als landshaubtmann in Mähren bey dem Königl[] Mährishen landt recht großes silbernes durch 30. Jahr gebrautes Schwerth

N[] der in dem fidei Commishs Instrumento angezeügte Toison d'or mit folgestriner garnirt, dann das goldene Spigl mit einen Kettl, worinnenein Particl von Reliquien des heil[ges] reichs sich bestünden solle ist abgangig

6.3 Inventář kaple z roku 1758

(Národní archiv Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124)

<fol>

In der Schloss Cappelen

An Bildern

Gnaden Bildnus Sancta Maria Majoris Romana in geshnizten gelb vermetallirten Rahm wahr Copia aus dem originali so Pabst Clemens octavius der gräfin Von Kollowrath gebohrnen Von Bayermond und Bayersberg aus particular affection honth? päbstlicher Bulla mit außgesetzten indulgention geshentet 1sth

Sth

<fol>Kleine Bildtnus die Einzfängus Maira vorstellend, in schwartzen Rahm	1,,
Grosse Bildtnus S[ancta] Dorothea	1,,
Bildtnus Maria und der englishe grueß brandtische Stuck	2,,
Bildtnussen deren eines die geißelung und d[er]	In gelb Vermetallirten Rahmen
andere die Crnutsliche Christi vorstellend	
Deto S Francizci Seraphici und Christi des herres	
Brünner Mutter gottes Bildt in schwartz vermetallirten Rahm mit gelb vermetallirten leistern	1,,
Kline Bildtnusßen S[anctus] Antony und S[anctus] Caroli Boromei in gelb vermetallirten Rahm	2,,
Deto S[anctus] Francisci Seraphici und S[ancta] Maria Magdalena in gelb vermetallirten leistern 2	
Kleine Bildtnussen S[anctus] Dominici und S[anctus] Augustini mit der Mütter gottes	Bahsarlien arbeinth in schwartz gezeitzen Rahm
Deto die abnehmung Christi von Creutz vorstellend	
Deto S[ancta] Maria in einen metallernen Blatl Rahml	1,,

Auf dem Altar schwarz gezeitstes Castl und vorshedenen heyl getainen <fol>sambt anthentiquen hintern glaß	1,, Stk
Von Wlachß bildtnusßen S[anctus] Antony und S[anctus] Francisci Seraphici hintern glaß in shwartz Rahml mit gelb vermetalirten leisten	2,,
Crucifix auf schwarz gezeitzten Postamentl mit Reliquien hintern glaß	1,,
Ein kleiner Particul des Heyl[igen] Creutzen in Christatl gefast sambt der authentica in ledernen fütterat und in gestalten gazßel	1,,
Hirder blummen in Roth Staffisten blumen tözste?	4,,
Staffirte Canon Tafferlen	3,,
Silberner vergolter Kalich nebst Patena	1,,
Antipendia auf einer seithen von seiden gewirt mit shmahlen silbernen bertheln und auf der anderen seithen von blauen zeug mit shmahlen goldenen bertheln und mit goldt gestückten Wappen in gelb vermetallirten Rahm	1,,
Mihsale ein ordinari und ein shwartzes zusammen	2,,
Mihsal Polster	1,,
<fol>	Stk
Metalleres gloetl	1,,
Zinerne hostien binsßen	1,,
Speing wädl	1,,
Kleine silberne langen	1,,
Hotzerne Wandt armb leichter	2,,
In den alter Casten mit 5 Schublaunen	
Grünen seidenes Messgewandt mit goldenen bertheln nebst derg[leichen] Stola und Manipul	1,,
Blau damashtenes deto mit shmahlen berthln nebst Stola manipul, Buesa, Pala und Kaloh tühel	1,,
Roth und weiß seidenes deto in der mitten mit seidenen vereissen von briegl arbeith mit shmahlen silgernen bertheln nebst Stola und Manipul	1,,
Schwatze mearenes deto mit silbernen bertheln nebst Stola, Manipul, Bursa, Pala und kalch tüchl	1,,
Wies leinwandten Alben	3,,
Dergleichen Humeralia	5,,
Dergleichen altar Tücher	4,,

Purificatoria		2,,
Hand tücheln		4,,
<fol>		Stk
Eychen holtzerne Wandt Tüsheln		2,,
Dergleichen bett stuhl mit blauen Tuch gepolstert		2,,
In den Vorzimmer oder Oratorio		
Große bildtuns S. Maria in gelb vermetalirten Rahm		1,,
Deto die gnabligung Christi vorstellend	} In gelb Vermetalirten Rahm	1,,
Deto die ver? Christi vorstellend		
Deto das grab Tüch Christi vorstellend		
Mittelmäßiges Positiv		1,,
Dazu gehöriges Sitz bankl		1,,
Musicalien gestell		1,,
Waich höltzerne bett bänke		4,,
Eychen höltzenne fenster Canapien		2,,
Blau tuchene lahn stühl		10,,

7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1 Prameny

Národní archiv Praha, Fideikomisní spisy, sign. VII E 47, kart. 1124, inventáře Rychnova z let 1716, 1753 a 1758.

Národní archiv Praha, Desky zemské větší, inv. č. 272, pag. B 21, testament Františka Karla Libštejnského z Kolovrat.

7.2 Literatura

ADAMOVIČ, Klára. *Obrazárna zámku v Rychnově nad Kněžnou. Vybrané portréty z období 16. až počátku 18. století (diplomová práce)*. Univerzita Karlova Fakulta Teologická, 2015.

ANSORGOVÁ, Kristýna. *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie: František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

ASCHEBRENNER, Martin. *Instrukce pro služebnictvo sloupských Kinských*. In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska 27* (2018).

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Pavel Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české X. 1740-1792*. Praha, 2001

BLAŽÍČEK, Oldřich. *Rychnovská zámecká obrazárna*. Katalog. Praha 1956.

BORŮVKA, Vlastimil. *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha, 2000.

BORŮVKA, Vlastimil. *Meč Františka Karla I. Kolowrata Libštejnského insignií Moravy*. In: *Heraldika a genealogie Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii 43, č. 1-2* (2010).

BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006.

BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha: Paseka, 2002.

CEJPEK, Jiří – HLAVÁČEK, Ivan – KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Praha, 1998.

DANĚK, Petr. *Svatba, hudba a hudebníci v období vrcholné renesance. Na příkladu svatby Jana Krakovského z Kolovrat v Innsbrucku roku 1580*. In: *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2000.

DOLÍNEK, Vladimír. *Čeští puškaři*. Praha, 2005.

FAJTLOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav. *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I*. Olomouc, 2017.

FIŠEROVÁ, Anna. *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat v letech 1750-1850*. diplomová práce. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2017.

GRUBHOFFER, Václav. *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy*. Praha, 2018.

HLINOMAZ, Milan. Pohřebiště rodu Kolovratů v Dolním Ročově. In: *Epigraphica et Sepulcralia* 10, Praha, 2021. s. 205-214

HOLASOVÁ, Andrea. Poznámky k problematice studia inventářů raněnovověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti. In: *Theatrum historiae* 2 (2007). s. 109-122.

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl IV. Západní Čechy, Praha 1985.

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv. 6. Praha: Svoboda, 1981-1989.

HRUBÝ, František. Selské a panské inventáře v době předbělohorské II, Inventáře zámecké. In: *Český časopis historický* 33 (1927). s. 21-58, 263-306.

JUŘÍK, Pavel. *Kolowratové: věrně a stále*. Praha , 2016.

KALENDA, Daniel. *Rodové pohřebiště pánů z Kolowrat v Rychnově nad Kněžnou*. Liberec, 2014. Bakalářská práce.

KINARD, Jeff. *Pistols. An Illustrated History of Thier Impact*. USA, 2003.

KLEMPÍŘOVÁ, Denisa. *Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat (1655-1716) a jeho diplomatické mise*. Pardubice, 2017. Bakalářská práce.

KNOZ, Tomáš. Meč zemského hejtmana Jana z Rottalu. In: *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*; NLN, Praha, 2019.

KOWALSKI, Jan Wierusz, *Encyklopedie papežství*. Academia, 1994.

Kroměřížská zámecká knihovna II, zámecký katalog.

KUBEŠ, Jiří. Hlavní sál – sebereflexe šlechty ve výzdobě společenských místností venkovských rezidencí (na příkladě českých zemí 17. a první poloviny 18. století). In: *Česko-slovenská historická ročenka* 2005, Brno: 2005. s. 31-59.

KUBEŠ, Jiří. *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. Disertační práce. České Budějovice: Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Historický ústav, 2005.

KUBEŠ, Jiří. *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*. In: *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities* 9 (2003). s. 55-87.

KUBEŠ, Jiří. *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*. České Budějovice, 2009.

KUBEŠ, Jiří. Vývoj obytné jednotky v sídlech vyšší šlechty z českých zemí (1550-1750). In: *Svorník* 6 (2008). s. 79-90.

KUSÁK, Dalibor – BURIAN, Jiří – MUCHKA, Ivan. *Hrady a zámky v Čechách a na Moravě: proměny slohů a životního stylu*. Praha : Panorama, 1980.

LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít. *Pražské paláce: encyklopedický ilustrovaný přehled*. Praha : autor neznámý, 1995.

LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše. *Lovecké zbraně v Čechách*. Praha, 1980.

LIFKA, Bohumír. *Rychnovská zámecká knihovna*. In: Rychnov, státní zámek, město a okolí, Praha, 1953.

LUKÁŠOVÁ, Eva. *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do první poloviny 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2015.

MAREŠOVÁ, Dana. Ušlechtilé nápoje. Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a v 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů. In: *Opera historica: časopis pro dějiny raného novověku* 19, č. 2 (2018).

MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ, Zlatuše – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Hradecko-Bydžovsko*. díl 3. Praha: Státní ústřední archiv, 2000.

MAŤA, Petr. Soumrak venkovských rezidencí. "Urbanizace" české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

MUSIL, František - SVOBODA, Ladislav. *Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou*. Ústí nad Orlicí, 1998.

NEUDERTO VÁ, Michaela. "Item ve velkém fraucimoře před lusthausem se nachází..." Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999.

PAUKRT, Václav: *"Rychnov nad Kněžnou", Krajské středisko památkové péče VČ kraje*. Pardubice, 1990.

PAUKRT, Václav. Příspěvek k dílu Jiřího Viléma Neuhertze – Fresky v jízdárně státního zámku v Rychnově nad Kněžnou. In: *Umění* 38 (1990). s. 347-353.

PAVEL, Jakub. *Rychnov nad Kněžnou. Státní zámek, město a okolí*. Praha. 1954

PEŠEK, Jiří. Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života. In: *Opera historica*. 1991 [vyd. 1992].

PETRÁŇ, Josef – PETRÁŇOVÁ, Lydia – ŠIMEK, Eduard – VOGELTANZ, Jan. *Dějiny hmotné kultury. Díl II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha : Karolinum, 1995.

PRCHAL, Vítězslav. Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké sbírky“. In: *Život pražských paláců: šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*. Praha, 2009.

PRCHAL, Vítězslav. Privátní zbrojnice a aristokratická sídla v českých zemích 1500-1750. In: *Sborník: sborník příspěvků ze 6. konference stavebně historického průzkumu uspořádané 5. – 8. 6. 2007 v Litomyšli. Funkční a prostorové uspořádání budov* 6 (2008).

PRCHAL, Vítězslav. Sídlo a jeho pán: rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve 2. čtvrtině 18. století. In: *Theatrum historiae* 9 (2011).

PRCHAL, Vítězslav. *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Lidové noviny, 2015.

PRCHAL, Vítězslav. Vývoj a zánik perněstejského vojenského arsenálu v Pardubicích v 16. století. In: *Východočeský sborník historický* 26 (2014).

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha 2011.

ROŽMBERSKÝ, Petr. *Obyvatelé zámku Bělá a Neustadtelu českého v 17. století. (I. díl)*. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 22, č. 1 (2012).

RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra. Proměny zámeckých jízdáren. In: *Prameny a studie: koně*. Národní zemědělské muzeum 43 (2009).

RYANTOVÁ, Marie. Proměny lobkovické rezidence na Vysokém Chlumci v 16. a 17. století. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999.

SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815)*. Österreichisches Staatsarchiv, 2006.

- SEDLÁČEK, August – LIEBSCHER, Adolf – LIEBSCHER, Karel. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl druhý, [Hradecko]. Praha. 1883.
- SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný*. Praha, 1871.
- SEKOTOVÁ, Věra. *Kyšperk*. Ústí nad Orlicí, 2000.
- SKALA, Harald. Ústup pruských vojsk severními Čechami roku 1757. In: *Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 17* (2008). s. 256.
- Státní zámek Rychnov nad Kněžnou: stavebně-historický průzkum I. svazek*. Praha: NPÚ Jaroměř, 1980.
- STELLNER, František. *Sedmiletá válka v Evropě*. Praha, 2000.
- VALENTA, Aleš. *Lesk a bída barokní aristokracie*. České Budějovice, 2011.
- VESELÁ, Lenka. Knihovna Františka z Ditrichštejna v dobovém kontextu. In *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba: XXIX. mikulovské sympozium, 11.-12. října 2006*.
- VLČEK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004.
- VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Praha : autor neznámý, 1994.
- VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha, 1999.
- VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792. Doba absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Praha, 2010. s. 87.
- VOREL, Petr. Dvory aristokratů v renesančních Čechách. In: Václav Bůžek (ed.). *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*. České Budějovice : pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1993.
- VOREL, Petr. Sídelní síť Františka Antonína Šporka ve světle vývoje raně novověkých šlechtických rezidencí v Čechách 16.-18. století. In: *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C*. Univerzita Pardubice, Ústav jazyků a humanitních studií, roč. 7, 2001 [vyd. 2002].
- VOŠKERUŠOVÁ, Hana – LOCKER, Daniel – MATĚJKA, Václav, *Zámecký park a další zahradní úpravy v zámeckém areálu v Rychnově nad Kněžnou*. In: *Orlické hory a Podorlicko: sborník vlastivědných prací*. sv. 21/1. (2014 [vyd. 2015]).

7.3 Online zdroje

[online] wikisource. *Ottův slovník naučný*. [17. 03 2020].

[online] Wurzbach, Konstatin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 12. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z:

https://de.wikisource.org/w/index.php?title=Kategorie:BLK%C3%96:Band_12&pagefrom=Kollmann%2C+Jacob%0ABLK%C3%96%3AKollmann%2C+Jacob#mw-pages,

[online] Zedler, Johan Heinrich. *Grosse vollständige Universallexikon Aller Wissenschaften und Künste*. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z:
<https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=startseite&l=de> [online]
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57648255/f311.image.r=tombeau> [13. 5 2021]

[online] Mašek, Petr. [cit. 2022-28-5]. Dostupné z:
https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Rychnov_Nad_Kneznou.